

TĀLĀKĀS IZGLĪTĪBAS (PĒC VISPĀRĒJĀS PAMATIZGLĪTĪBAS) IZVĒLES PROCESS: PRIEKŠSTATI, INFORMĀCIJA, IETEKMĒTĀJI

Pētījums par Izglītības un zinātnes ministrijas mērķauditoriju
motivējošiem un barjerfaktoriem informācijas uztverē

Pētījuma rezultātu ziņojums

Pasūtītājs: Izglītības un zinātnes ministrija
Izpildītājs: SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija"

Rīga, 2019

Saturs

ievads: Pētījuma konteksts	4
Normatīvais konteksts	4
Iepriekš veikti pētījumi	7
Statistika	10
Pētījuma metodoloģija	11
Pētījuma kopsavilkums	13
Attieksme pret profesionālo vidējo izglītību	13
Ierosme aizdomāties par tālāko izglītību	14
"lzvēju grozs"	15
Informācijas pieejamība un noderīgums	16
Lēmuma ietekmētāji	17
Redzējums par nākotnes nodarbošanos	18
Profesionālās vidējās izglītības pievilcība mērķgrupām	20
Profesionālās vidējās izglītības priekšrocības mērķgrupu vērtējumā	23
Profesionālās vidējās izglītības trūkumi mērķgrupu vērtējumā	24
Lēmuma pieņemšana par tālāko izglītību	26
Apsvērtās iespējas pēc 9. klases	32
Informācijas pieejamība par iespējām pēc vispārējās pamatizglītības ieguves	36
Noderīgākā informācija izvēlei par turpmāko izglītību	39
Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā	40
Tālākās izglītības izvēlē būtiskākie faktori	44
Būtiskākie nākotnes nodarbošanās faktori	46
Vecāku un pedagogu līdzdalība lēmuma pieņemšanā	48
Vecāku un pedagogu informācijas avoti	50
Pielikumi	52
Pētījuma anotācija	52

Grafiku satura rādītājs

Grafiks 1. Pamatskolu beigušo turpmākā izglītība (statistika) (%)	10
Grafiks 2. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība mērķgrupu vērtējumā (%).....	20
Grafiks 3. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība skolēnu vērtējumā (%)	21
Grafiks 4. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība vecāku vērtējumā (%)	22
Grafiks 5. Profesionālās vidējās izglītības priekšrocības mērķgrupu vērtējumā (%).....	23
Grafiks 6. Profesionālās vidējās izglītības trūkumi mērķgrupu vērtējumā (%).....	25
Grafiks 7. Lēmuma pieņemšana par tālāko izglītību (%)	28
Grafiks 8. Aizdomāšanās par tālākās izglītības lēmumu (skolēni) (%).....	29
Grafiks 9. Aizdomāšanās par tālākās izglītības lēmumu (studenti) (%).....	30
Grafiks 10. Pamudinātāji aizdomāties par nākotnes plāniem (%)	31
Grafiks 11. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases (%)	34
Grafiks 12. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases – iespēju kombinācijas (%)	34
Grafiks 13. Informācijas pieejamība, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases (%)	37
Grafiks 14. Informācijas pieejamība, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases, skolēnu vērtējumā (%).....	38
Grafiks 15. Noderīgākā informācija izvelei par turpmāko izglītību (%)	39
Grafiks 16. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (%)	41
Grafiks 17. Tālākās izglītības izvēlē būtiskākie faktori	45
Grafiks 18. Būtiskākie nākotnes nodarbošanās faktori	47
Grafiks 19. Vecāku un pedagogu līdzdalība lēmuma pieņemšanā (%)	49
Grafiks 20. Vecāku un pedagogu palīdzības veidi	49
Grafiks 21. Informācijas avoti vecākiem un pedagogiem (%)	51

Tabulu satura rādītājs

Tabula 1. Pētījuma process un īstenotās aktivitātes	11
Tabula 2. Pētījuma datu un informācijas ieguvei un analīzei izmantotās metodes	11
Tabula 3. Pētījuma mērķgrupas.....	12
Tabula 4. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases (%)	34
Tabula 5. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (skolēni) (%)	42
Tabula 6. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (studenti) (%)	43

IEVADS: PĒTĪJUMA KONTEKSTS

Pētījuma mērķis bija apkopot jau pieejamo un iegūt papildu nepieciešamo informāciju par jauniešu izvēlēm tālākās izglītības pēc vispārējās pamata izglītības iegūšanā, analizējot jauniešiem pieejamo informāciju, jauniešu vidū pastāvošos priekšstatus, būtiskākos lēmumu pieņemšanas ietekmētājus u.c. saistītus aspektus kontekstā ar ES fondu veiktajām investīcijām izglītības iestāžu infrastruktūras modernizācijā un mācību satura attīstībā atbilstoši šodienas darba tirgus prasībām. Pētījuma ietvaros sniegta analīze par lēmumu pieņemšanas procesu un tā ietekmējošajiem faktoriem.

Normatīvais konteksts

Eiropas Savienībā (ES) izglītības politika ir katras nacionālās valsts pārziņā, ES politika šajā jomā tiek veidota, lai atbalstītu nacionālās iniciatīvas un kopīgi meklētu risinājumus problēmām, kas kopīgas visām ES dalībvalstīm: sabiedrības novecošanās, darba tirgum trūkstošo prasmju attīstība, straujā tehnoloģiju attīstība un globālā konkurētspēja.

Apkopojot ES izvirzītos mērķus, prioritātes un rezultātīvos rādītājus līdz 2020. gadam¹ (ar šiem rādītājiem arī saskaņoti nacionālie attīstības plānošanas dokumenti), varam secināt, ka būtiskākie aspekti ir:

- Būtiski ir palielināt bērnu un jauniešu skaitu, kas iegūst pirmsskolas, pamata un vispārējo izglītību un kāpināt iegūto prasmju kvalitāti.
- Nozīmīga ir arī augstākās izglītības loma (mērķis ir, lai 2020. gadā vismaz 40% no 30-34 gadu veciem cilvēkiem iegūtu augstāko izglītību jebkurā pakāpē).
- Mūžizglītība, pārkvalifikācija, papildu kvalifikācijas iegūšana kļūst arvien svarīgāka (vismaz 15% pieaugušo jāpiedalās mūžizglītībā).
- Saikne ar darba tirgu, uzņēmējdarbības prasmju attīstīšana, t.sk. profesionālās izglītības un apmācību lomas pieaugums.
- Izglītības pievilcīgums un daudzveidība (iespējas studēt citās valstīs, pedagogu kvalifikācijas pieaugums, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju pielietojums izglītībā u.tml.).

Līdzīgas prioritātes attiecībā uz izglītības jomu ir izvirzītas arī galvenajos Latvijas attīstības plānošanas dokumentos²: kvalitatīva pamatizglītība un vidējā izglītība, daudzveidīga ārpusformālā izglītība, profesionālās izglītības pilnveide, pieaugušo izglītība. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam vērsta uz kvalitatīvu un iekļaujošu izglītību personības attīstībai, cilvēku labklājībai un ilgtspējīgai valsts izaugsmei. Pamatnostādņu apakšmērķi noteikti saskaņā ar iepriekšējā plānošanas perioda analīzē konstatēto problemātiku un izaicinājumiem nākotnei. Satura kvalitāte, prasmes un pārvaldība ir atslēgvārdi kopējās Eiropas tautsaimniecības attīstības ietvarā, kas uzsver izaugsmi, labklājību un prasmes. Saistībā ar ES vienoto stratēģiskās plānošanas

¹ 'Europe 2020 Strategy', pieejams: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en; skat. arī 'Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training', pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52009XG0528%2801%29>

² Saeimas paziņojums "Par Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2014.-2020.gadam". Pieņemts: 20.12.2012. Stājas spēkā: 20.12.2012. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=253919>

ietvaru 2014.-2020. gadam izglītības politikai ir noteikti *ex-ante* nosacījumu izpildes kritēriji četrās tematiskajās jomās: priekšlaicīga mācību pārtraukšana, augstākā izglītība, mūžizglītība un profesionālā izglītība.

Profesionālā izglītība un apmācības (PIA) Eiropas Savienībā tiek uzskatīts par vienu no svarīgākajiem elementiem mūžizglītības kontekstā, kas nodrošina darba tirgum nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetences³. PIA ieguldījums ir būtisks nodarbinātības un sociālās politikas kontekstā: uzņēmējdarbībā, konkurētspējas kāpināšanā, izpētē un inovācijās. ES valstis kopumā ir vienojušās veikt ieguldījumus, lai palielinātu PIA pievilcīgumu. Latvijas plānošanas dokumenti profesionālās izglītības lomu akcentē vēl izteiktāk nekā ES plānošanas dokumenti, jo Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam izvirza mērķi veidot adaptētus spējīgu un konkurētspējīgu profesionālās izglītības sistēmu, konkrēti norādot, ka izglītojamo proporcijai vispārējās vidējās izglītības un profesionālās izglītības programmās pēc pamatzglītības ieguves ir jāmainās no 61/39 (bāzes gads; 2011./2012.g.) uz 50/50 (2020. un 2030. gadā) (šāda proporcija ir vidējā Eiropas Savienībā, liecina dati par 2010. gadu).

Pārskatot nacionālos attīstības plānošanas dokumentus, pētījuma mērķgrupas (8.-9. klašu audzēkņi) var skatīt no vairākiem rakursiem, kas var būt nozīmīgi, uzrunājot jauniešus par viņu tālākajām izglītības izvēlēm.

Izvēles iespējas. Saskaņā ar Izglītības likumu (4. pants)⁴ Latvijā obligāta ir pamatzglītības iegūšana vai pamatzglītības iegūšanas turpināšana līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai. Tātad, domājot par pētījuma mērķgrupu (8.-9. klases audzēkņiem), pēc pamatskolas izglītības ieguves ir vairākas izvēles: (1) turpināt izglītību, apgūstot vispārējās vidējās izglītības programmas vai profesionālās vidējās izglītības programmas kādā no izglītības iestādēm (klātienē, neklātienē, tālmācībā), (2) neturpināt izglītību – iekļauties darba tirgū, kļūt par bezdarbnieku vai darba meklētāju, kā arī (3) apvienot kādu no nodarbinātības formām ar turpmākas izglītības iegūvi.

Ja izglītība tiek turpināta, tad izglītojamam ir vairākas izvēles. Vidējās izglītības pakāpē ir divu veidu programmas: vispārējās vidējās un profesionālās vidējās izglītības programmas. Ir četri vispārējās vidējās izglītības programmu virzieni:

- Vispārizglītojošais virziens, ko nosaka izglītības programmu grupa bez īpaši akcentētiem mācību priekšmetiem;
- Humanitārais un sociālais virziens, kuru nosaka izglītības programmu grupa ar īpaši akcentētiem humanitāro un sociālo zinību mācību priekšmetiem;
- Matemātikas, dabaszinību un tehnikas virziens, kuru nosaka izglītības programmu grupa ar īpaši akcentētiem matemātikas, dabaszinību un tehnisko zinību mācību priekšmetiem;
- Profesionālais virziens, kuru nosaka izglītības programmu grupa ar īpaši akcentētu profesionālo ievirzi (piemēram, mākslā, mūzikā, komerczinībās, sportā).

Vispārizglītojošās izglītības programmas īsteno vidusskolās un ģimnāzijās. Vispārējo vidējo izglītību var apgūt arī vakara (maiņu) vidusskolās.

³ 'EU policy in the field of vocational education and training (VET)', pieejams: https://ec.europa.eu/education/policies/eu-policy-in-the-field-of-vocational-education-and-training-vet_en

⁴ Izglītības likums. Pieņemts: 29.10.1998. Stājas spēkā: 01.06.1999. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>

Profesionālā izglītība ir praktiska un teorētiska sagatavošanās darbam noteiktā profesijā, profesionālās kvalifikācijas ieguvei un pilnveidei. Profesionālo izglītību pēc pamatzglītības ieguves var apgūt:

- Profesionālās vidējās izglītības programmās – mācību ilgums četri gadi, iegūstot profesionālo vidējo izglītību un 3. profesionālās kvalifikācijas līmenim atbilstošu profesionālo kvalifikāciju. Pēc profesionālās vidējās izglītības programmas apguves jauniešiem var uzsākt darba gaitas vai turpināt mācības augstākās izglītības iestādē;
- Arodizglītības programmās – mācību ilgums trīs gadi, iegūstot daļēju profesionālo vidējo izglītību un 2. profesionālās kvalifikācijas līmenim atbilstošu profesionālo kvalifikāciju. Pēc arodizglītības programmas apguves jauniešiem var uzsākt darba gaitas, kā arī turpināt mācības, lai iegūtu vispārējo vidējo izglītību.

Analizējot Latvijas attīstības plānošanas dokumentus attiecībā uz izglītības nozari, varam izdalīt vairākas mērķgrupas, kuru izvēles pēc pamatskolas beigšanas var būtiski ietekmēt atšķirīgi sociāli demogrāfiskie faktori.

Dzīvesvieta. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam⁵ norāda uz nepieciešamību veikt nozīmīgu skolu tīkla reformu – gan tādēļ, ka demogrāfiskās tendences liecina par skolēnu skaita samazināšanos (kas attiecīgi novedīs pie neracionāla izglītības iestāžu tīkla izmantojuma), gan lai uzlabotu izglītības kvalitāti. Kā norādīts plānošanas dokumentā, viens no būtiskākajiem reformu mērķiem ir veidot racionālu vidusskolu tīklu un stiprināt profesionālās izglītības iestādes. Institucionālā tīkla sakārtošana ir saistīta ar vispārējās vidējās izglītības un profesionālās vidējās izglītības koncentrēšanu pamatā reģionālas nozīmes pilsētās un novadu centros. Līdz ar to varam secināt, ka atšķirīgi faktori ietekmēs lauku teritorijās vai mazākās apdzīvotās vietās un pilsētās vai novadu centros dzīvojošo jauniešu izvēles. Mazākās apdzīvotās vietās izglītības iespējas vidējā izglītības posmā arvien retāk būs pieejamas tuvu mājām; dzīvesvieta var ierobežot gan izvēļu daudzveidību, gan radīt ekonomiska vai cita rakstura šķēršļus jauniešiem, kam jāizdara izvēle mācīties tālāk no savas esošās dzīvesvietas.

Jaunieši, kas mācības pārtraukuši priekšlaicīgi, ar pamatzglītību vai mazkvalificēti. Kā atsevišķu mērķgrupu var izdalīt tos jauniešus, kas ir priekšlaicīgi pārtraukuši mācības vai arī kas neturpina izglītības gaitas pēc pamatzglītības ieguves. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam atsaucas uz Ekonomikas ministrijas 2013. gada "Informatīvo ziņojumu par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm", kas sniedz informāciju, ka ir liels to jauniešu bez konkrētas specialitātes un prasmēm īpatsvars, kuri nonāk darba tirgū, tāpat arī liels mazkvalificēto īpatsvars, kas ir ieguvuši tikai pamatzglītību. Tāpat, kā jau minēts iepriekš, gan ES, gan Latvijas politikas mērķi līdz 2020. gadam paredz samazināt jauniešu skaitu, kas ir priekšlaicīgi pārtraukuši mācības. Viens no izglītības politikas apakšmērķiem ir priekšlaicīgi mācības pametušo un izglītību neieguvušo skaita samazināšana. Tātad varam secināt, ka atsevišķa mērķgrupa ir jaunieši, kas neizvēlas iegūt tālāku kvalifikāciju pēc pamatskolas beigšanas (vai pat pārtrauc pamatskolas izglītības ieguvi) un nonāk darba tirgū kā mazkvalificēts darba spēks, kas saskaņā ar darba tirgus prognozēm būs pieprasīts arvien mazāk.

⁵ Saeimas paziņojums Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020. gadam apstiprināšanu. Pieņemts: 22.05.2014. Stājas spēkā: 22.05.2014. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=266406>

Riska grupas, kam nepieciešama iekļaujošā izglītība. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam izdala vairākas mērķa grupas, kam nepieciešama iekļaujošā izglītība – attīstības, spēju un veselības stāvokļa, sociālo apstākļu izraisītas atstumtības riskam pakļautie bērni un jaunieši, kā arī reemigrējušie un ārzemēs dzimušie Latvijas valstspiederīgo bērni un jaunieši. Tiek norādīts, ka Latvijā ir liels to bērnu vecumā līdz 17 gadiem īpatsvars, kuri ir nabadzības un atstumtības riska grupā, tāpat arī konstatēta ievērojama sociālekonomiskā stāvokļa indeksa vidējās vērtības atšķirība, norādot uz lauku skolēnu būtiski nelabvēlīgāku sociāli ekonomisko statusu. Tas liecina, ka šīm mērķa grupām, iespējams, nepieciešama īpaša uzmanību un informatīvie pasākumi, kas uzsvērtu iespējas nodrošināt iekļaujošo izglītību konkrētās izglītības iestādēs, lai veicinātu tālākas izglītības iegūvi un palīdzētu izdarīt izvēles pēc pamatskolas beigšanas.

Dzimums. Izglītības politikas plānošanas dokumentā secināts, ka Latvijā vērojama darba tirgus disproporcija attiecībā uz dzimumu atsevišķās nozarēs, piemēram, izglītībā un veselībā. Tiek uzsvērts, ka svarīga nozīme profesijas izvēlē ir skolai un tam, vai un kādā veidā skolēnam tiek radīta interese par noteiktām jomām un vai tā ir apzināta un mērķtiecīga. Līdz ar to, aicinot jauniešus izdarīt izvēli par nākotnes profesiju, varētu ņemt vērā arī dzimumu aizspriedumus par vairākām darba tirgū pieprasītām profesijām.

Nozaru prioritātes. Ņemot vērā perspektīvos tautsaimniecības transformācijas virzienus un ekonomiskās attīstības prioritātes, Latvijā ir definētas piecas viedās specializācijas jomas un sociālo un humanitāro zinātņu nozare kā joma ar horizontālu ietekmi. Šīs jomas ir: zināšanu ietilpīga bioekonomika; viedā enerģētika; informācijas un komunikāciju tehnoloģijas; biomedicīna, medicīnas tehnoloģijas, biofarmācija un biotehnoloģijas; viedie materiāli, tehnoloģijas un inženiersistēmas. Lai arī „Viedās Specializācijas stratēģija”⁶ ir ekonomiskās attīstības stratēģija, tomēr tā ietekmē dažādu nozaru attīstību, jo resursi tiek mērķtiecīgi fokusēti uz šīm nozarēm. Līdz ar to arī izglītības jomā kā prioritātes ienāk t.s. STEM nozares (zinātne, tehnoloģijas, inženierzinātnes un matemātika) un IKT (informāciju un komunikāciju tehnoloģijas) – gan stiprinot šo jomu apguvi vispārējās vidējās izglītības programmās, gan profesionālās vidējās izglītības programmās.

Iepriekš veikti pētījumi

Tālākās izglītības izvēles process un lēmuma pieņemšana par to ir reti pētīta tēma. Biežāk tikuši īstenoti pētījumi par profesionālās izglītības pievilcību jeb prestižu kopumā, nevis specifiski par lēmuma pieņemšanas procesu. Tomēr atsevišķi iepriekš veikti pētījumi iekļauj arī dažādus aspektus, kas raksturo lēmuma pieņemšanu.

Plašākais pētījums, kas cita starpā analizē arī lēmuma pieņemšanu, veikts pēc Izglītības un zinātnes ministrijas pasūtījuma 2007. gadā, kad SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija” īstenoja pētījumu „Profesionālās izglītības prestižs Latvijā”⁷, kura mērķis bija izzināt profesionālās un arodizglītības prestiža iedibināšanas nosacījumus jauniešu un citu tiešo mērķa grupu vidū, kā arī iegūt informāciju, kas ļautu izstrādāt profesionālās izglītības un konkrētu profesiju

⁶ Viedās specializācijas stratēģija. Izglītības un Zinātnes ministrija, 2013. Skatīt arī: <https://www.izm.gov.lv/lv/normativie-akti/ministru-kabineta-noteikumi/zinatne/viedas-specializācijas-strategija>

⁷ Pētījums pieejams: <https://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/11.pdf> Šeit sniegti izvēlumi no konkrētā pētījuma ziņojuma.

popularitātes veicināšanas pasākumus. Pētījumā secināts, ka 9. klašu skolēnu mērķa grupā nav vērojama negatīva attieksme pret profesionālo vidējo izglītību. Tomēr pastāv vairākas barjeras, kas ietekmē lēmuma pieņemšanu par labu profesionālajai izglītībai pēc pamatskolas beigšanas: sajūta, ka tas ir pārāk nopietns lēmums; zināšanu trūkums par dažādām profesijām un iespējām tās apgūt; 9. klases beigšanas eksāmenu rezultātus mēdz uztvert kā izšķirošo brīdi (un labi rezultāti „*situāciju atrisina*” par labu mācībām vidusskolā). Kā veicinošie faktori izvēlēties profesionālo vidējo izglītību šajā mērķa grupā identificēti: jauniešiem ir skaidras intereses, kurus iespējams „pārvērst” profesijā; radnieku un paziņu ieteikumi, kam pašiem ir vidējās profesionālās izglītības pieredze; draugi un klases biedri, kas plāno apgūt profesiju un iedvesmo citus; jaunieša vēlme izrauties no ierastās vides; vēlme ātrāk kļūt patstāvīgam un neatkarīgam. Pētījumā arī secināts, ka vecāku auditorijā attieksme pret profesionālo izglītību var raksturot kā neitrālu, vai drīzāk pozitīvu. Iespējamās barjeras, kas vecākus attur atbalstīt bērnu izglītības turpināšanu profesionālās vidējās izglītības iestādēs ir: zināšanu trūkums par profesionālās izglītības iegūšanas iespējām, mācību iestādēm, kas to piedāvā; skolu attālums no dzīves vietas - bailes bērnus laist vienus pašus prom no mājām mācīties; priekšstati par nelabvēlīgu sociālo vidi šajās iestādēs. Savukārt veicinošie faktori izvēlēties profesionālo vidējo izglītību šajā mērķa grupā ir: rēķināšanās ar bērnu spējām un interesēm; personīga pieredze, mācoties profesionālajā vidējās izglītības iestādē; veicināt bērnu patstāvību; vēlme ielikt drošus pamatus bērna nākotnei. Vispārizglītojošo skolu skolotāju auditorijā bijusi vērojama salīdzinoši visnoraidošākā attieksme pret profesionālās vidējās izglītību. Tās izvēli skolotāji akceptējuši tikai gadījumos, ja skolēniem ir vājas sekmes un jebkādas intereses trūkums mācīties. Galvenās barjeras šajā mērķa grupā ir: zināšanu trūkums par profesionālās izglītības iegūšanas iespējām, mācību iestādēm, kas to piedāvā; stereotipiski aizspriedumi par profesionālo izglītību kā mazāk kvalitatīvu.

2018. gada rudenī SIA “Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija” pēc Latvijas Nacionālā kultūras centra pasūtījuma īstenoja pētījumu “Kultūrizglītība Latvijā: pieejamība, pieprasījums, kvalitāte”⁸, padziļināti analizējot kultūrizglītības katra līmeņa (profesionālās ievirzes, profesionālās vidējās izglītības, augstākās izglītības) esošo situāciju, attīstības tendences un būtiskākos izaicinājumus. Pētījuma ietvaros iegūti dati arī par profesionālās vidējās kultūrizglītības izvēles faktoriem. Jāuzsver gan – analizēta pēctecība starp profesionālās ievirzes kultūrizglītību un vidējo profesionālo kultūrizglītību, tādēļ dati attiecināmi tikai uz šīm mērķgrupām. Pētījumā secināts, ka mācību turpināšanu nākošajā izglītības līmenī ietekmē dažādi faktori. Vecāku, pašu audzēkņu un profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestāžu vadītāju skaidrojumi atšķiras, atspoguļojot viņu dažādās lomas. Piemēram, profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestāžu direktoru skatījumā (51% respondentu) perspektīvas trūkums darba tirgū ir svarīgs pēctecību ierobežojošs faktors. Savukārt audzēkņu motivācija, saskaņā ar šī pētījuma datiem, praktiski neietver šādus pragmatiskus apsvērumus, bet gan vēlmi attīstīt savas dotības. Vecāku aptaujas dati liecina, ka vidējās izglītības līmenī mācības kultūrizglītībā turpina vidēji 14% audzēkņu. Tas sakrīt arī ar kultūrizglītības iestāžu vadības sniegto informāciju – vidēji 16% audzēkņu turpina izglītību nākamajā izglītības līmenī. Audzēkņu sniegtie novērtējumi aptaujā atklāj apsvērumus, kas nosaka kultūrizglītības pieprasījumu. Kā būtiskāko iemeslu, kādēļ audzēkņi izvēlējušies iegūt konkrēto kultūrizglītību, 71% gadījumu tiek minēta vēlme izkopt savas mākslinieciskās spējas un talantus. Tāpat salīdzinoši bieži

⁸ Pētījums pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/kultura_timekli/petijumi/Kulturizglitibas_petijums_2_karta_2018.pdf Šeit sniegti izvilkumi no konkrētā pētījuma ziņojuma.

kā iemesli konkrētās izglītības un iestādes izvēlei tiek norādīti: labi pasniedzēji (42%), labas atsauksmes par izglītības iestādi (40%), interesants mācību programmu saturs (39%). Aptuveni katrs trešais audzēknis kultūrizglītību izvēlēties, jo uzskata, ka šajā jomā ir interesants darbs (35%), kā arī vadījušies pēc draugu vai ģimenes ieteikumiem (32%). Iespēja saņemt stipendiju bijis būtisks iemesls 22% audzēkņu. Jāuzsver, ka tikai pavisam neliela daļa audzēkņu novērtē, ka pēc konkrētās specialitātes ir pieprasījums darba tirgū (9%) vai ka tajā ir iespējams iegūt labi apmaksātu darbu (6%). Šie dati liecina, ka kultūrizglītības izvēle ir primāri un izteikti saistīta ar personīgo spēju un talantu izkopšanu un tikai neliela daļa audzēkņu šo savu izvēli izdara, domājot par darba tirgu un savu turpmāko nodarbinātību.

Pēdējo 10 gadu laikā regulāri tikuši veikti pētījumi par 8. un 11. klašu skolēnu profesionālajiem nākotnes nodomiem un priekšstatiem par profesijām⁹. Šo pētījumu dati liecina, ka tikai neliela daļa skolēnu ir konkrēti izvēlējušies savu nākotnes profesiju, un izvēles grūtības saistītas ar to, ka ir vairākas profesijas, kas jauniešus interesē. Tāpat daļa no šiem pētījumiem bijuši vērsti uz karjeras izglītības padziļinātu izpēti, un secina – jaunieši, kas piedalījušies karjeras izglītības aktivitātēs, ir vairāk informēti par savām iespējām, un apsver plašāku iespējamo profesiju loku. Pētījumos arī konstatēts, ka lielākā daļa jauniešu uzskata – tālākās izglītības apsvēršanas un lēmuma pieņemšanas procesā viņiem būtu nepieciešama palīdzība.

Kopš 2008. gada pēc Izglītības un zinātnes ministrijas pasūtījuma tiek veikts regulārs monitorings par jauniešu dzīves kvalitāti, iesaistīšanos brīvprātīgajā darbā, jaunatnes organizāciju darbībā, piekļuvi jauniešiem aktuālai informācijai u.c. jaunatnes politikas aspektiem¹⁰. Monitoringa ietvaros atsevišķas tēmas sasauca arī ar jauniešu profesionālo orientāciju un karjeras izglītību. Jaunākajā pētījumā, kas veikts 2015. gadā 34% jauniešu kā Latvijas valdībai risināmu jautājumu jaunatnes jomā norādījuši jauniešu nodarbinātību un prakses iespējas. 18% norādījuši uz nepieciešamību uzlabot izglītības sistēmu un kvalitāti. Pētījumā iegūti arī dati par jauniešu uzņēmējdarbības orientāciju. Vērtējot jauniešu vēlmēs attiecībā uz savu statusu darba tirgū, novērojams, ka vairākums vēlētos būt uzņēmēji – 63% izvēlētos būt uzņēmēji, kuri dod darbu citām personām, un vēl 8% uzņēmēji, kuri dod darbu sev un savai ģimenei. 16% savukārt izvēlētos būt pašnodarbinātie un strādāt vienu paši individuāli. Un tikai 12% vēlētos būt darba ņēmēji. Šie dati liecina, ka Latvijas jauniešu vidū ir izteikti augsta orientācija uz uzņēmējdarbību, tomēr tā visbiežāk nerealizējas praksē. Saistīti ar iepriekš minēto jānorāda, ka tikai 18% jauniešu pēdējā gada laikā ir izmantojuši karjeras konsultācijas, kamēr absolūtais vairākums nav to darījuši. Sociāli demogrāfisko aspektā novērojams, ka nedaudz biežāk to darījuši 16-19 gadīgie (23%) un meitenes (21%).

2017.-2018. gadā Latvijas Bērnu Labklājības Tīkls īstenoja Erasmus+: Jaunatne darbībā stratēģiskās partnerības projektu "Jauniešu dzīves kvalitātes izpēte Baltijas valstīs" (Nr. 2017-2-LV02-KA205-001657), kura ietvaros tika apkopoti dati, kas raksturo jauniešu labbūtnību dažādos tās aspektos, tai

⁹ Skatīt, piemēram: http://providus.lv/article_files/977/original/Skolenu_profesiju_plani.pdf?1326716264, http://equal.sif.gov.lv/faili/rezultati/Skolenu_prof_plani_salidzinajums.pdf, <https://www.swedbank.lv/private/home/more/newsandblog?20171123105408521&language=LAT>

¹⁰ Monitoringa pētījumu ziņojumus skatīt: <https://www.izm.gov.lv/lv/publikācijas-un-statistika/petijumi> (sadaļa "Jaunatne"). Šeit sniegti izvēlumi no konkrētā pētījuma jaunākā ziņojuma.

skaitā izglītībā un nodarbinātībā¹¹. Jauniešu sniegtie pašnovērtējumi liecina, ka ne vienmēr jaunieši ir apmierināti ar savām iespējām profesionālajā dzīvē (tai skaitā arī tie, kuri jau ir iekļāvušies darba tirgū). Lai gan vairākums jauniešu novērtē, ka viņiem ir iespējas izvēlēties tādu profesiju un nodarbošanos, kas viņiem pašiem patīk (62% Lietuvā, 67% Latvijā, 73% Igaunijā), iespējas atrast darbu, kas pašiem patīk, tiek vērtētas jau izteikti kritiskāk (64% Lietuvā vērtē, ka nav šādu iespēju, 52% Latvijā un 40% Igaunijā). Vēl zemāki ir vērtējumi par iespējām nodarboties ar uzņēmējdarbību – šādas iespējas kā sev pieejamas vērtē tikai 20% Lietuvā, 35% Latvijā, bet 46% Igaunijā. Lai gan kopumā subjektīvais apmierinātības ar izglītību rādītājs ir augsts, tomēr kritiskāki ir vērtējumi par iespējām iegūt tieši tādu izglītību, kā vēlētos paši jaunieši – Igaunijā 86% jauniešu ir apmierināti ar pieejamajām iespējām, bet Latvijā šis rādītājs ir 70% un Lietuvā tikai 63%.

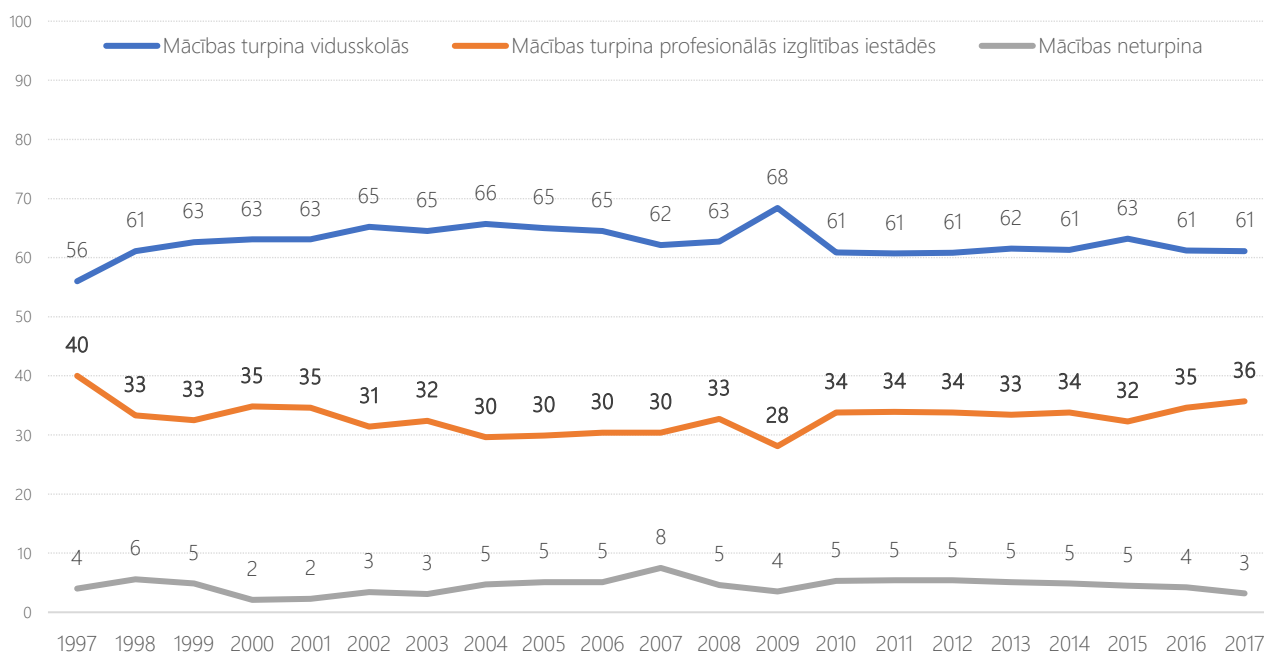
Statistika

Centrālās statistikas pārvaldes dati par pamatskolu beigušo turpmāko izglītību liecina, ka pēdējo 10 gadu laikā nedaudz ir palielinājies to jauniešu īpatsvars, kuri pēc pamatskolas mācības turpina profesionālās izglītības iestādēs. Ja 2002.-2009. gados vidēji 31% jauniešu izvēlējās profesionālo izglītību, tad turpmākajos gados tie ir vidēji jau 34% jauniešu, 2016.-2017. gados sasniedzot jau 35%-36% līmeni. Sekojoši – nedaudz retāk nekā iepriekš jaunieši izvēlas mācības turpināt vidusskolās. Tāpat novērojams, ka pēdējo 10 gadu laikā pakāpeniski samazinās to jauniešu īpatsvars, kuri pēc pamatskolas beigšanas mācības neturpina.

Grafiks 1. Pamatskolu beigušo turpmākā izglītība (statistika) (%)

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde.

Datu tabula: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_izgl_vispskolas/IZG180.px/table/tableViewLayout1/

¹¹ Skatīt projekta mājas lapā: <https://youthpitstop.com> Izpētes ziņojums pieejams: <https://youthpitstop.com/app/uploads/2019/02/Well-being-of-Young-People-in-the-Baltic-States-2018-LATVIA.pdf> Šeit sniegti izvilumi no konkrētā pētījuma ziņojuma.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Pētījuma metodoloģija balstījās jaukta tipa pētniecības metožu izmantošanā un kombinēšanā, paredzot datu un informācijas iegūvi kā ar kvalitatīvās, tā kvantitatīvās pētniecības pieejām. Kvalitatīvās izpētes metodes tika izmantotas, lai iegūtu padziļinātu ieskatu tālākās izglītības ieguves lēmuma pieņemšanas procesā gan jauniešu, gan viņus ietekmējošās mērķgrupās (vecāki, skolotāji). Savukārt kvantitatīvās izpētes metodes tika izmantotas, lai kvalitatīvajā izpētē iegūtos rezultātus testētu reprezentatīvi ģenerālkopās.

Tabula 1. Pētījuma process un īstenotās aktivitātes

Pētījuma process, posmi	Aktivitātes
(1) Sākotnējās informācijas apkopošana, analīze. Iepriekš veiktu pētījumu, pārskatu apkopošana, kuros tieši vai netieši iekļautas tēmas par tālākās izglītības izvēlu izdarīšanu. Tai skaitā ārvalstīs veiktu līdzīgu pētījumu apkopošana. Šī posma saturs un rezultāts tika izmantots pētījuma metodoloģijas precizēšanai un detalizācijai, tai skaitā instrumentārija (interviju jautājumi, anketas) izstrādei.	<u>Metode:</u> Kabineta pētījums. <u>Darbi:</u> Darbs ar publiski pieejamo informāciju vietējos un ārzemju resursos, analīze un pētījuma metodoloģijas izstrāde.
(2) Padziļinātās intervijas - šī posma ietvaros tika iegūta padziļināta informācija par tālākās izglītības ieguves lēmuma pieņemšanas procesu, tā ietekmētājiem (gan informācijas, komunikācijas aspektā, gan mērķgrupu aspektā (skolotāji, vecāki, draugi)). Tāpat šī posma rezultātā tika definēti būtiskākie secinājumi un hipotēzes, lai tās nākamajā posmā testētu ģenerālkopā (noskaidrotu, vai un cik izteikti kvalitatīvajā izpētē secinātais novērojams visā mērķgrupā).	<u>Metode:</u> Kvalitatīvais pētījums, intervijas ar definēto mērķa grupu pārstāvjiem; kvalitatīvo datu analīze. <u>Darbi:</u> Respondentu atlasē kritēriju izstrāde, un rekrutēšana. Interviju veikšana Rīgā un reģionos. Iegūtās informācijas analīze un rezultātu apkopošana kvantitatīvā izpētes posma vajadzībām.
(3) Mērķgrupu pārstāvju kvantitatīva izpēte – anketēšana. Šī posma ietvaros tika iegūti kvantitatīvi dati par mērķgrupās pastāvošiem viedokļiem, aizspriedumiem, vajadzībām u.tml.	<u>Metode:</u> Kvantitatīvais pētījums, pašreizpildāma on-line anketa vietnē www.e-klase.lv . <u>Darbi:</u> Anketas satura izstrāde un programmēšana e-veidē, iegūto datu statistiskā analīze un rezultātu vizualizācija.
(4) Pētījuma rezultātu ziņojuma izstrāde.	<u>Darbi:</u> Visu pētījuma posma rezultātu analīze un ziņojuma sagatavošana.

Tabula 2. Pētījuma datu un informācijas iegūvei un analīzei izmantotās metodes

Pētījuma metodes
Kvalitatīvās izpētes ietvaros:
(1) Vienaudzis-vienaudzim jeb <i>peer to peer interviews</i> .
(2) Ģimeņu izpēte – paralēlas intervijas ar vecākiem un jauniešiem.
(3) Pedagogu individuālās padziļinātās intervijas.
Kvantitatīvās izpētes ietvaros:
(4) Mērķgrupu aptaujas, izmantojot elektroniski programmētas aptaujas anketas.

Tabula 3. Pētījuma mērķgrupas

Pētījuma mērķgrupas	
Kvalitatīvās izpētes ietvaros:	
(1)	8.-9. klašu skolēni vispārizglītojošajās skolās (gan tādi, kuri apsver profesionālās izglītības ieguves iespējas, gan tādi, kuri neapsver) – lēmuma pieņemšanas procesa izzināšanai. Interviju skaits - 7, Rīga un reģioni.
(2)	Jaunieši, kuri pēdējā gada laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1. kursā – pieņemtā lēmuma procesa izzināšanai. Interviju skaits – 10.
(3)	8.-9. klašu skolēnu vecāki – lēmuma pieņemšanas ietekmes mērķgrupas viedokļu izzināšanai. Interviju skaits – 6.
(4)	Vispārējās izglītības mācību iestāžu pedagogi – lēmuma pieņemšanas ietekmes mērķgrupas viedokļu izzināšanai. Interviju skaits - 7.
Intervijas kopā: 30.	
Kvantitatīvās izpētes ietvaros:	
(5)	8.-9. klašu skolēni vispārizglītojošajās skolās. Izlases apjoms: 648.
(6)	Jaunieši, kuri pēdējo 2 gadu laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību vidējās profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1. vai 2. kursā. Izlases apjoms: 648.
(7)	8.-9. klašu skolēnu vecāki. Izlases apjoms: 274.
(8)	8.-9. klašu pedagogi. Izlases apjoms: 460.

Pētījumu īstenoja darba grupa šādā sastāvā:

Projekta vadība, interviju koordinēšana, kvalitatīvo datu analīze, projekta administratīvā vadība	Anna Selecka
Aptauju instrumentārja izstrāde, aptauju koordinēšana, aptauju datu apstrāde un analīze	Gints Klāsons
Individuālo padziļināto interviju vadīšana	Jolanta Beinarte, Baiba Tjarve, Anna Selecka, Kate Dudure
Pasūtītāja pārstāvji	Liene Kupča, Izglītības un zinātnes ministrijas Struktūrfondu departamenta eksperte Edgars Lore, Izglītības un zinātnes ministrijas Struktūrfondu departamenta vecākais eksperts Santa Šmīdlere, Izglītības un zinātnes ministrijas Struktūrfondu departamenta direktore

PĒTĪJUMA KOPSAVILKUMS

Attieksme pret profesionālo vidējo izglītību

Lai gan aptaujās un intervijās attiecībā uz profesionālo vidējo izglītību tiek sniegti arī kritiski vērtējumi, tomēr kopumā nav pamata apgalvot, ka mērķgrupām būtu negatīva vai aizspriedumaina attieksme pret profesionālo izglītību. Kritiskāki savos vērtējumos ir vecāki un pedagogi, tai skaitā uzskatot, ka šo izglītību izvēlas nemotivēti, nesekmīgi jaunieši, kā arī, ka tā nav pietiekami kvalitatīva. Tikmēr paši jaunieši drīzāk vērtē racionāli un par profesionālās vidējās izglītības izvēli šaubās, jo nav pārliecināti, ka pēc tās iespējams iegūt arī augstāko izglītību vai, ka iespējams iegūt labi apmaksātu darbu, jo apguvei piedāvātās profesijas netiek uzskatītas par "modernām/mūsdienīgām". Izglītības kvalitātes aspektā novērojams – jaunieši profesionālo vidējo izglītību nevērtē pēc tās kvalitātes, bet drīzāk kā "mehānismu", lai uzsāktu nodarbinātību (nav būtiski, cik kvalitatīva ir šī izglītība, būtiski, ka tā nodrošina nodarbinātības iespējas). Vecāki un pedagogi profesionālo vidējo izglītību vērtē lielā mērā tās kvalitātes aspektā, kamēr skolēniem šaubas par tās izvēli rada uzskats, ka, izvēloties profesionālo izglītību, tiek ierobežotas iespējas vēlāk dzīvē (attiecībā uz augstāko izglītību, profesijas maiņu u.tml.).

- Iespēju pēc 9. klases iegūt profesionālo vidējo izglītību vispozitīvāk vērtē pedagogi (57% novērtē, ka tā ir laba izvēle, un tikai 7%, ka slikta izvēle), savukārt skolēnu vērtējums ir kritiskāks – lai gan 56% novērtē, ka tā ir laba izvēle, 28% to vērtē kā sliktu izvēli.
- Nevienā no skolēnu mērķgrupām nav novērojama izteikti negatīva un kritiska attieksme pret profesionālo vidējo izglītību – ne mazāk kā 40%-50% skolēnu jebkurā no mērķgrupu daļījumiem sniedz pozitīvus attieksmes vērtējumus. Ļoti kritiska attieksme pret profesionālo izglītību ir tikai katram piektajam skolēnam.
- Vecāku novērtējums ir pozitīvāks nekā skolēnu, bet kritiskāks nekā pedagogu – 55% sniedz pozitīvus attieksmes novērtējumus, kamēr 19% negatīvus.
- Attiecībā uz profesionālās vidējās izglītības priekšrocībām mērķgrupu viedokļi lielā mērā saskan. Visās mērķgrupās kā būtiskākās priekšrocības tiek norādītas: iespēja vienlaikus iegūt gan profesiju, gan vidējo izglītību; iespēja ātrāk nonākt darba tirgū un kļūt patstāvīgam (šis aspekts īpaši būtisks šķiet skolēniem). Visās mērķgrupās viens no pieciem biežāk minētajiem priekšrocību aspektiem ir arī stipendiju pieejamība. Tomēr kopumā novērojams, ka tieši iespēja ātrāk uzsākt darba gaitas un kļūt patstāvīgiem visās mērķgrupās tiek vērtēta kā būtiskākā priekšrocība.
- Priekšrocību aspektā tikai retais respondents norāda uz aspektiem, kas tieši vai netieši liecinātu, ka šo izglītību vērtē kā kvalitatīvu un perspektīvu. Būtisks ir iespējas uzsākt nodarbinātību aspekts, nevis pati izglītības kvalitāte kā tāda.
- Vaicāti par to, kas ir būtiskākie profesionālās vidējās izglītības trūkumi, skolēni un vecāki visbiežāk norāda uz to, ka nepilnīgi tiek apgūti vispārizglītojošie mācību priekšmeti, savukārt pedagogi par būtiskāko trūkumu uzskata to, ka šai izglītībai nav prestiža sabiedrībā. Skolēni kā būtiskus trūkumus saskata arī: ierobežotas iespējas pēc tam studēt augstskolā; profesionālā vidējā izglītība netiek uzskatīta par kvalitatīvu; ierobežota profesiju izvēle un nav iespēju apgūt mūsdienīgas profesijas; ir iespējams kļūdīties ar profesijas izvēli.

- Atšķirtībā no vecākiem un pedagogiem, skolēni mazāk uzmanības pievērš tam, ka profesionālā vidējā izglītība nav prestiža – šādu trūkumu aptaujā norādījis tikai retais skolēns. Vecāku un pedagogu mērķgrupās izplatīts ir arī viedoklis, ka profesionālo vidējo izglītību izvēlas skolēni ar zemām sekmēm, nemotivēti skolēni. Pedagogi papildus arī novērtē, ka šī izglītība neatbilst darba tirgum un pēc tās ieguves ir grūti atrast darbu. Sekojoši būtisks ir jautājums, cik lielā mērā vecāki un pedagogi ietekmē jauniešu priekšstatus par profesionālo vidējo izglītību.

Ierosme aizdomāties par tālāko izglītību

Lēmums par tālāko izglītību lielākajai daļai skolēnu ir "pēdējā brīža" lēmums. Lai gan vairāk nekā puse skolēnu par šo lēmumu aizdomājas jau 8. klasē vai senāk, lēmums tomēr netiek pieņemts savlaicīgi un pārdomas un šaubas par to ir ilglaicīgas. Tas raksturīgs pat tiem, kuri ir lielā mērā pārliecināti par konkrētu izvēli. Savukārt tiem jauniešiem, kuri gala lēmumu pieņem par labu profesionālajai izglītībai, ir raksturīgi, ka par nepieciešamību izlemt tālāko izglītības ceļu viņi aizdomājas tikai 9. klasē. To, kas tieši liek aizdomāties par tālākās izglītības lēmumu, ir ļoti sarežģīti precīzi identificēt un interpretēt – skolēnu, pedagogu un vecāku viedokļi šādā aspektā pat būtiski atšķiras. Tas drīzāk jāinterpretē kā dažādo ietekmes faktoru daudzveidīgums, kur nav iespējams konkrēti izšķirt, kas ietekmē vairāk vai mazāk. Ietekmes ir arī lielā mērā individuālas – kādam jauniešim aizdomāšanos par lēmumu ietekmē vecāki, kamēr citam raksti un informācija sociālajos tīklos vai dažādu citu faktoru kopums. Aptauju dati arī liecina, ka tam, kas vai kurš tieši ierosina aizdomāties par lēmumu, nav būtiskas ietekmes uz gala lēmumu, jo to nosaka atkal jau cits un daudzveidīgs individuālu faktoru kopums.

- Kopumā tikai 40% no 9. klases skolēniem ir pilnībā izlēmuši, ko darīs pēc 9. klases. Vēl 47% ir daļēji izlēmuši un atbild vairākas iespējas. 8. klasē lēmumu par tālāko izglītību pilnībā ir pieņēmuši 24%, bet daļēji 57%. Šie dati liecina, ka lēmums par tālāko izglītību visbiežāk tiek pieņemts "pēdējā brīdī", pat, ja skolēni par to sākuši domāt savlaicīgi.
- Aptaujas dati arī liecina, ka kopumā 61% skolēnu par tālāko izglītību sāk aizdomāties, mācoties 8. klasē vai pat senāk. Tikai 23% ir tādu, kuri par to sāk domāt tikai 9. klasē.
- Tai pat laikā profesionālās vidējās izglītības 1.-2. kursu studenti (tātad – tie skolēni, kas izlēmuši par labu profesionālai vidējai izglītībai) biežāk norādījuši (52% gadījumu), ka aizdomāties par to, ko darīt pēc 9. klases, sākuši tikai 9. klasē, un tikai aptuveni katrs trešais – ka par to sākuši domāt senāk.
- Vaicāti par to, kas vai kurš ierosināja aizdomāties par nākotnes plāniem, 61% skolēnu norāda, ka tie bijuši vecāki, un 57%, ka paši aizdomājušies.
- 37% skolēnu norādījuši, ka aizdomāties likuši draugi, 34%, ka pedagogi. Savukārt katram piektajam aizdomāties likuši raksti vai video masu medijos un sociālajos tīklos.
- Pedagogu vērtējums atšķiras no pārējo mērķgrupu uzskatiem. Biežāk nekā pārējās mērķgrupās šeit norādīts, ka aizdomāties par nākotni liek pedagogi un draugi, kā arī karjeras konsultanti un vasaras darba pieredze. Pašu skolēnu vērtējumā visiem minētajiem ir daudz mazāka ietekme nekā skolotāju novērtējumā.

“Izvēju grozs”

Aptauju dati liecina, ka kopumā 43% skolēnu ir skaidra sava tālākā izglītība un lēmums ir pieņemts – 34% skolēnu ir pārliecināti, ka turpinās izglītību vidējās vispārējās izglītības līmenī, un 9%, ka turpinās mācības profesionālās vidējās izglītības iestādē. Pārējie 57% skolēnu apsver vairākas iespējas, tai skaitā 12% ir tādu, kuri izvēli izdara tieši starp vidējo vispārējo un profesionālo vidējo izglītību. Vēl 21% skolēnu ir tādi, kuri apsver izvēli starp profesionālo vidējo izglītību un darba gaitu uzsākšanu Latvijā vai ārzemēs, mācībām ārzemēs, “pauzes paņemšanu”. Kopumā novērojams, ka “izvēju grozs” un lēmums par tālāko izglītību vairāk ir saistīts nevis ar izvēli starp vispārējo vidējo un profesionālo vidējo izglītību, bet gan ar savu nākotnes redzējumu – vēlmi pēc iespējas agrāk uzsākt darba gaitas vai iegūt augstāko izglītību. Šaubu gadījumā “drošāka” izvēle jauniešiem šķiet vispārējā vidējā izglītība, kamēr profesionālās vidējās izglītības izvēle tiek uztverta kā nākotnes iespēju ierobežojoša (nebūs iespējams iegūt augstāko izglītību, ir iespējams kļūdoties ar profesijas izvēli u.tml.). Sekojoši – profesionālo vidējo izglītību biežāk izvēlas tie, kuri ir pārliecināti par savu nākotnes nodarbošanos/profesiju, kā arī tie, kuri ir pārliecināti, ka nevēlas padziļināti apgūt vispārējās izglītības priekšmetus un akadēmisku izglītību, bet vēlas ātrāk iekļauties darba tirgū.

- Absolūtais vairākums (78%) skolēnu norāda, ka viņi apsver iespēju pēc 9. klases mācīties vidusskolā vai ģimnāzijā (kā vienu no iespējām). Mācības profesionālās izglītības iestādē kā vienu no iespējām apsver kopumā 42% skolēnu. Katrs trešais skolēns domā arī par iespējām mācīties ārzemēs, bet nedaudz vairāk nekā katrs desmitais – darba meklēšanu.
- Profesionālās vidējās izglītības iestāžu 1.-2. kursu studentu vairākums (76%) norāda, ka ir apsvēruši tieši profesionālās izglītības ieguvu un tikai 34% – vispārējās vidējās izglītības ieguvu. Šie dati liecina, ka profesionālās vidējās izglītības iestādēs mācības visbiežāk uzsāk tie, kuri jau pamatskolā apsver tieši profesionālās izglītības ieguvu, nevis izvēli starp profesionālo un vidējo izglītību.
- Padziļināta datu analīze liecina, ka 8. un 9. klašu skolēnu vidū 34% ir tādu, kuri apsver tikai mācības vidusskolā vai ģimnāzijā, 12% ir tādu, kas apsver mācības vidusskolā vai profesionālās izglītības iestādē un vēl 9% tādu, kas apsver mācības tikai profesionālās izglītības iestādē. Bet kopumā 43% skolēnu apsver dažādas citas izvēju kombinācijas, piemēram, mācības vidusskolā un nodarbinātību u.c.
- To, ka profesionālās izglītības izvēle tikai nedaudzos gadījumos ir apzināta un vienīgā izvēle, liecina arī studentu sniegtās atbildes – tikai 27% norādījuši, ka profesionālā izglītība ir bijusi viņu vienīgā apsvērtā izvēle, kamēr 17% ir apsvēruši arī mācības vidusskolā, bet 42% dažādas citas iespējamo izvēju kombinācijas.
- Šie dati arī liecina, ka tie, kas izvēlas izglītību turpināt vidusskolā, lēmumu par to pieņem ātrāk, kamēr tie, kas apsver un izvēlas profesionālo izglītību, lēmumu spēj pieņemt tikai neilgi pirms nepieciešamības izdarīt gala lēmumu.
- Dati arī apstiprina vispārzināmo hipotēzi, ka vidējo izglītību izvēlas tie, kuri nākotnē vēlas iegūt arī augstāko izglītību maģistra vai doktora grāda līmenī, savukārt profesionālo izglītību izvēlas tie, kuri jau pamatizglītības vecumā zina, kādā profesijā, nodarbošanās vēlas nākotnē strādāt, kā arī tie, kuriem nav vēlme iegūt augstāko izglītību.

- Izvēle starp vidējo un profesionālo izglītību biežāk raksturīga tiem, kuri vēlas iegūt augstāko izglītību tikai bakalaura grāda līmenī un neplāno iegūt maģistra un doktora grādu. Šie dati ļauj interpretēt, ka lielākās šaubas par profesionālās izglītības izvēli ir tiem, kuri vēlētos iegūt arī augstāko izglītību vismaz pirmajā līmenī.
- Vairākas būtiskas atšķirības novērojamas starp skolēnu un viņu vecāku sniegtajām atbildēm aptaujās. Vecāki biežāk nekā skolēni kā izvēles iespēju apsver profesionālo izglītību (55% vecāku to ir apdomājuši, kamēr tikai 42% skolēnu). Savukārt skolēni izteikti biežāk nekā vecāki domā par iespējām mācības turpināt ārzemēs (attiecīgi 32% pret 14%), kā arī par darba gaitu uzsākšanu (16% pret 8%).
- Kad skolēni apdomā savas iespējas pēc 9. klases, visbiežāk vērā ņem tādus faktorus kā: kvalitatīvi/ profesionāli/ labi pedagogi (71%); iespēja apgūt sev interesējošu profesiju, amatu (71%); iespēja pēc tam iegūt labi apmaksātu darbu (70%); patīkama/mūsdienīga skolas vide, telpas (69%); iespēja pēc tam iegūt augstāko izglītību (69%).
- Būtiski faktori, kurus norāda 50%-60% aptaujāto skolēnu, ir arī: iespēja attīstīt savus talantus, prasmes; labas atsauksmes par skolu, pedagogiem; kvalitatīvs studiju programmu saturs; iespēja saņemt stipendiju; mūsdienīga/kvalitatīva skolas infrastruktūra (tehniskais nodrošinājums u.tml.).
- Interesanti, ka šādā aspektā skolēnu un profesionālās izglītības iestāžu studentu atbildes atšķiras. Studenti ievērojami retāk kā izvēles faktoru norādījuši mūsdienīgu skolas vidi (tikai 22% to norāda kā būtisku izvēles faktoru), kvalitatīvu studiju programmu saturu (20%), mūsdienīgu infrastruktūru (18%). Šie dati netieši apstiprina profesionālās izglītības zemo prestižu un kvalitātes zemo vērtējumu mērķgrupu priekšstatos.
- Būtiskākie izvēles faktori esošajiem studentiem ir bijuši: iespēja saņemt stipendiju (68%); iespēja apgūt sev interesējošu profesiju, amatu (63%); bezmaksas mācības (57%); iespēja pēc tam iegūt labi apmaksātu darbu (46%); iespēja attīstīt savus talantus, prasmes (41%). Šie dati, savukārt, liecina, ka finansiālais aspekts ir ļoti būtisks izvēles izdarīšanā, un izglītības kvalitātes un iestādes infrastruktūras aspekti ir sekundāri. Daļēji skolēnu un studentu sniegto vērtējumu atšķirības ļauj secināt, ka tie skolēni, kuriem ir būtiska kvalitatīva izglītība un kvalitatīva, mūsdienīga izglītības vide, profesionālo izglītību tieši šo iemeslu dēļ neapsver kā izvēli vai arī to neizvēlas gala lēmuma stadijā.

Informācijas pieejamība un noderīgums

Pašu jauniešu vērtējumi par informācijas pieejamību ir pozitīvi, tomēr būtiski, ka jaunieši ir drīzāk pasīvi pieejamās/piegādātās informācijas patērētāji, nevis aktīvi tās meklētāji. Šādā aspektā izteikti būtiskas ir sekundārās mērķgrupas – vecāki un pedagogi. Vecāki, savukārt, ir izteikti kritiski par informācijas pieejamību, uzskatot, ka tā ir nepietiekama. Informācijas pieejamībā jānodala arī divi dažādi nepieciešamās informācijas un palīdzības veidi. Pirmkārt, jauniešiem nepieciešama palīdzība, lai saprastu savus nākotnes nodomus un vēlmes. Otrkārt, kad ir saprasts savs nākotnes vēlamais nodarbošanās virziens, nepieciešama detalizētāka informācija par konkrētām iespējām. Ja ar šo otro informācijas veida pieejamību situācija kopumā ir pozitīva un informācija ir plaši pieejama, tad pirmajā aspektā palīdzība jauniešiem uzskatāma drīzāk par neefektīvu. Tai skaitā arī esošo karjeras izglītību un karjeras testus skolēnu un vecāku mērķgrupās vērtē kritiski. Kopumā

novērojams, ka skolēniem nepieciešama plašāka palīdzība savu spēju, talantu, prasmju un nākotnes vēlmju pašdefinēšanā.

- Lielākā daļa skolēnu – 65% – novērtē, ka informācijas ir pietiekami. Tai pat laikā samērā liels tomēr ir arī to skolēnu īpatsvars, kas sniedz kritiskākus vērtējumus – 35% uzskata, ka informācija ir nepietiekama. Līdzīgi informācijas pieejamību vērtē arī profesionālās vidējās izglītības 1. un 2. kursa studenti – 70% novērtē, ka izvēles procesā informācija ir bijusi pietiekama, bet 30%, ka nepietiekama.
- Par to, ka skolēniem ir pieejama nepieciešamā informācija, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases, vispārliciecinātākie ir pedagogi – 79% novērtē, ka informācijas ir pietiekami. Savukārt vecāku viedoklis ir izteikti kritisks – 42% uzskata, ka informācija ir pietiekama, bet 58%, ka tās ir par maz.
- Individuālo padziļināto interviju ietvaros iegūtā informācija gan liecina, ka jaunieši paši reti meklē informāciju, biežāk paļaujas uz to, ko “nodrošina” vecāki un pedagogi.
- Vaicāti par to, kāda informācija viņiem ir visnoderīgākā, lai vieglāk izvēlēties, ko darīt pēc 9. klases, skolēni visbiežāk norādījuši: informācija par visām skolām un visām profesijām (31%), atsauksmes, informācija par izglītības iestādēm (19%), profesijas, izglītības perspektīva, atalgojums (16%).
- Interesanti, ka vecāki daudz biežāk nekā paši skolēni uzskata, ka efektīva palīdzība ir karjeras testi un konsultanti – tā uzskata katrs piektais vecāks (kas gan arī nav izteikti pozitīvs vērtējums!), kamēr retāk nekā katrs desmitais skolēns.
- Kopumā skolēnu un studentu sniegtās atbildes liecina, ka primārā nepieciešamā informācija ir – kādas profesijas iespējams apgūt un kā izvēlēties sev atbilstošāko. Dažādi citi informācijas veidi ir sekundāri, lai arī noteikti būtiski, ja palīdz savas izvēles apdomāšanā un lēmumu pieņemšanā.
- Dati arī liecina, ka gadījumā, ja konkrētā izvēlētā profesija apgūstama vairākās izglītības iestādēs, skolēni meklē padziļinātāku papildu informāciju – atsauksmes par konkrēto izglītības iestādi, informāciju par konkrētās profesijas pārstāvjiem, konkrētās profesijas atalgojumu un karjeras iespējas u.tml.

Lēmuma ietekmētāji

Kopumā pētījumā iegūtie dati un informācija liecina, ka katram jauniešim lēmuma pieņemšana ir zināmā mērā unikāla un atšķirīga no citiem. Lai gan lielāko daļu jauniešu visbūtiskāk ietekmē vecāku viedoklis, tomēr blakus tam pastāv ļoti daudzi papildu faktori – informācija no draugiem, pedagogiem, karjeras testi, informācija sociālajos tīklos, izglītības iestāžu veiktās mārketinga aktivitātes u.c. Sekojoši – katram jauniešim lēmums ir specifisks, tikai viņam raksturīgs, jo to veido konkrētu faktoru kopums. Vecāku viedokli noteikti ir iespējams identificēt kā visbūtiskāko, tomēr šis novērojums nav absolutizējams, jo ir arī jauniešu daļa, kuru vecāki vispār nepiedalās lēmuma pieņemšanā, uzskatot, ka pašam jauniešim ir jāizdomā un jāpieņem lēmums. Dati liecina, ka informācijas meklēšanā un apdomāšanā aktīvāki ir tie jaunieši, kuri veic izvēli par vidējās vispārējās izglītības iegūvi vai arī izvēli starp vidējo vispārējo un profesionālo vidējo izglītību, kamēr tie, kas izvēlas profesionālo vidējo izglītību, ļoti reti meklē plašāku informāciju, biežāk izvēlas konkrētu profesiju un skolu un plašāku izpēti neveic. Jāuzsver arī, ka karjeras izglītības

loma šī pētījuma datos atklājas drīzāk kā nebūtiska un šobrīd mazefektīva – jaunieši to reti norāda kā sev noderīgu un būtisku.

- Vaicāti, kas vai kurš visvairāk ir palīdzējis apdomāt un pieņemt lēmumu par to, ko darīt pēc 9. klases, kā skolēni, tā studenti visbiežāk norāda vecākus (attiecīgi – 60% un 53%), kā arī draugus un paziņas (38% un 36%).
- Skolēni kā būtisku palīdzību norāda biežāk arī ēnu dienas (37%), skolotājus (32%), kā arī atvērto durvju dienas izglītības iestādēs (31%) un internetā (Google) atrodamo informāciju (30%). Studenti šo palīdzību kā būtisku norādījuši ievērojami retāk (aptuveni 20% gadījumu), kas netieši liecina, ka tie, kas izvēlējušies profesionālo vidējo izglītību, nav meklējuši plašāku informāciju, bet pajāvušies uz vecāku viedokli vai savu personīgo viedokli un “sajūtu”.
- Jāuzsver arī, ka dažādo specializēto interneta portālu un mājas lapu noderīgumu kā vērtīgu vērtējuši tikai neliela daļa jauniešu, kas ļauj interpretēt, ka informācijas pieejamība šajos avotos vai nu nav zināma jauniešiem, vai arī tā pasniegta jauniešiem neērtā veidā.
- 73% vecāku novērtē, ka aktīvi piedalās bērnu lēmuma pieņemšanā par tālāko izglītību. Pedagogu vidū aktivitātes pašvērtējumi ir nedaudz zemāki, bet arī augsti – 53% pedagogu novērtē, ka piedalās ļoti aktīvi, un vēl 27%, ka viduvēji aktīvi. Dati arī liecina, ka aptuveni katrs desmitais vecāks bērnu tālākās izglītības lēmumā piedalās ļoti maz un padziļināti neinteresējas par bērnu lēmumu un pārdomām tā sakarā.
- Vaicāti par to, kādā tieši veidā palīdz bērniem, vecāki visbiežāk norāda, ka tās ir individuālas, personīgas sarunas, savukārt pedagogi – ka dara to skolotāja darba ietvaros. Vecāki arī norādījuši, ka sniedz bērniem informāciju par profesijām un izglītības iestādēm, kā arī mudina un palīdz aizpildīt karjeras testus. Arī pedagogi norāda, ka mudina skolēnus pildīt karjeras testus, kā arī organizē sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem, sniedz informāciju par profesijām un izglītības iestādēm, nodrošina karjeras konsultantu palīdzību, rīko ekskursijas uz uzņēmumiem un iestādēm. Tomēr jāuzsver, ka dažādas papildu aktivitātes šādā aspektā īsteno tikai neliela daļa pedagogu, kamēr lielākā daļa norāda, ka palīdzība ir netieša, mācību procesa ietvaros.

Redzējums par nākotnes nodarbošanos

Kopumā novērojams, ka vecāki un pedagogi par primārajiem darba faktoriem izvirza darba stabilitāti un pieprasījumu, kā arī ienākumu lielumu un sociālās garantijas, savukārt skolēni vairāk vērtē darba satura un darba vides pievilcību un interesantumu sev personīgi, mazāk vērtējot sociālos, racionālos aspektus. Šādā aspektā novērojams, ka profesionālās vidējās izglītības studentu viedoklis būtiski atšķiras no skolēniem, par prioritāti izvirzot lielu atalgojumu un darba stabilitāti. Šī jautājuma datu padziļināta analīze liecina, ka lēmumu par tālāko izglītību grūtāk ir pieņemt tiem, kuri idealizē savu nākotnes nodarbošanos un vēlas to tādu, kurā būtu gan patīkama darba vide, gan liels atalgojums, gan lielas sociālās garantijas, gan mierīgs darbs bez veselības kaitējumiem. Savukārt retāk neizlēmušie jaunieši kā sev aktuālas definē tādus nodarbinātības aspektus kā karjeras iespējas, profesijas pieprasījums darba tirgū, intelektuāls un prestižs darbs, labs darba kolektīvs, spējām atbilstošs darbs. Sekojoši – šie dati apliecina jau iepriekš izteikto hipotēzi, ka tālākās izglītības izvēles grūtības lielā mērā ir saistītas tieši ar prasībām un vēlmēm attiecībā uz savu nākotnes nodarbošanos.

- Kā sev būtiskākos nākotnes nodarbošanās aspektus skolēni visbiežāk norāda: interesants, aizraujošs darbs (78%), patīkama darba vide (75%), labi kolēģi, labs darba kolektīvs (69%), stabils darbs (68%), liela alga (68%). Vairāk nekā puse aptaujāto skolēnu kā sev būtiskus darba aspektus novērtē arī: spējām atbilstošs darbs (60%), karjeras iespējas (56%), profesijas pieprasījums darba tirgū (54%).
- Arī studentu vērtējumi ir līdzīgi skolēnu sniegtajam viedoklim, lai gan kopumā novērojams, ka studentiem dažādie darba aspekti ir mazāk būtiski. Visbiežāk par būtiskāko darba aspektu profesionālās vidējās izglītības studenti norāda lielu atalgojumu, kamēr skolēni – interesantu un aizraujošu darbu.
- Būtiski atšķiras skolēnu un vecāku vērtējumi par nodarbinātības svarīgākajiem aspektiem. Vecāki daudz biežāk nekā skolēni uzskata, ka nodarbinātībā ir būtiski, lai profesija būtu pieprasīta darba tirgū, lai būtu pieejamas sociālās garantijas un karjeras iespējas. Savukārt skolēni izteikti biežāk nekā vecāki kā būtiskus vērtē tādus faktoros kā darbs ar cilvēkiem, iespēja ceļot, komandējumi, labs darba kolektīvs, liels atalgojums, patīkama darba vide.

PROFESIONĀLĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS PIEVILCĪBA MĒRĶGRUPĀM

Iespēju pēc 9. klases iegūt profesionālo vidējo izglītību vispozitīvāk vērtē pedagogi (57% novērtē, ka tā ir laba izvēle, un tikai 7%, ka slikta izvēle), savukārt skolēnu vērtējums ir kritiskāks – lai gan 56% novērtē, ka tā ir laba izvēle, 28% to vērtē kā sliktu izvēli. Vecāku novērtējums ir pozitīvāks nekā skolēnu, bet kritiskāks nekā pedagogu – 55% sniedz pozitīvus attieksmes novērtējumus, kamēr 19% negatīvus.

Skolēnu mērķgrupā pozitīvākā attieksme pret profesionālo vidējo izglītību ir 14-gadīgajiem, tiem, kas mācās 8. klasē, laukos un mazpilsētās dzīvojošajiem. Savukārt kritiskāku attieksmi pauž ģimnāziju un valsts ģimnāziju skolēni, lielpilsētās dzīvojošie, kā arī tie, kuri plāno iegūt maģistra vai doktora grādu (kamēr tiem, kuri plāno iegūt bakalaura grādu, attieksme ir pozitīvāka). Tai pat laikā jāuzsver, ka nevienā no skolēnu mērķgrupām nav novērojama izteikti negatīva un kritiska attieksme pret profesionālo vidējo izglītību – ne mazāk kā 40%-50% skolēnu jebkurā no mērķgrupu dalījumiem sniedz pozitīvus attieksmes vērtējumus. Ļoti kritiska attieksme pret profesionālo vidējo izglītību ir aptuveni katram piektajam skolēnam, un vēl katram desmitajam – vidēji kritiska attieksme. Kopumā aptuveni 1/3 skolēnu ir tādu, kuri profesionālo vidējo izglītību vērtē kā sev nepievilcīgu tālākās izglītības izvēli, kamēr pārējie pauž drīzāk pozitīvus vērtējumus.

"Es nevaru iedomāties. Es domāju, ka mana ģimene nosodītu to, ja es pēc 9. klases uzreiz aizietu uz koledžu, kur uzreiz man būtu profesija. Tāpēc ka viņi grib, lai man būtu pati labākā izglītība, visaugstākā." (Skolniece, 8. klase, vsk., Latgale)

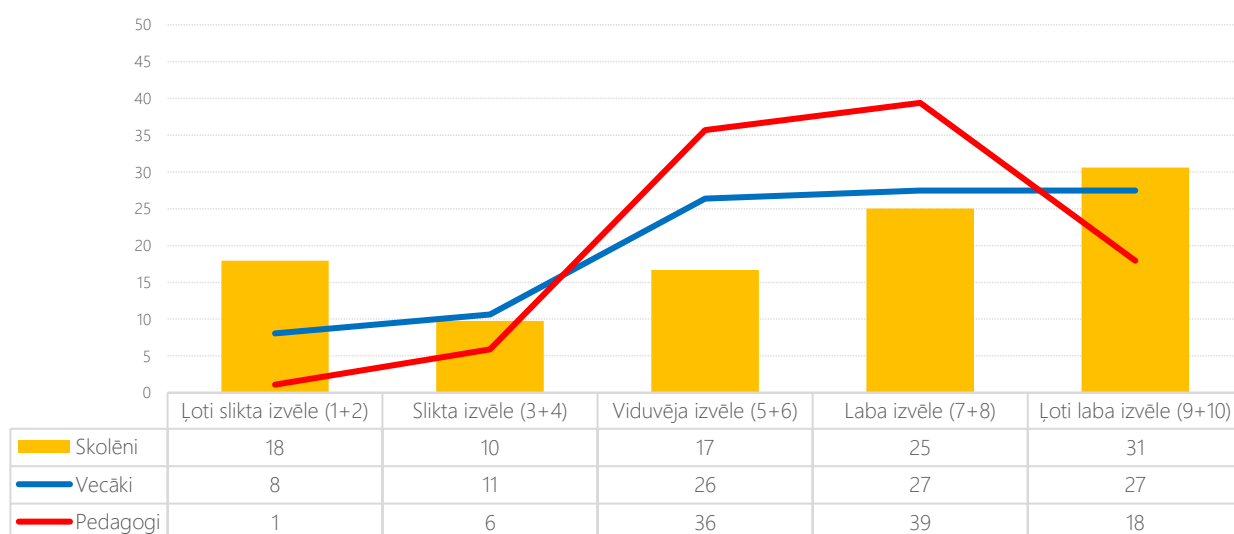
"Tas būtu diezgan negaidīti [izvēlēties profesionālo izglītību]. Es par to šaubos. Ja tas būtu kaut kādā ļoti augstā līmenī par lietu, kas man ir aktuāla, bet tam būtu jābūt pilnīgi savādāk, nekā tas ir pašreiz Latvijā. Man patīk tāda sistēma kā ir Vācijā." (Skolnieks, 9. klase, ģimnāzija, Latgale)

Vecāku mērķgrupu dalījumā novērojamas nelielas attieksmes atšķirības. Profesionālo vidējo izglītību kā labu izvēli biežāk novērtē 8. klašu audzēkņu vecāki, kā arī tie, kuriem ir dēls, tie, kuru bērni mācās izglītības iestādē, kur pieejama tikai vispārējā pamatizglītība (nav vidusskolas), lielpilsētās dzīvojošie, kā arī tie, kuriem nav konkrēta viedokļa par savu bērnu turpmāko izglītību.

Grafiks 2. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība mērķgrupu vērtējumā (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

Jautājums anketā: Cik pievilcīga Tev/Jums šķiet iespēja pēc 9. klases iegūt profesionālo vidējo izglītību?

Grafiks 3. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība skolēnu vērtējumā (%)

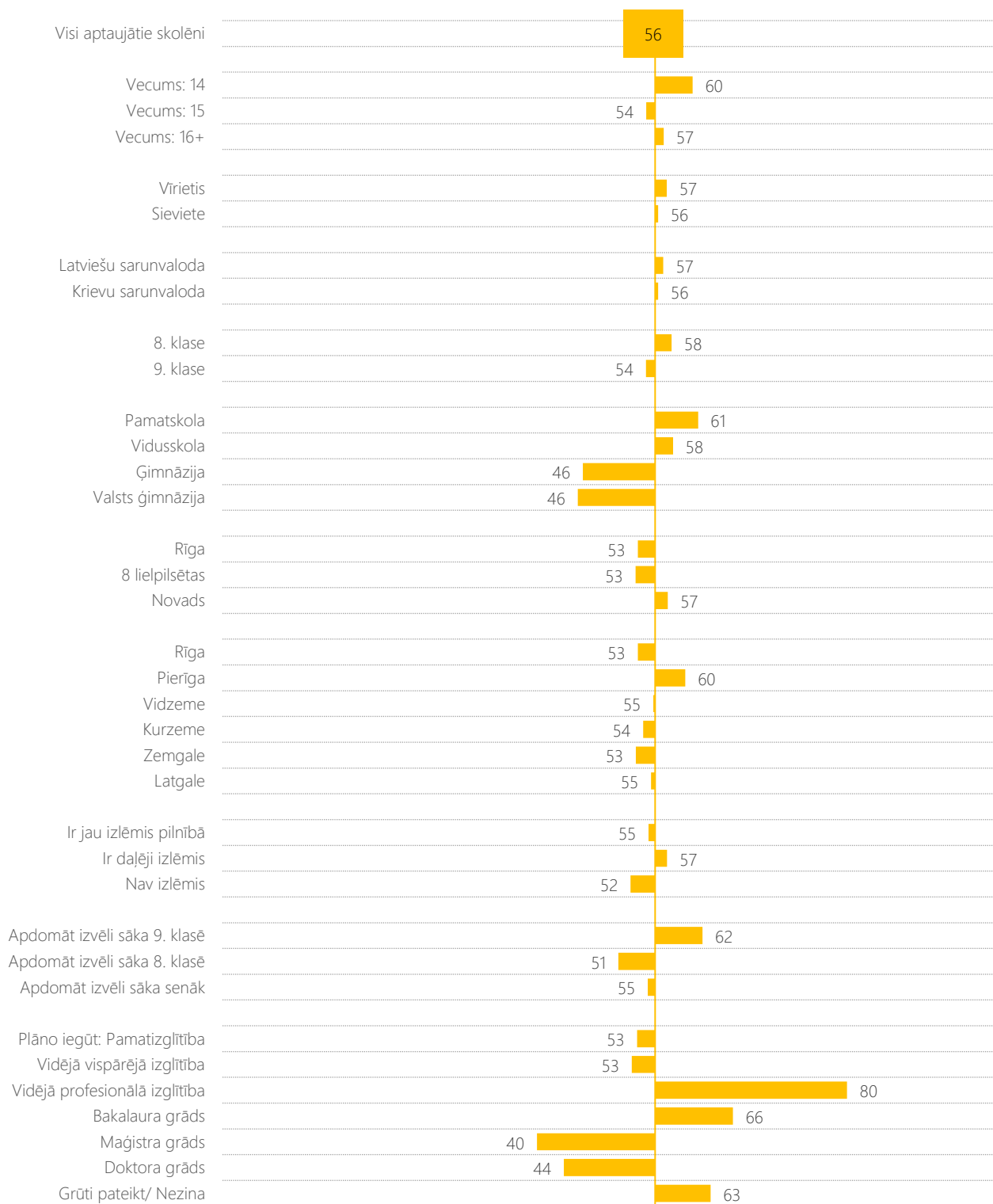
Attēlots to respondentu īpatsvars, kuri profesionālo izglītību novērtē kā labu izvēli (7→10 10-punktu skalā).

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Cik pievilcīga Tev šķiet iespēja pēc 9. klases iegūt profesionālo vidējo izglītību?

Piezīme: Vizuāli attēlota konkrēto sociāli demogrāfisko grupu rādītāju novirze no visas izlases rādītāja. Stabiņi uz labo pusi – rādītāji lielāki nekā visā izlasē kopumā, stabiņi uz kreiso pusi – rādītāji zemāki nekā visā izlasē kopumā.

Grafiks 4. Profesionālās vidējās izglītības pievilcība vecāku vērtējumā (%)

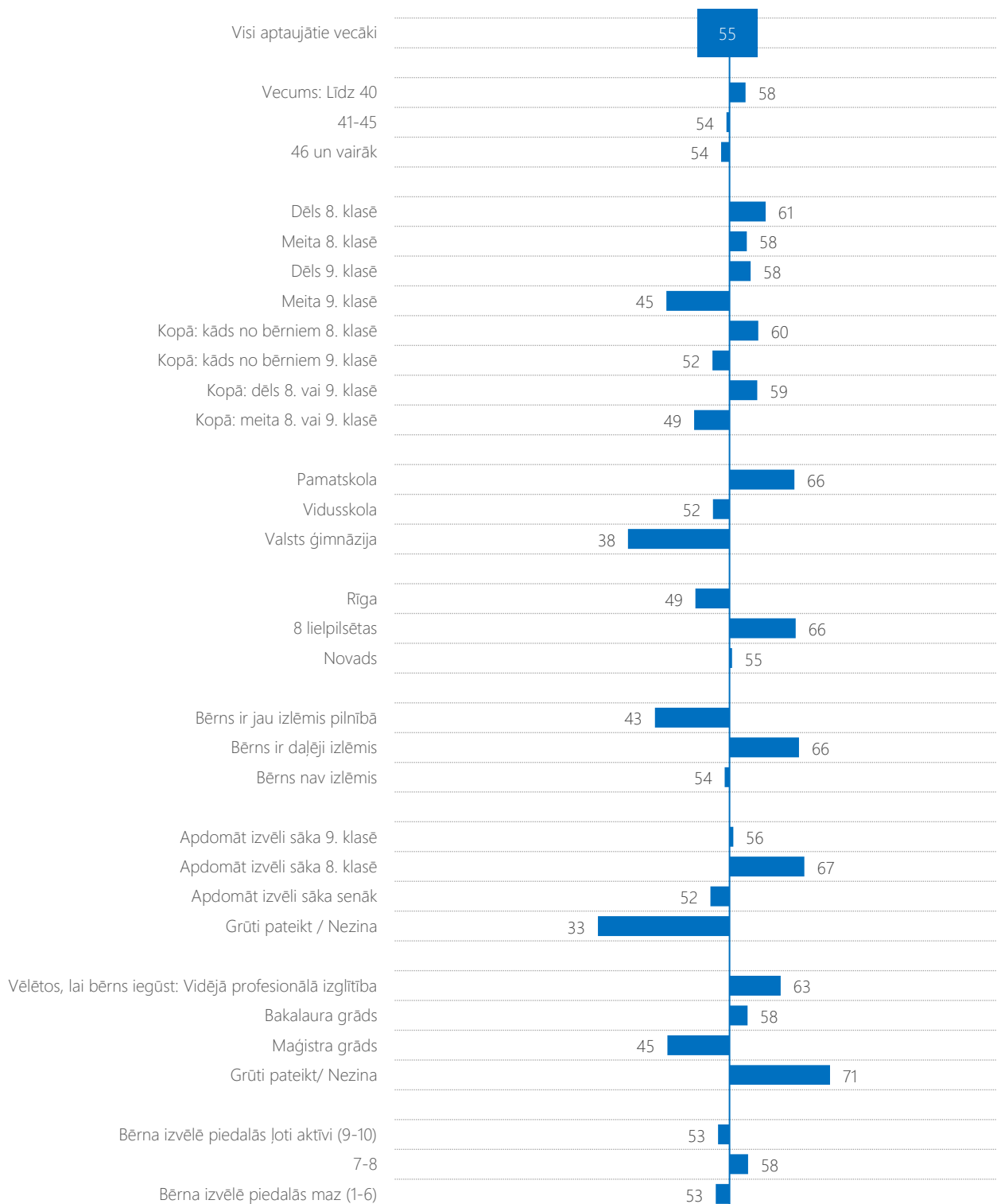
Attēlots to respondentu īpatsvars, kuri profesionālo izglītību novērtē kā labu izvēli (7 → 10 10-punktu skalā).

Bāze: aptaujātie vecāki kopumā, n=274; aptaujātie vecāki katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Cik pievilcīga Jums šķiet iespēja bērnam pēc 9. klases iegūt profesionālo vidējo izglītību?

Piezīme: Vizuāli attēlota konkrēto sociāli demogrāfisko grupu rādītāju novirze no visas izlases rādītāja. Stabiņi uz labo pusi – rādītāji lielāki nekā visā izlasē kopumā, stabiņi uz kreiso pusi – rādītāji zemāki nekā visā izlasē kopumā.

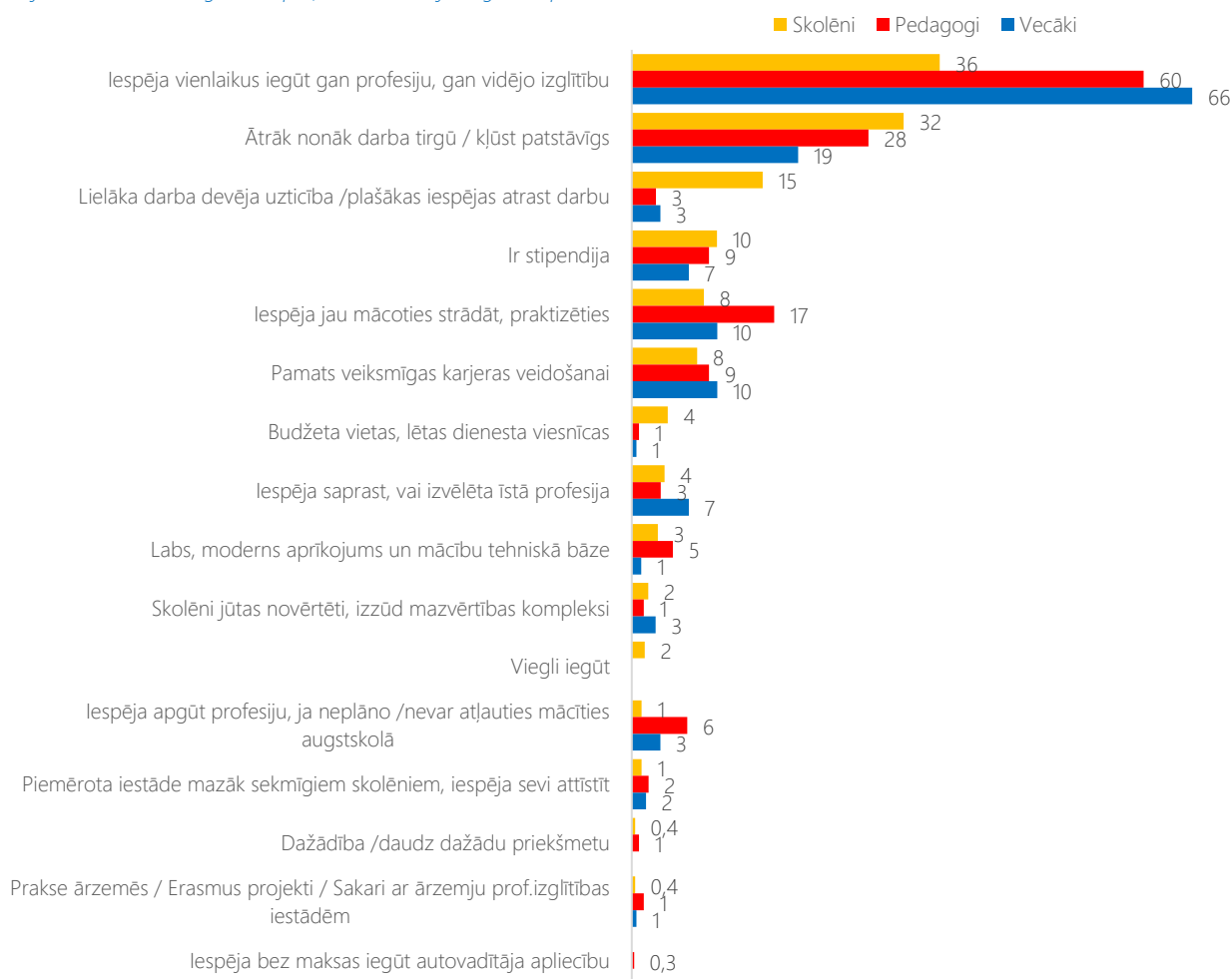
PROFESIONĀLĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS PRIEKŠROCĪBAS MĒRĶGRUPU VĒRTĒJUMĀ

Attiecībā uz profesionālās vidējās izglītības priekšrocībām mērķgrupu viedokļi lielā mērā saskan. Visās mērķgrupās kā būtiskākās priekšrocības tiek norādītas: iespēja vienlaikus iegūt gan profesiju, gan vidējo izglītību; iespēja ātrāk nonākt darba tirgū un kļūt patstāvīgam (šis aspekts īpaši būtisks šķiet skolēniem). Visās mērķgrupās viens no pieciem biežāk minētajiem priekšrocību aspektiem ir arī stipendiju pieejamība. Tomēr kopumā novērojams, ka tieši iespēja ātrāk uzsākt darba gaitas un kļūt patstāvīgiem visās mērķgrupās tiek vērtēta kā būtiskākā priekšrocība. Ņemot vērā, ka kā būtiski trūkumi mērķgrupās tiek nosaukti dažādi aspekti, kas liecina par profesionālās vidējās izglītības kvalitātes zemo novērtējumu, jāuzsver, ka priekšrocību aspektā tikai retais respondents norāda uz aspektiem, kas tieši vai netieši liecinātu, ka šo izglītību vērtē kā kvalitatīvu un perspektīvu. Būtisks ir iespējas uzsākt nodarbinātību aspekts, nevis pati izglītības kvalitāte kā tāda. Piemēram, vairākās intervijās gan profesionālās vidējās izglītības iestāžu audzēkņi, gan topošie vidusskolēni kā priekšrocību min iespēju šādā veidā nodrošināt savus studiju gadus. Ja vidējās izglītības posmā ir apgūta profesija, studiju laikā varēs pilnvērtīgi strādāt, lai sevi uzturētu un nebūs „jāiet tirgot burgerus”.

Grafiks 5. Profesionālās vidējās izglītības priekšrocības mērķgrupu vērtējumā (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

Jautājums anketā: Kas ir galvenie profesionālās vidējās izglītības priekšrocības?

PROFESIONĀLĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS TRŪKUMI MĒRĶGRUPU VĒRTĒJUMĀ

Vaicāti par to, kas ir būtiskākie profesionālās vidējās izglītības trūkumi, skolēni un vecāki visbiežāk norāda uz to, ka nepilnīgi tiek apgūti vispārizglītojošie mācību priekšmeti, savukārt pedagogi par būtiskāko trūkumu uzskata to, ka šai izglītībai nav prestiža sabiedrībā. Skolēni kā būtiskus trūkumus saskata arī: ierobežotas iespējas pēc tam studēt augstskolā; profesionālā vidējā izglītība netiek uzskatīta par kvalitatīvu; ierobežota profesiju izvēle un nav iespēju apgūt mūsdienīgas profesijas; ir iespējams kļūdīties ar profesijas izvēli.

„Varbūt nebūs tā pati augstākā izglītība. Nevarēs, piemēram, iestāties citās labākās augstskolās, jo nav pabeigta vidusskola (labā kvalitātē). Es uzskatu, ka labāk pagaidīt nekā uzreiz visu izvēlēties. Es nedomāju, ka pēc 9. klases iet prom būtu labi.” (Skolniece, 8. klase, vsk., Latgale)

„Nu parasti jau saka: „Man tur ir draugs no tehnikuma, mēs tur braucām vilcienā, es pa divām stundām sarakstīju prezentāciju, viņš noprezentēja, viņam ielika desmit. Es tur vispār neko neatceros. Viss viegli.” Nu tā. Visi lielākoties uzsver, ka tur ir vieglāk.” (Skolnieks, 9. klase, ģimnāzija, Latgale)

Atšķirībā no vecākiem un pedagogiem, skolēni mazāk uzmanības pievērš tam, ka profesionālā vidējā izglītība nav prestiža – šādu trūkumu aptaujā norādījis tikai retais skolēns. Vecāku un pedagogu mērķgrupās izplatīts ir arī viedoklis, ka profesionālo vidējo izglītību izvēlas skolēni ar zemām sekmēm, nemotivēti skolēni. Pedagogi papildus arī novērtē, ka šī izglītība neatbilst darba tirgum un pēc tās ieguves ir grūti atrast darbu.

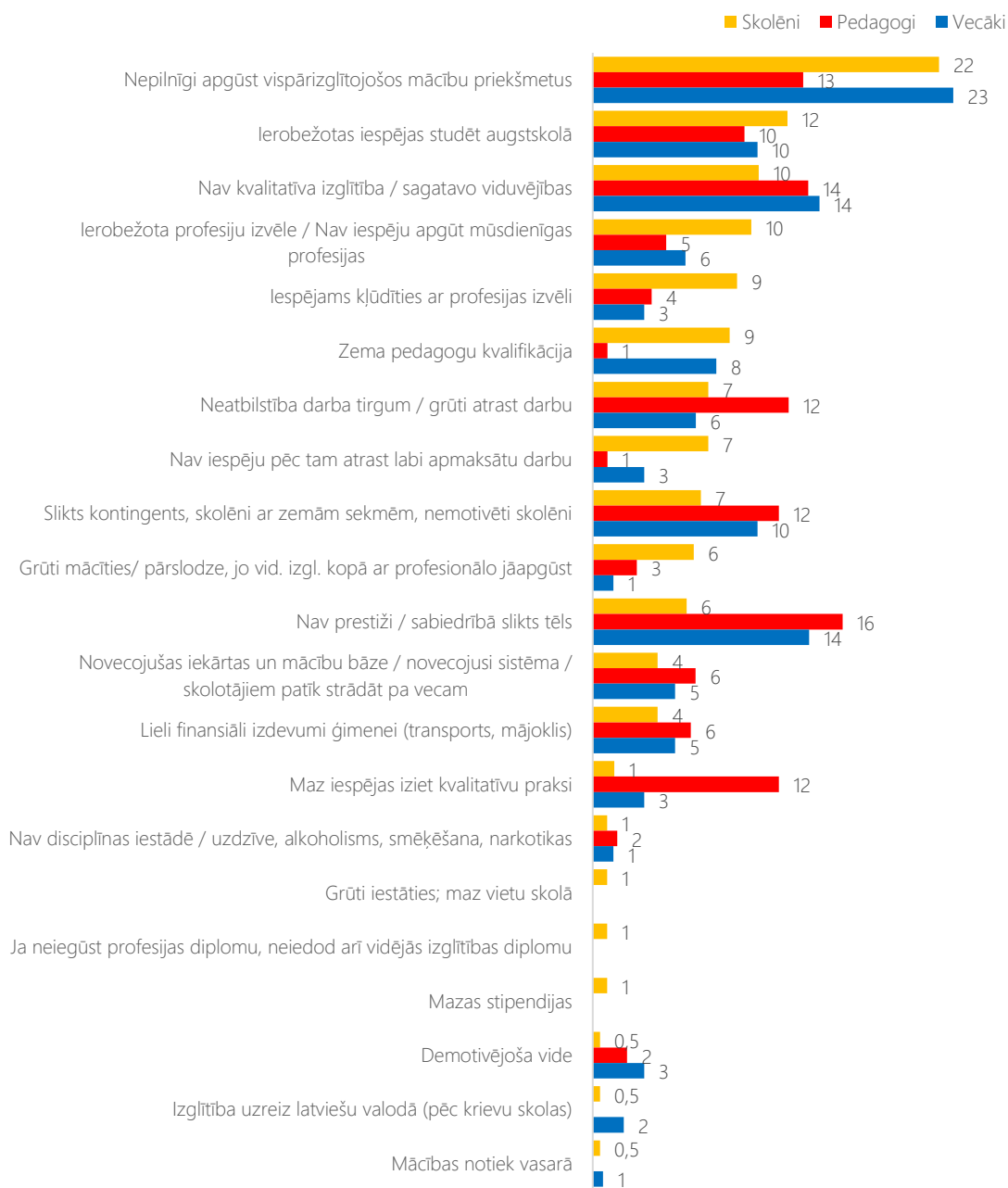
Kopumā visu aptaujāto mērķgrupu sniegtie vērtējumi liecina, ka galvenie trūkumi tiek saskatīti profesionālās vidējās izglītības kvalitātē, to uzskatot par mazāk kvalitatīvu un perspektīvā nodarbinātības iespējas ierobežojošu nekā vispārējā vidējā un augstākā izglītība. Tomēr jāuzsver, ka neviens no aptaujā norādītajiem trūkumiem nav ticis minēts biežāk nekā 22% gadījumu – sekojoši nav iespējams apgalvot, ka mērķgrupās profesionālā vidējā izglītība tiktu vērtēta izteikti kritiski. To apstiprina arī fakts, ka tikai retais no respondentiem ir norādījis vairākus trūkumus un biežāk minēts tikai viens trūkums.

Tai pat laikā fakts, ka lielākā daļa norādīto trūkumu attiecas uz profesionālās vidējās izglītības kvalitāti, liecina, ka tieši šo aspektu var identificēt kā būtiskāko trūkumu konkrēto mērķgrupu un sabiedrības kopumā uztverē un attieksmē par profesionālās vidējās izglītības pievilcību.

Grafiks 6. Profesionālās vidējās izglītības trūkumi mērķgrupu vērtējumā (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

Jautājums anketā: Kas ir galvenie profesionālās vidējās izglītības trūkumi?

LĒMUMA PIENĒMŠANA PAR TĀLĀKO IZGLĪTĪBU

Kopumā tikai 40% no 9. klases skolēniem ir pilnībā izlēmuši, ko darīs pēc 9. klases. Vēl 47% ir daļēji izlēmuši un apsver vairākas iespējas. 8. klasē lēmumu par tālāko izglītību pilnībā ir pieņēmuši 24%, bet daļēji 57%. Šie dati liecina, ka lēmums par tālāko izglītību visbiežāk tiek pieņemts "pēdējā brīdī", pat, ja skolēni par to sākuši domāt savlaicīgi.

Arī intervijās, raksturojot lēmuma pieņemšanas procesu, tiek runāts par „pēdējā brīža efektu”, uz kuru cer un kad dažādiem gadījuma apstākļiem var būt izšķiroša nozīme.

„Mēs esam pārrunājušas un pārdomājušas visādus variantus, bet pašā pēdējā mirklī tās sajūtas un izvēles veidojas, ko viņa tik tiešām grib. Mans vecākais puika mācījās 12. klasē un pēdējā mirklī mēs tikai izdomājām. Viņš domāja vienu, bet pēc tam pēdējā mirklī izdomāja un pavisam kaut ko savādāku izvēlējās [studēt Jūras akadēmijā, jo skolā viesojās Jūras akadēmijas pārstāvji], ko es pat nebiju iedomājusies.” (Vecāks, Latgale)

„Viņam visu laiku bija tā, ka viņš vidusskolā nē, jo viņam visu laiku bija tā doma, ka parastās pamatskolas un vidusskolas ir kaut kas garām, un ka profesionālajā skolā būs kārtīgs amats. Tagad viss pilnīgi samainījās kādu 2 mēnešu laikā, jo mīļotā meitene ies uz vidusskolu.” (Vecāks, Jūrmala)

„Varbūt es pēdējā momentā iepazišu tādu profesiju, ka viss - gribēšu par to kļūt.” (Skolniece, 8. klase, vsk., Latgale)

Aptaujas dati arī liecina, ka kopumā 61% skolēnu par tālāko izglītību sāk aizdomāties, mācoties 8. klasē vai pat senāk. Tikai 23% ir tādu, kuri par to sāk domāt tikai 9. klasē. Detalizētā datu analizē novērojams, ka savlaicīgāk par šo lēmumu sāk domāt meitenes, tie, kas mācās vidusskolās vai ģimnāzijās, lielpilsētās dzīvojošie, kā arī tie, kuri plāno iegūt augstāko izglītību maģistra vai doktora grāda līmenī.

Tai pat laikā profesionālās vidējās izglītības 1.-2. kursu studenti (tātad – tie skolēni, kas izlēmuši par labu profesionālai vidējai izglītībai) biežāk norādījuši (52% gadījumu), ka aizdomāties par to, ko darīt pēc 9. klases, sākuši tikai 9. klasē, un tikai aptuveni katrs trešais – ka par to sākuši domāt senāk. Īpaši tas raksturīgs tiem, kuri mācījušies vidusskolā.

„Nāca jau 9. klases beigās, vajadzēja kaut ko strauji izdomāt. Vidusskolā es negribēju palikt, jo arī izvēles nepatika, kas tur bija. Tur bija kaut kāda uzņēmumu grupa vai teātra grupa jeb novirziens. Es īsti tur negribēju. Matemātika man padodas, bet uz matemātikas grupu es arī negribēju ar papildu matemātiku. Tāpēc es izdomāju, ka tehnikums būtu kā labākais variants, jo es sapratu, ja es pabeigšu tehnikumu, tas jau nebūs tas, kur es beigšu savas mācības, ka es iešu arī tālāk. Es vienkārši atnācu uz tehnikumu.” (1. kurss)

Tas varētu liecināt par to, ka par šo lēmumu skolēni aizdomājas jau savlaicīgi, tomēr aktīvi sāk domāt un meklēt informāciju tikai 9. klasē. Vai arī, ka pati informācijas pieejamība, ir tā, ka rosina domāt padziļināti – aptaujas dati arī liecina, ka savlaicīgāk par tālākās izglītības lēmumu domā tie, kuriem ir pieejama plašāka informācija.

Vaicāti par to, kas vai kurš ierosināja aizdomāties par nākotnes plāniem, 61% skolēnu norāda, ka tie bijuši vecāki, un 57%, ka paši aizdomājušies.

„Man tēvs ļoti palīdzēja izlemt, jo viņš zināja, ka man patīk mašīnas. Viņš pazina cilvēku, kurš ir gājis tajā skolā. Viņš arī daudz ko pastāstīja. Vēl mani aizveda uz to skolu, visu atrādīja, aizveda pie tā metālapstrādes galvenā skolotāja. Jautāja, vai man ir jautājumi. Tad es sapratu, ka man patīks.” (Skolēns, 9. klase, Rīga, vsk.)

37% skolēnu norādījuši, ka aizdomāties likuši draugi, 34%, ka pedagogi. Savukārt katram piektajam aizdomāties likuši raksti vai video masu medijos un sociālajos tīklos.

Aptuveni katrs piektais vecāks uzskata, ka aizdomāties par nākotni liek arī dalība interešu pulciņos, grupās.

„Cik es viņu atceros, tik viņai tie dzīvnieki interesē. Viņa iet suņu pulciņā. Citu piemēru [šai profesijai] mums apkārt nav. Viņas plānos ir pabeigt to Smiltenes tehnikumu, pēc tam iet uz akadēmiju uz vetārstiem. Tas vienmēr ir bijis skaidrs un citas domas īstenībā nav pat izskanējušas.” (Vecāks, Vidzeme)

Pedagogu vērtējums atšķiras no pārējo mērķgrupu uzskatiem. Biežāk nekā pārējās mērķgrupās šeit norādīts, ka aizdomāties par nākotni liek pedagogi un draugi, kā arī karjeras konsultanti un vasaras darba pieredze. Pašu skolēnu vērtējumā visiem minētajiem ir daudz mazāka ietekme nekā skolotāju novērtējumā.

Kopumā intervijas ar skolēniem un profesionālo skolu audzēkņiem parāda, ka profesionālo izglītību mēdz izvēlēties:

- 1) motivēti jaunieši, kas ir pārliecināti par savu izvēli, jo gatavojas mācīties to, kas viņus interesē (piemēram, veterinārmedicīnu, programmēšanu, vizuālo mākslu) un parasti šī interese ir „sena”, iespējams tā ir nostiprināta interešu izglītības pulciņā vai iepazīta un veicināta ģimenē. Jāatzīmē, ka jebkurā gadījumā tie, kas patstāvīgi pieņem lēmumu mācības turpināt profesionālās izglītības iestādē, izvēlas profesiju, kas viņiem nav sveša un te liela loma ir prasmēm un profesijām, kas iepazītas ģimenē.
- 2) jaunieši, kas vēlas pārmaiņas – tikt prom no mājām, vispārizglītojošās skolas rutīnas un attiecībām, un savu izvēles ceļu biežāk mēdz sākt ar vietas izvēli, kur tālāk mācīties – skolu, pilsētu, un te lielāka loma var būt dažādiem ietekmes aģentiem (vecākiem, draugiem, citiem ģimenes locekļiem); pilsētas pievilcībai, skolas tēlam, atsauksmēm, kā arī attālumam un/vai transporta pieejamībai.

„Man gribējās uz Rēzekni, uz tehnikumu mācīties par dizaineri. Bet vecāku lēmums bija iet uz Malnavu. Tuvāk mājām. Tad es kaut kā apmierinājos un arī piekritu. Draudzene te iedeva ideju iet par finansisti mācīties.” (1. kurss)

„Droši vien, ka tas pats pusbrālis ietekmēja, jo nesen te bija remonts un viņš stāstīja, ka tagad šis ir viens no labākajiem tehnikumiem, kā arī te ir arī stipendija un ēdiens labs. Ēdiens šeit, salīdzinot ar iepriekšējo skolu, ir debesis!” (1. kurss)

„Ogrē tehnikums ir diezgan populāra opcija. Visi neiet, bet runā.” (1. kurss)

- 3) Jaunieši, kam tā ir vienīgā iespēja turpināt izglītību vāju sekmju dēļ.

Jaunieši, kas izvēlas mācības turpināt vidusskolā zināmā mērā atliek lēmuma pieņemšanu, par to, ko dzīvē darīt – nav tik pārliecināti vai arī pagaidām neko negrib mainīt ierastajā dzīves kārtībā, kur viss apmierina.

„Es vispār vēl skaidri nezinu, un vēl ir tas, ka es joprojām gribu palikt tepat – šajā atmosfērā, kopā ar tādiem skolotājiem un ģimeni, nevis braukāt uzreiz uz Rīgu” (Skolniece, 8. klase, vsk., Latgale)

„Tā ideja, ka es gribu iet uz arhitektiem, radās pirms nepilna gada. Es nevaru teikt, ka esmu par to pārliecināta 100%. Jā, es interesējos par šo profesiju, es noskaidroju, ko varu, un eju uz studiju, lai sagatavotos iestājeksāmeniem, bet es vienkārši neesmu pārāk pārliecināta [lai jau tagad ietu uz tehnikumu to mācīties].” (Skolniece, Rīga, 9. klase, mazākumtautību vsk.)

„Tas, kā šajā skolā māca fiziku un ķīmiju, šeit tas tiešām ir ļoti kompetenti. Priekšrocība ir tāda, ka šeit ir labi skolotāji, šeit ir cilvēki, kas tevi pazīst, kas jau zina tavus vājos un stipros punktus. Tu zini, ko sagaidīt no šī cilvēka kā skolotāja.” (Skolnieks, 9. klase, ģimnāzija, Latgale)

„Viņi īpaši nedomā. Pāris reizes ar vecākiem parunā, ko darīs: „Domāju, ka tev labāk palikt un iegūt vidējo izglītību.” – „Nu labi.” Tas kaut kā tā notiek ļoti mierīgi.” (Skolotāja, Rīga, mazākumtautību vsk.)

Tipiski, ka jauniešu lēmumu turpināt mācības vidusskolā parasti atbalsta gan vecāki, gan skolotāji, jo uzskata to par drošu, ‘netraumatisku’ izvēli un zināmu izglītības standartu. Izņēmums ir dēlu vecāki, kuri atsevišķos gadījumos atzīst, ka lielāka jēga būtu apgūt profesiju, jo redz, ka dēls ir “vairāk tāds tehniskais cilvēks.”.

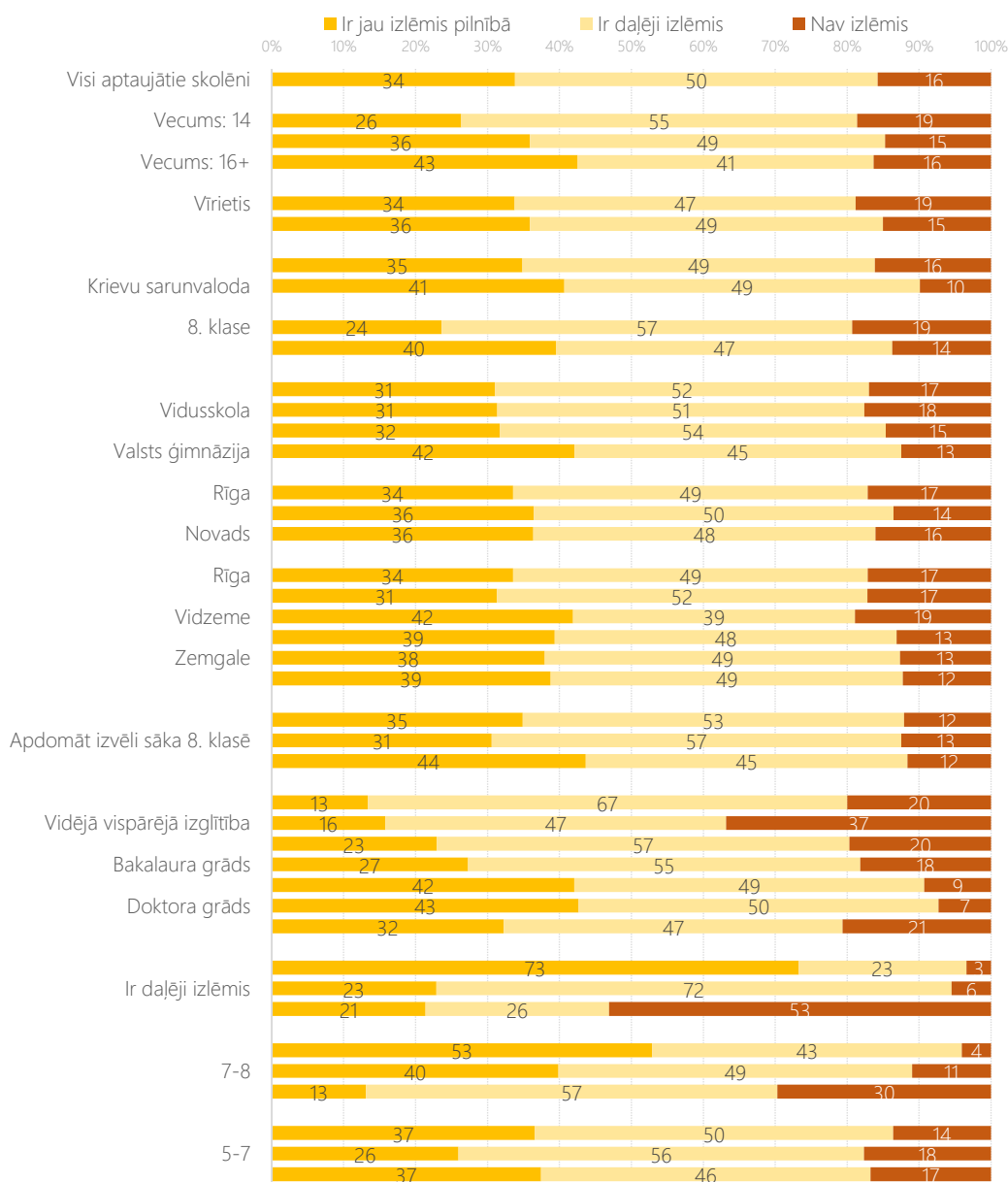
„Man likās, ka viņam vidusskolā nebūtu jāiet, ka vajadzētu atrast kādu profesionālo skolu. No sākuma likās, ka tas varētu būt automehāniķis, kas viņam vairāk patika. Tad viņš mainīja domas un tomēr gribēja kaut ko ar būvniecību un inženieriju. Es jau pat atradu tiešām labu skolu un informāciju savācu, bet pēkšņi viņš izdomāja, ka viņš negrib iet uz profesionālo.” (Vecāks, Jūrmala)

Grafiks 7. Lēmuma pieņemšana par tālāko izglītību (%)

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Vai esi izlēmis/izlēmusi, ko darīsi pēc 9. klases?

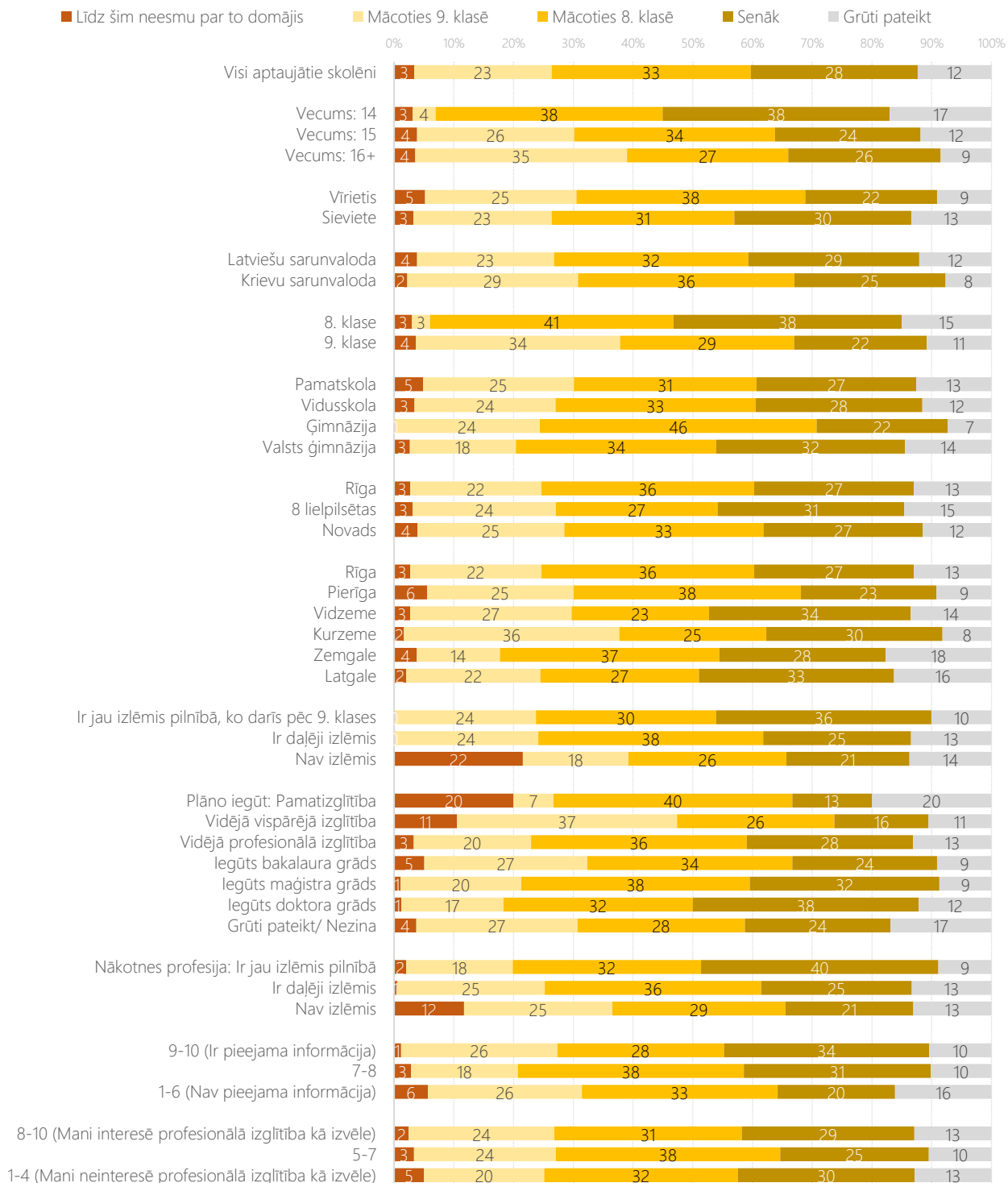

Grafiks 8. Aizdomāšanās par tālākās izglītības lēmumu (skolēni) (%)

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Kad sāki aizdomāties par to, ko darīt pēc 9. klases?

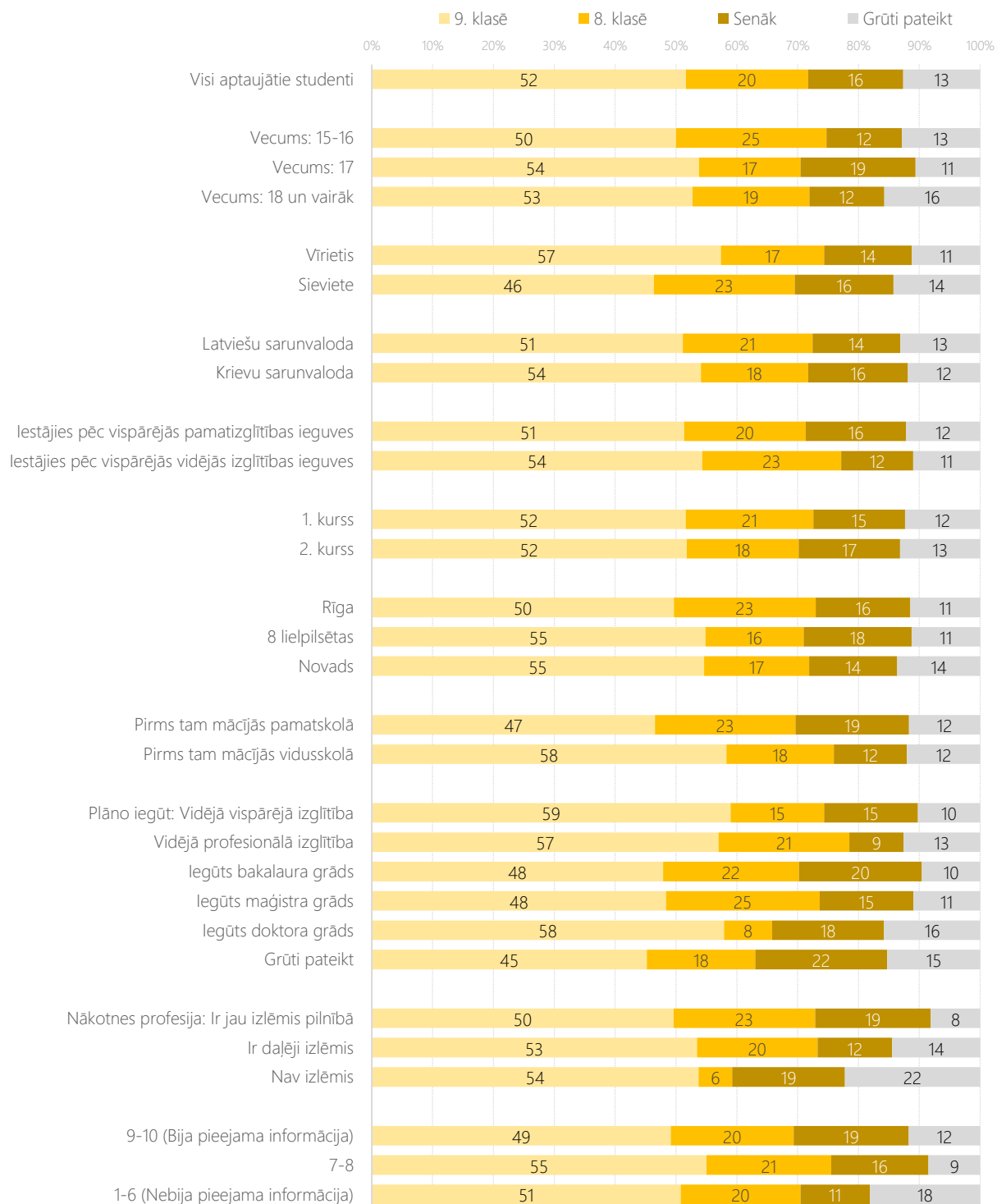

Grafiks 9. Aizdomāšanās par tālākās izglītības lēmumu (studenti) (%)

Bāze: aptaujātie studenti kopumā, n=648; aptaujātie studenti katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

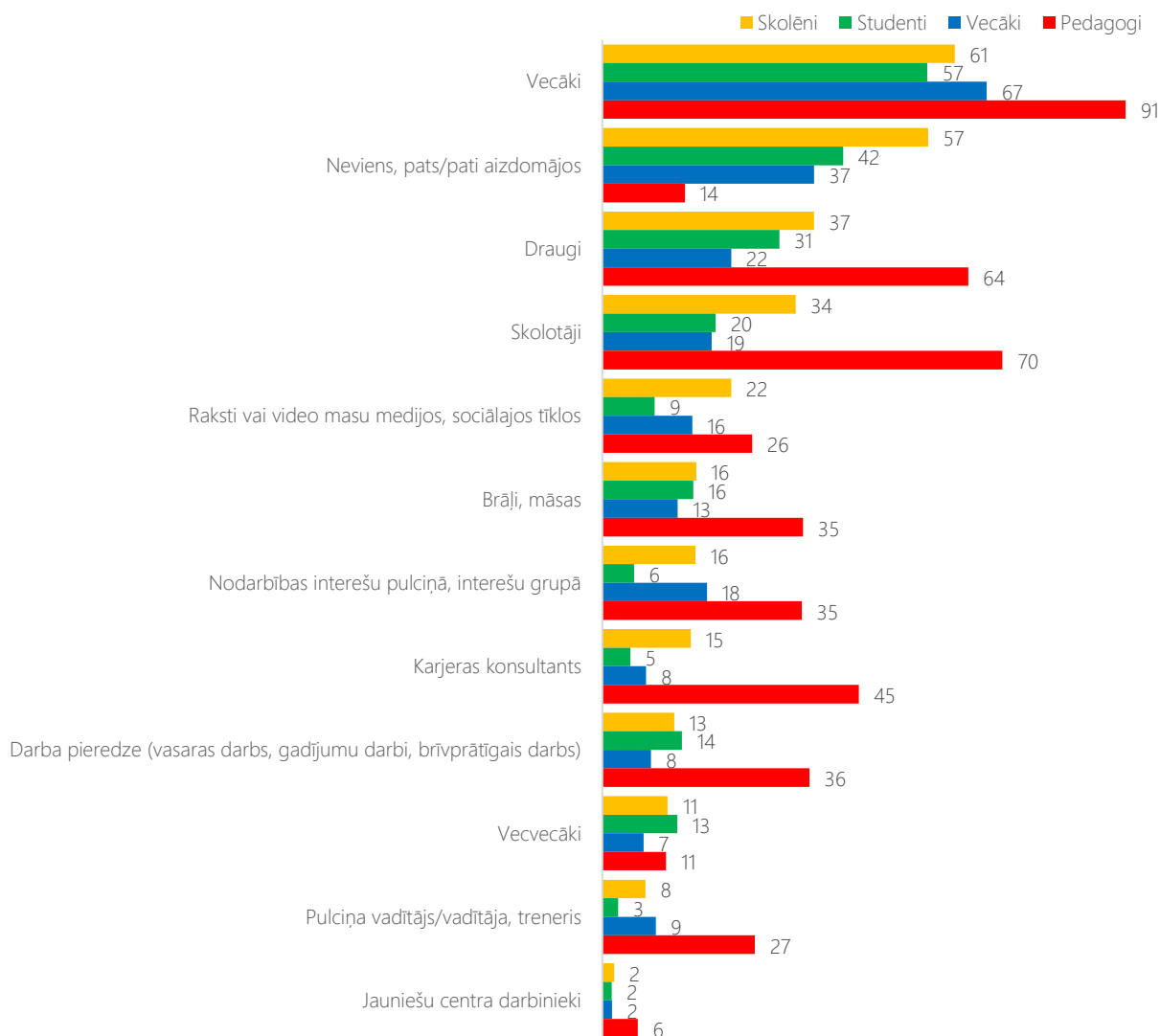
Jautājums anketā: Kad sāki aizdomāties par to, ko darīt pēc 9. klases?

Grafiks 10. Pamudinātāji aizdomāties par nākotnes plāniem (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kas vai kurš ierosināja aizdomāties par nākotnes plāniem?

APSVĒRTĀS IESPĒJAS PĒC 9. KLASES

Absolūtais vairākums (78%) skolēnu norāda, ka viņi apsver iespēju pēc 9. klases mācīties vidusskolā vai ģimnāzijā. Mācības profesionālās izglītības iestādē apsver kopumā 42% skolēnu. Katrs trešais skolēns domā arī par iespējām mācīties ārzemēs, bet nedaudz vairāk nekā katrs desmitais – darba meklēšanu. Savukārt profesionālās vidējās izglītības iestāžu 1.-2. kursu studentu vairākums (76%) norāda, ka ir apsvēruši tieši profesionālās izglītības ieguvu un tikai 34% – vispārējās vidējās izglītības ieguvu. Šie dati liecina, ka profesionālās vidējās izglītības iestādēs mācības visbiežāk uzsāk tie, kuri jau pamatskolā apsver tieši profesionālās izglītības ieguvu, nevis izvēli starp profesionālo un vidējo izglītību. Tāpat novērojams, ka profesionālās izglītības studentu vidū retāk ir tādu, kuri pamatskolā ir apsvēruši iespējas mācīties ārzemēs, bet izteikti vairāk tādu, kuri ir apsvēruši iespējas pēc 9. klases uzsākt darba gaitas Latvijā vai ārzemēs.

Mācības vidusskolā salīdzinoši biežāk apsvēruši ģimnāziju audzēkņi, Rīgā dzīvojošie, tie, kuri par tālāko izglītību sākuši domāt senāk nekā 8. klasē, kā arī tie, kuri plāno iegūt maģistra vai doktora grādu. Savukārt mācības profesionālās izglītības iestādē salīdzinoši biežāk apsvēruši tie, kuriem ir kopumā pozitīva attieksme pret profesionālo izglītību, tie, kuri nevēlas iegūt augstāko izglītību, kā arī tie, kuri nav izlēmuši, ko darīt pēc 9. klases. Tai pat laikā jāuzsver, ka izvēļu apsvēršanā nav novērojamas atšķirības ne dzimumu, ne vecumu, ne sarunvalodas sociāli demogrāfiskajās grupās. Aptauju dati drīzāk liecina, ka profesionālās izglītības kā iespējas apsvēršana pozitīvi korelē ar pozitīvāku kopējo attieksmi pret šo izglītību, bet negatīvi korelē ar skolēna vēlmi un gatavību iegūt maģistra vai doktora (bet nevis tikai bakalaura) grādu.

Darba iespējas pēc 9. klases salīdzinoši biežāk apsver zēni, krievu sarunvalodas skolēni, lielpilsētās (izņemot Rīgu) dzīvojošie, kā arī tie, kuri nevēlas iegūt augstāku nekā vidējā profesionālā izglītība.

Mācības ārvalstīs biežāk apsver tie, kuri vēlas iegūt maģistra un doktora grādu, kā arī tie, kuri nav konkrēti izlēmuši par to, ko darīt pēc 9. klases un kādā profesijā vēlētos strādāt nākotnē.

Savukārt darba iespējas ārzemēs kā nākotnes plānus pēc 9. klases izteikti biežāk norāda skolēni Latgalē.

Vairākas būtiskas atšķirības novērojamas starp skolēnu un viņu vecāku sniegtajām atbildēm aptaujās. Vecāki biežāk nekā skolēni kā izvēles iespēju apsver profesionālo izglītību (55% vecāku to ir apdomājuši, kamēr tikai 42% skolēnu). Savukārt skolēni izteikti biežāk nekā vecāki domā par iespējām mācības turpināt ārzemēs (attiecīgi 32% pret 14%), kā arī par darba gaitu uzsākšanu (16% pret 8%).

Konkrētajā aptaujas jautājumā skolēni un studenti varēja atzīmēt vairākas atbildes atbilstoši tam, kādas iespējas viņi ir apsvēruši. Tas dod iespēju analizēt arī to, kādas iespēju kombinācijas mērķgrupās ir visbiežāk novērojamas. Šāda detalizēta datu analīze liecina, ka 8. un 9. klašu skolēnu vidū 34% ir tādu, kuri apsver tikai mācības vidusskolā vai ģimnāzijā, 12% ir tādu, kas apsver mācības vidusskolā vai profesionālās izglītības iestādē un vēl 9% tādu, kas apsver mācības tikai profesionālās izglītības iestādē. Bet kopumā 43% skolēnu apsver dažādas citas izvēļu kombinācijas, piemēram, mācības vidusskolā un nodarbinātību u.c. To, ka profesionālās izglītības izvēle tikai nedaudzos gadījumos ir apzināta un vienīgā izvēle, liecina arī studentu sniegtās

atbildes - tikai 27% norādījuši, ka profesionālā izglītība ir bijusi viņu vienīgā apsvērtā izvēle, kamēr 17% ir apsvēruši arī mācības vidusskolā, bet 42% dažādas citas iespējamo izvēļu kombinācijas.

Šie dati arī liecina, ka tie, kas izvēlas izglītību turpināt vidusskolā, lēmumu par to pieņem ātrāk, kamēr tie, kas apsver un izvēlas profesionālo izglītību, lēmumu spēj pieņemt tikai neilgi pirms nepieciešamības izdarīt gala lēmumu. Dati arī apstiprina vispārzināmo hipotēzi, ka vidējo izglītību izvēlas tie, kuri nākotnē vēlas iegūt arī augstāko izglītību maģistra vai doktora grāda līmenī, savukārt profesionālo izglītību izvēlas tie, kuri jau pamatzglītības vecumā zina, kādā profesijā, nodarbošanās vēlas nākotnē strādāt, kā arī tie, kuriem nav vēlme iegūt augstāko izglītību. Šīs aptaujas dati arī liecina, ka izvēle starp vidējo un profesionālo izglītību biežāk raksturīga tiem, kuri vēlas iegūt augstāko izglītību tikai bakalaura grāda līmenī. Šie dati ļauj interpretēt, ka lielākās šaubas par profesionālās izglītības izvēli ir tiem, kuri vēlētos iegūt arī augstāko izglītību.

Individuālās intervijas ar jauniešiem ieskicē faktu, ka īsti nepastāv dilemma, vai mācības turpināt vidusskolā vai profesionālās izglītības iestādē. Būtisks drīzāk ir kopējais savas nākotnes redzējums – orientācija uz darbu/ praksi/ specializāciju vai izglītību un teoriju.

„Varbūt citi uzreiz grib strādāt tik agri vai vismaz meklēt darbu uzreiz tik agri. Varbūt viņiem tas vienkārši ir vajadzīgs vairāk – nevis meklēt augstāko izglītību ar vairāk iespējām, bet vienkārši uzreiz grib strādāt. Varbūt vienkārši pārāk ātri pieaugušo dzīvē nokļūst cilvēki. Varbūt par agru. Citiem liksies tas normāli. Vienkārši, ja es uzreiz pēc 9. klases ietu mācīties un pēc 3 gadiem uzreiz jau strādātu, man liekas, ka es par agru iekļūtu pieaugušo dzīvē. Man gribētos vēl drusku pabūt par bērnu.” (Skolniece, vsk., 8. klase, mazpilsēta)

„Manuprāt, vidusskolā palikt ir mazliet bezjēdzīgi. Ja tu paliec vidusskolā, tu iegūsti tikai vidējo izglītību. Ja tu ej uz koledžu, vai kur, tad tu iegūsti vidējo izglītību un vēl karjeru. Tāpēc es nevēlētos palikt vidusskolā.” (1. kurss)

Lielākās šaubas un neziņa ir par to, ko vispār dzīvē darīt, kādu profesiju izvēlēties. Savukārt, ja profesija vai interešu joma ir skaidra, tad gan izvēles grozā var līdzās pastāvēt gan profesionālā skola, kur profesiju jau var sākt apgūt, gan, piemēram, labāka vidusskola, vai ģimnāzija, kas pati par sevi ir „*laba biļete nākotnei*” un iespējai izvēlēto profesiju apgūt augstskolā.

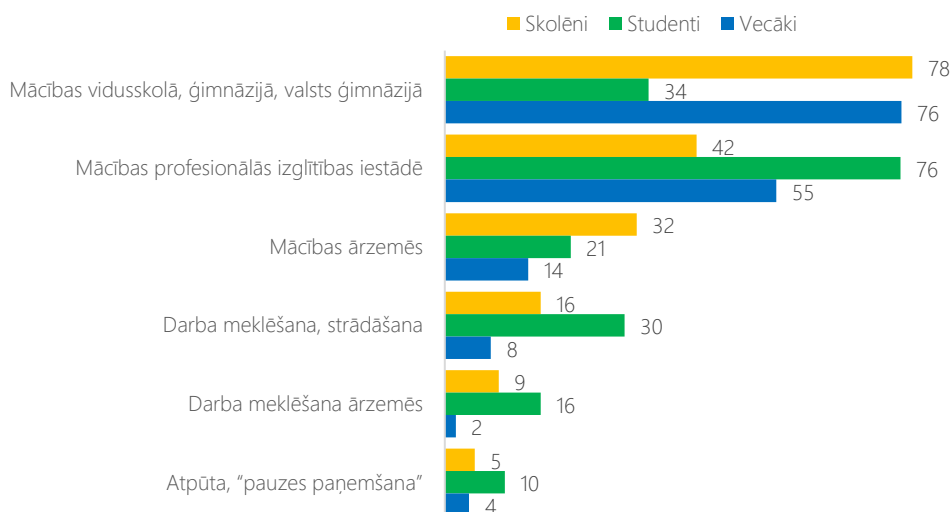
„Laikam vislielākā prioritāte man ir 1. ģimnāzija. Man liekas, ka tā ir vairumam cilvēku Latvijā, kuri labi zina matemātiku. Tā kā pēc visiem reitingiem tā ir vislabākā skola, tad principā visi saka, ja es tur iestāšos, tad būs kruti. Tā ir kā laba biļete uz nākotni.” (Skolniece, Rīga, 9. klase, mazākumtautību vsk.)

„Mans mērķis bija aiziet uz skolu, kurā var mācīties arī programmēšanu. Otra opcija, par ko bija doma, bija iet uz 1. ģimnāziju (matemātikā man 1. semestrī vidējā atzīme bija 10, bet tur es vienkārši negribēju iet, jo tur būtu daudz vairāk jāmācās). Brīvais laiks vienkārši būtu mazāk. Es domāju, ka varētu mācīties to, kas man patīk un kas varētu būt noderīga lieta.” (1. kurss)

Grafiks 11. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie studenti, n=648.

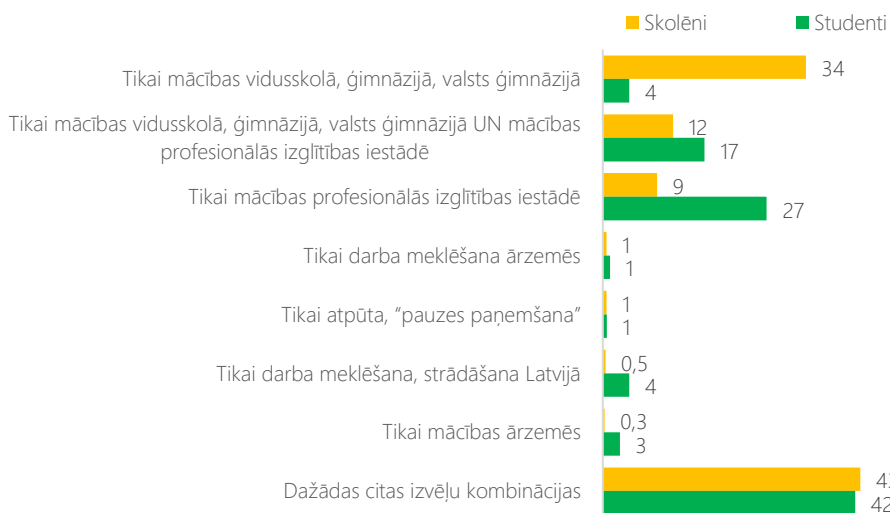
Jautājums anketā: Kādas iespējas Tu apdomā/apdomāji attiecībā uz to, ko darīt pēc 9. klases?

Grafiks 12. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases – Iespēju kombinācijas (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kādas iespējas Tu apdomā/apdomāji attiecībā uz to, ko darīt pēc 9. klases?

Tabula 4. Apsvērtās iespējas pēc 9. klases (%)

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Kādas iespējas Tu apdomā/apdomāji attiecībā uz to, ko darīt pēc 9. klases?

Piezīme: Sarkanā krāsā iekrāsotas tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski augstāks nekā visā izlasē kopumā, dzeltenī – tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski zemāks nekā visā izlasē kopumā.

	Mācības vidusskolā, ģimnāzijā, valsts ģimnāzijā	Mācības profesionālās izglītības iestādē	Darba meklēšana, strādāšana Latvijā	Mācības ārzemēs	Darba meklēšana ārzemēs	Atpūta, "pauzes paņemšana"
Visi aptaujātie skolēni	78	42	16	32	9	5
Vecums: 14	80	46	19	34	7	4
Vecums: 15	80	39	16	32	10	5
Vecums: 16+	72	43	17	27	9	9

	Mācības vidusskolā, ģimnāzijā, valsts ģimnāzijā	Mācības profesionālās izglītības iestādē	Darba meklēšana, strādāšana Latvijā	Mācības ārzemēs	Darba meklēšana ārzemēs	Atpūta, "pauzes paņemšana"
Vīrietis	71	42	22	28	12	9
Sieviete	81	41	15	33	8	4
Latviešu sarunvaloda	78	41	17	31	9	5
Krievu sarunvaloda	82	40	21	34	11	7
8. klase	75	47	20	38	13	4
9. klase	80	39	14	29	7	6
Pamatskola	72	44	18	25	11	9
Vidusskola	76	45	16	36	11	5
Ģimnāzija	74	49	21	31	5	5
Valsts ģimnāzija	91	30	12	36	3	1
Rīga	83	36	19	36	8	3
8 lielās pilsētas	78	47	21	33	12	9
Novads	76	42	14	28	8	5
Ir jau izlēmis pilnībā, ko darīs pēc 9. klases	79	37	16	26	5	2
Ir daļēji izlēmis	78	43	15	34	10	6
Nav izlēmis	76	48	21	42	15	11
Apdomāt iespējas sāka, mācoties 9. klasē	77	41	17	28	8	5
Apdomāt iespējas sāka, mācoties 8. klasē	75	46	17	33	8	5
Senāk	84	39	14	32	8	3
Grūti pateikt	79	41	14	36	13	5
Plāno iegūt: Vidējā profesionālā izglītība	52	60	23	23	13	8
legūts bakalaura grāds	82	44	10	26	7	4
legūts maģistra grāds	88	30	11	37	6	
legūts doktora grāds	93	32	6	38		1
Grūti pateikt	76	52	23	34	12	8
Nākotnes profesija: Ir jau izlēmis pilnībā	68	43	18	27	9	3
Ir daļēji izlēmis	80	46	18	32	10	6
Nav izlēmis	84	31	14	38	9	6
9-10 (Ir pieejama informācija)	79	37	10	24	7	3
7-8	84	40	19	33	7	6
1-6 (Nav pieejama informācija)	71	47	18	38	13	6
8-10 (Mani interesē profesionālā izglītība kā izvēle)	70	56	19	33	11	4
5-7	79	42	16	34	13	9
1-4 (Mani neinteresē profesionālā izglītība kā izvēle)	90	18	14	30	2	5

INFORMĀCIJAS PIEEJAMĪBA PAR IESPĒJĀM PĒC VISPĀRĒJĀS PAMATIZGLĪTĪBAS IEGUVES

Par to, ka skolēniem ir pieejama nepieciešamā informācija, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases, vispārliciecinātākie ir pedagogi – 79% novērtē, ka informācijas ir pietiekami. Arī lielākā daļa skolēnu – 65% – novērtē, ka informācijas ir pietiekami. Tai pat laikā samērā liels tomēr ir arī to skolēnu īpatsvars, kas sniedz kritiskākus vērtējumus – 35% uzskata, ka informācija ir nepietiekama. Līdzīgi informācijas pieejamību vērtē arī profesionālās vidējās izglītības 1. un 2. kursa studenti – 70% novērtē, ka izvēles procesā informācija ir bijusi pietiekama, bet 30%, ka nepietiekama. Savukārt vecāku viedoklis ir izteikti kritisks – 42% uzskata, ka informācija ir pietiekama, bet 58%, ka tās ir par maz.

Informācijas pieejamību pozitīvāk vērtē 15-gadīgie, tie, kuriem ikdienas sarunvaloda ir krievu, 9. klašu skolēni, ģimnāziju audzēkņi, kā arī tie, kuri ir jau pilnībā izlēmuši par savu tālāko izglītību, un tie, kuri izvēli sākuši apdomāt senāk nekā 8. klasē. Savukārt informācijas pieejamību kritiskāk vērtē 14-gadīgie, 8. klašu skolēni, kā arī tie, kuri nav izlēmuši par savu tālāko izglītību un profesiju.

Intervijas kā problēmu ieskicē arī izpratnes trūkumu jauniešu vidū par karjeras veidošanas iespējām, principiem, un nespēju noorientēties, ko meklēt saistībā ar turpmāko izglītību.

"Mums pieaugušajiem šķiet, ka viņiem ir saprotami, kur viņi var mācīties un kā viņu karjeras ceļš var veidoties, un ka tas ir pats par sevi saprotami, bet tad, kad atbrauca no NVA, tikai tad viņi esot sapratuši, ka var iet uz turieni un uz turieni, un nonākt Jelgavas universitātē šā vai tā. Tā jau ir 9. klase. Mums liekas, ka viņi to saprot, bet ir bijuši ļoti naivi jautājumi, kad 9. klasi beidzis jauniešs man vasarā atsūta jautājumu, vai viņš var iestāties Mākslas akadēmijā!?" (Skolotāja, pamatskola, Vidzeme)

"Man nav tādu spēju, lai es varētu par kaut ko atrast [informāciju]. Piemēram, brālis ar mammu var. Viņi atradis visu... vienkārši ir uzreiz jāskatās visas tās skolas, uzreiz jādomā par tiem kursiem un kopmītnēm. Man vienkārši viss jau uzreiz ir jāizdomā, bet es nezinu." (Skolniece, 8. klase, vsk., Latgale)

Tāpat intervijas ar jauniešiem parāda, ka šajā mērķgrupā nav raksturīga intensīva, proaktīva informācijas meklēšana, lai izzinātu savas iespējas un izvērtētu variantus. Drīzāk varētu pieņemt, lēmumu balstoties uz informācijas fragmentiem, kas nāk no citu cilvēku – parasti ģimenes locekļu – pieredzes vai atsauksmēm. Tā piemēram, mācības pēc pamatskolas beigšanas turpinās vidusskolā X, jo tur savulaik mācījās mamma un ir zināms, ka tā ir „laba skola”, kaut arī ne skola, ne tās mājas lapa internetā līdz šim nav apskatīta.

Tie, kas meklē iespējas apgūt konkrētu profesiju, parasti nemeklē pārāk „tālu” un izvēlas pirmo derīgo variantu, kas varētu būt tuvākais dzīvesvietai vai vienīgais zināmais. Informāciju par iespējām apgūt konkrētu profesiju parasti meklē caur google.com, skolas mājas lapām un interesējas par atvērto durvju dienām, programmas saturu (stundu saraksti, video rullīši par profesijām) un sadzīves apstākļiem, kā arī dokumentu iesniegšanas datumiem un prasībām.

"Liekas, ka es meklēju kaut ko saistībā ar skolām, kurās ir programmēšanas novirzieni. Neatceros konkrēti, bet RVT bija. Es atceros, ka es biju vēl vienu atradis, bet neatceros, kuru vēl biju atradis. Es uz to neaizgāju, jo tas bija kaut kur Rīgā, līdz kurienei bija jābrauc ilgāk par stundu. Šis bija vienkārši daudz tuvāk. Tāpēc es uz šejieni atnācu... Es atradu kaut kādus kritērijus, pēc kuriem var pieņemt. Tādas lietas principā. Neko īpaši neskatījos vairāk. Es īpaši daudz nemeklēju īsti, tāpēc ka es zināju, ka nav daudz opcijas." (1. kurss)

"Tur, kur viņiem ir prakses un tas, ko viņi ir izgatavojuši un ko viņi dara. Tas mani vienkārši ļoti ieinteresēja." (1. kurss)

„Es pati esmu no Jēkabpils un zināju, ka šeit ir koledža, bet es īsti nebiju interesējusies, kas šeit ir par nozarēm, jo multimediji jau ir tikai 3 gadus [tāpēc vispirms uzsāk mācības Daugavpilī, līdzīgā programmā skolā, uz kuru pamatskolas laikā braukts ekskursijā].” (1. kurss)

Intervijas ļauj arī secināt, ka tie, kas izvēlas mācības pēc 9. klases turpināt profesionālās izglītības iestādē, ir saņēmuši lielāku karjeras izglītības „devu” pamatskolas laikā un kā ietekmīgāko instrumentu min skolas rīkotās ekskursijas uz profesionālās izglītības iestādēm, kā arī patstāvīgi apmeklētās skolas un atvērto durvju dienas pasākumus.

Aktīvākās karjeras izglītības ziņā ir pamatskolas ārpus Rīgas, kamēr vidusskolu 9. klašu audzēkņi, iespējams, saņēmuši formālāku karjeras izglītību, vai tā ir bijusi tendēta uz profesijām, kuras var apgūt pēc vidusskolas.

„Bija atnākusi viena policiste 2 gadus atpakaļ.” (Skolniece, 9. klase, Rīga, mazākumtautību vsk.)

„Bija karjeras diena. Es atceros, ka mums ieveda policistu runāt par savu darbu, ko viņi dara, kādi ir viņu pienākumi. Bija vispār interesanti.” (Skolnieks, 9. klase, Rīga, vsk.)

„Mums bija visādi pārstāvji – gan ugunsdzēsēji, gan vēsturnieki.” (Skolniece, 8. klase, Latgale, vsk.)

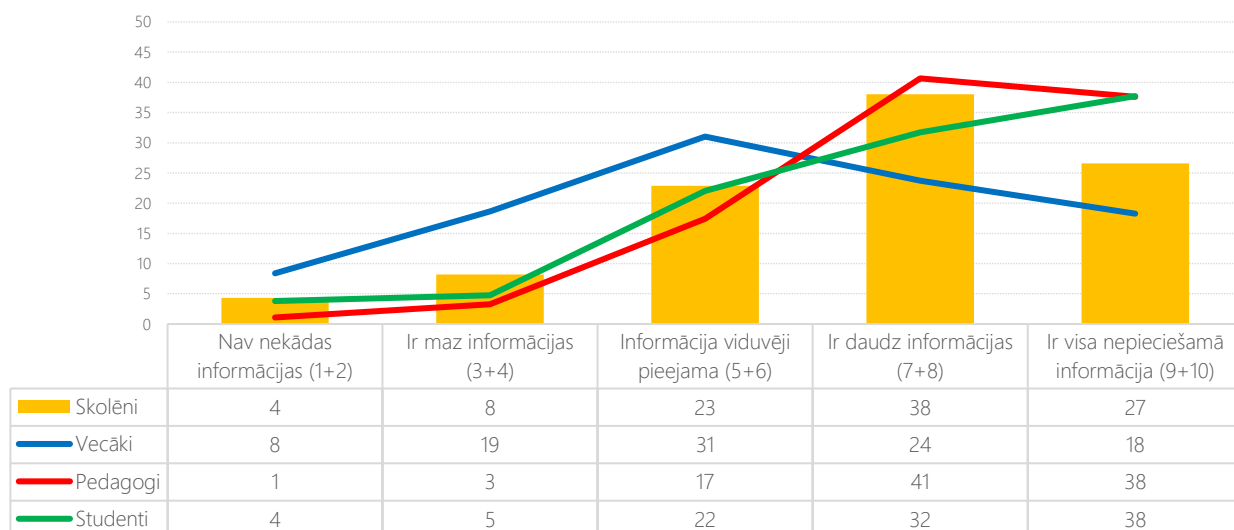
„Mums šad tad klases stundās vai atsevišķās stundās nāca karjeras konsultante vai kaut kas tamlīdzīgs. Nezinu, cik ļoti vidusskola bija viņu uzpirkusi, bet viņa īsti neieteica nevienu citu skolu. Viņa piedāvā tikai to pašu vidusskolu. Teica, ka ir citas izvēles, bet viņa kā uz paplātes pasniedza visu to, kas ir vidusskolā – visas tās novirzienu klases. Es domāju, ja viņa būtu ieteikusi arī tehnikumus un pastāstījusi visus plusus, lai gan viņai īsti nevajadzētu neko reklamēt, tad varbūt vairāki atnāktu, jo, piemēram, no manas klases tikai 2 cilvēki atnāca, ieskaitot mani.” (1. kurss)

„Bija tā, ka septītajā klasē mēs braucām uz atvērto durvju dienām. Bijām gan Rēzeknes tehnikumā, gan Malnavas koledžā. Es izlēmu, ka nākšu uz šejieni, jo te ir tā profesija, kas man patīk, ar ko man patīk nodarboties praktiski dzīvē.” (1. kurss)

Grafiks 13. Informācijas pieejamība, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Vai Tev/bērniem ir/bija pieejama visa nepieciešamā informācija, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases?

Grafiks 14. Informācijas pieejamība, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases, skolēnu vērtējumā (%)

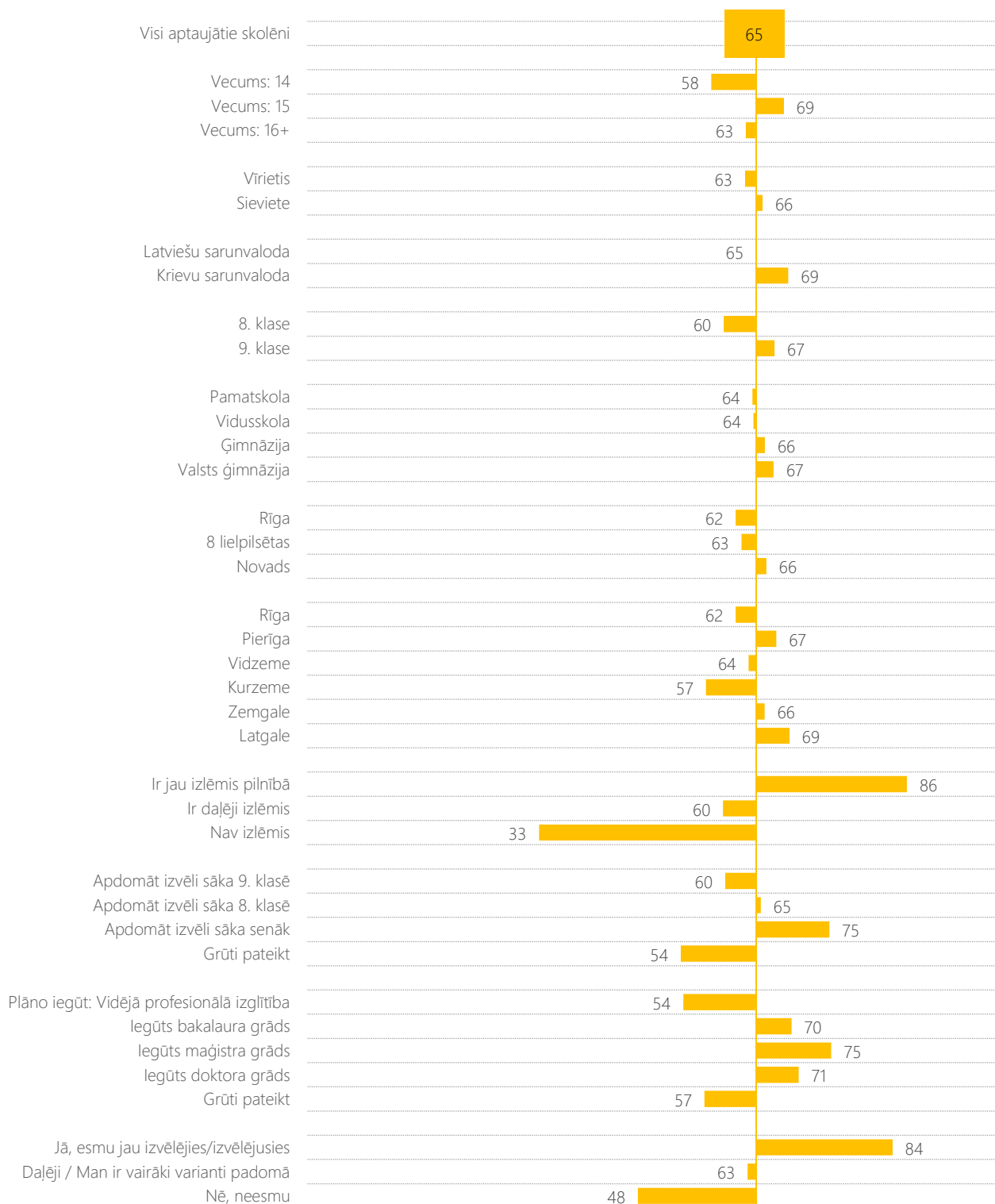
Attēlots to respondentu īpatsvars, kuri informācijas pieejamību novērtē pozitīvi (7→10 10-punktu skalā).

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30).

Jautājums anketā: Vai Tev ir pieejama visa nepieciešamā informācija, lai izvēlētos, ko darīt pēc 9. klases?

Piezīme: Vizuāli attēlota konkrēto sociāli demogrāfisko grupu rādītāju novirze no visas izlases rādītāja. Stabiņi uz labo pusi – rādītāji lielāki nekā visā izlasē kopumā, stabiņi uz kreiso pusi – rādītāji zemāki nekā visā izlasē kopumā.

NODERĪGĀKĀ INFORMĀCIJA IZVĒLEI PAR TURPMĀKO IZGLĪTĪBU

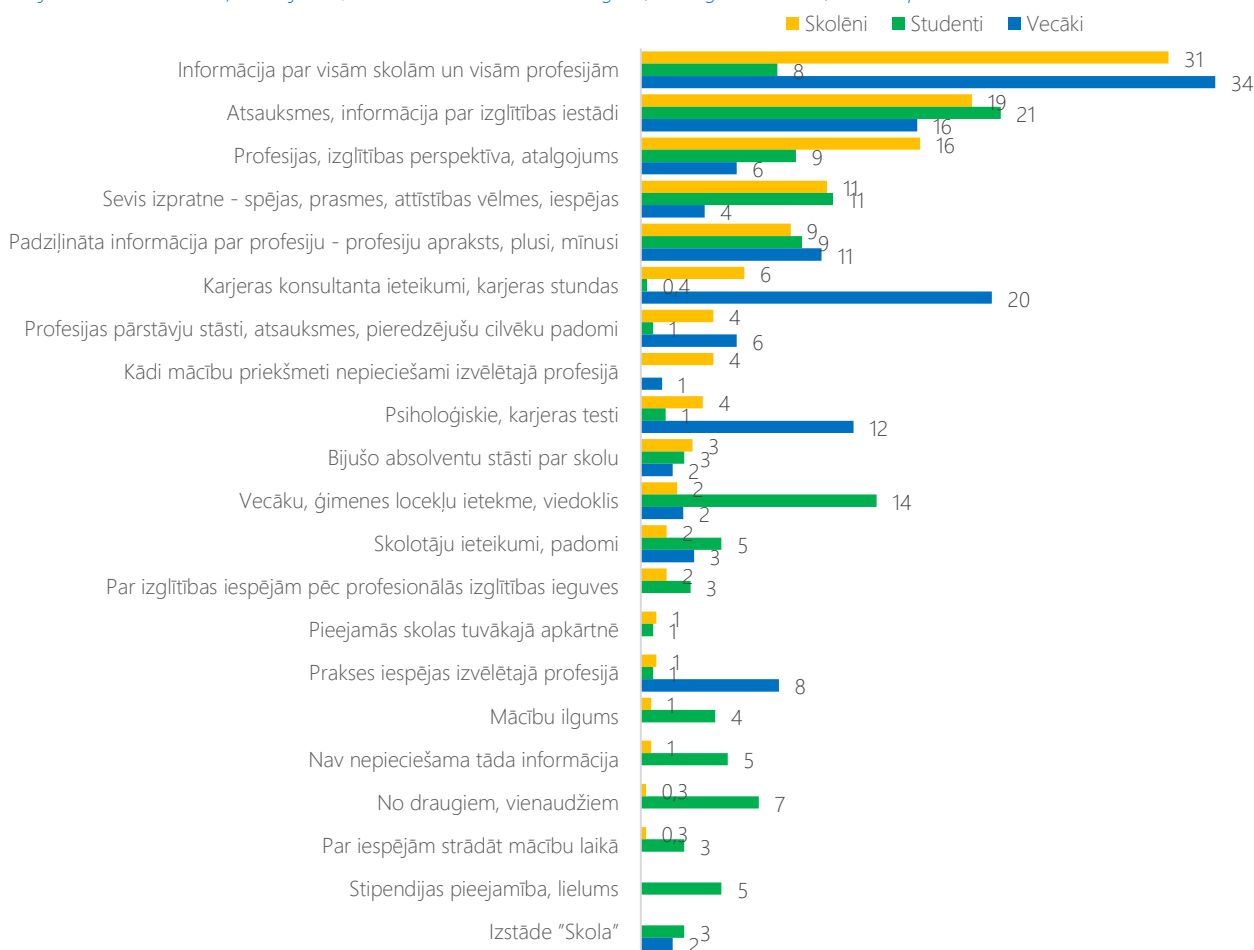
Vaicāti par to, kāda informācija viņiem ir visnoderīgākā, lai vieglāk izvēlēties, ko darīt pēc 9. klases, skolēni visbiežāk norādījuši: informācija par visām skolām un visām profesijām (31%), atsauksmes, informācija par izglītības iestādēm (19%), profesijas, izglītības perspektīva, atalgojums (16%). Tāpat salīdzinoši biežāk nekā citas atbildes minēts: sevis izpratne – spējas, prasmes, attīstības vēlmes, iespējas (11%), padziļināta informācija par profesiju – profesiju apraksts, plusi, mīnusi (9%). Interesanti, ka vecāki daudz biežāk nekā paši skolēni uzskata, ka efektīva palīdzība ir karjeras testi un konsultanti – tā uzskata katrs piektais vecāks (kas gan arī nav izteikti pozitīvs vērtējums!), kamēr retāk nekā katrs desmitais skolēns. Savukārt profesionālās vidējās izglītības studenti biežāk nekā skolēni un skolēnu vecāki norādījuši, ka ietekme uz viņu lēmumu bijusi vecāku un ģimenes locekļu viedoklis.

Kopumā skolēnu un studentu sniegtās atbildes liecina, ka primārā nepieciešamā informācija ir – kādas profesijas iespējams apgūt un kā izvēlēties sev atbilstošāko. Dažādi citi informācijas veidi ir sekundāri, lai arī noteikti būtiski, ja palīdz savas izvēles apdomāšanā un lēmumu pieņemšanā. Dati arī liecina, ka gadījumā, ja konkrētā izvēlēta profesija apgūstama vairākās izglītības iestādēs, skolēni meklē padziļinātāku papildu informāciju – atsauksmes par konkrēto izglītības iestādi, informāciju par konkrētās profesijas pārstāvjiem, konkrētās profesijas atalgojumu un karjeras iespējas u.tml.

Grafiks 15. Noderīgākā informācija izvēlei par turpmāko izglītību (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kāda informācija tev/bērniem ir vai būtu visnoderīgākā, lai vieglāk izvēlēties, ko darīt pēc 9. klases?

BŪTISKĀKĀ PALĪDZĪBA LĒMUMA PIENĒMŠANĀ

Vaicāti, kas vai kurš visvairāk ir palīdzējis apdomāt un pieņemt lēmumu par to, ko darīt pēc 9. klases, kā skolēni, tā studenti visbiežāk norāda vecākus (attiecīgi – 60% un 53%), kā arī draugus un paziņas (38% un 36%). Skolēni kā būtisku palīdzību norāda biežāk arī ēnu dienas (37%), skolotājus (32%), kā arī atvērto durvju dienas izglītības iestādēs (31%) un internetā (Google) atrodamo informāciju (30%). Studenti šo palīdzību kā būtisku norādījuši ievērojami retāk (aptuveni 20% gadījumu).

Skolēni izteikti biežāk nekā studenti kā sev noderīgu palīdzību norāda arī: ēnu dienas, karjeras testi, ekskursijas uz uzņēmumiem, iestādēm, sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem, masu mediji (TV, žurnāli, avīzes, radio). Šos datus iespējams interpretēt – lai gan šī palīdzība skolēniem šķiet būtiska, gala lēmumu tā nav palīdzējusi pieņemt, un izšķirošāka bijusi drīzāk vecāku un draugu ietekme.

Jāuzsver arī, ka dažādo specializēto interneta portālu un mājas lapu noderīgumu kā vērtīgu vērtējuši tikai neliela daļa jauniešu, kas ļauj interpretēt, ka informācijas pieejamība šajos avotos vai nu nav zināma jauniešiem, vai arī tā pasniegta jauniešiem neērtā veidā.

Atsevišķas atšķirības vērojamas arī sociāli demogrāfisko grupu griezumā. Piemēram, zēni lielāku uzmanību pievērš internetā atrodamai informācijai, kamēr meitenes kā vērtīgāku palīdzību uzskata padomus un ieteikumus no vecākiem, draugiem, skolotājiem. Arī krievu sarunvalodas skolēni vairāk paļaujas uz internetā pieejamo informāciju un palīdzību. Vecākiem un draugiem lielāka loma ir laukos un mazpilsētās dzīvojošajiem skolēniem, kamēr skolotājiem lielāka loma ir Rīgā dzīvojošajiem skolēniem. Aptaujas dati arī liecina, ka tie jaunieši, kuri jau ir pilnībā vai daļēji izlēmuši, ko darīs pēc 9. klases, kā vērtīgāku palīdzību novērtē vecākus un skolotājus, kamēr tie, kuri vēl nav izvēlējušies, kā labāku palīdzību vērtē internetā atrodamo informāciju, karjeras testus un karjeras konsultantus.

Savukārt studentu aptaujas dati liecina, ka dažāda veida palīdzība visvairāk noderīga bijusi tiem, kuri par tālāko izglītību aizdomājas jau 8. klasē vai senāk, kamēr citos mērķgrupu dalījumos būtiskas datu atšķirības nav novērojamas.

Intervijas parāda, ka tie jaunieši, kam ir sava skaidra interese, ko vēlas tālāk attīstīt profesijā, vairāk paši tiek galā ar izglītības lēmumu pieņemšanu.

„Droši vien savā viedoklī [ieklausijos visvairāk], ko es gribēšu darīt. Es īpaši neapsriedos. Atradu google, biju aizgājis uz izstādi Ķīpsalā, kur bija daudzu skolu stendi. Tur es biju atradis vienkārši divas skolas, kurās es varēju no 10. klases iet. Otru es neatceros, bet viena bija tehnikums... Es apvaicājos māsam, ko viņa domā par tehnikumiem. Viņai nekas labs nebija, ko teikt. Viņa teica, ka tehnikumā ir ļoti viegli iestāties un ka tā nav laba skola, kuru pabeigt. Mamma gribēja, lai es atrodu normālu skolu, kur iet. Tētis gribēja, lai es turpinu mācīties. Tas viss. Tētis man par skolu neko īpašu neteica.” (1. kurss)

„Laikam visvairāk es ieklausos savā viedoklī. Es vados pēc tā. Ja es kaut ko daru, es to daru sev. Tas ir vissvarīgākais” (Skolnieks, 9. klase, Latgale, ģimnāzija)

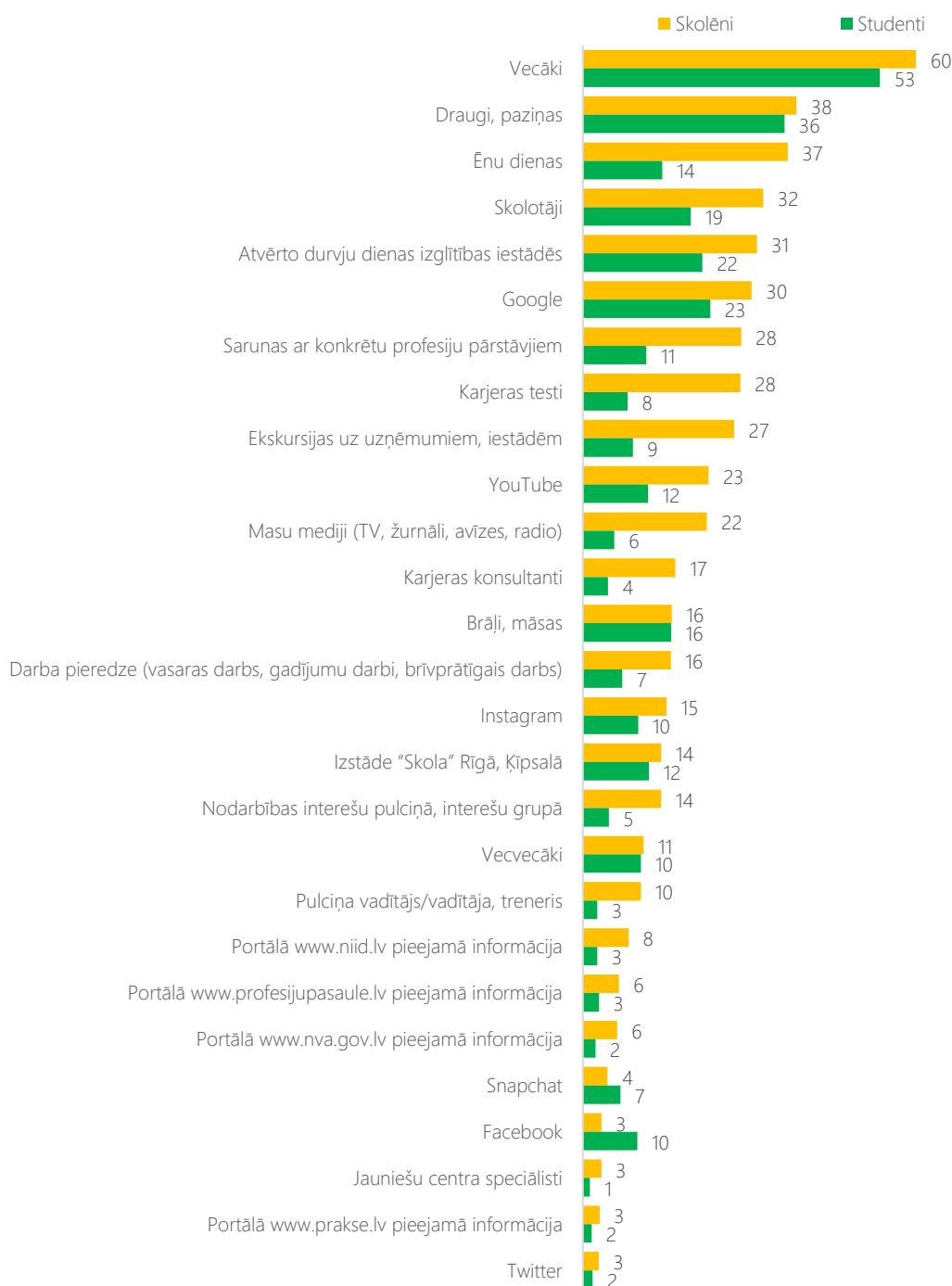
„Manuprāt, viņa varētu arī mierīgi iet uz parastu vidusskolu vai ģimnāziju, bet viņa vēlas, lai paralēli būtu profesija. Viņa visu pati. Īstenībā viņa ir diezgan patstāvīga. Viņa ir meklējusi internetā. Viņa ir pildījusi testus, gan meklējusi skolas, viņai ir pilna atvilktne ar bukletiem, Jelgavas universitāti ieskaitot.” (Vecāks, Vidzeme)

Kopumā intervijas ar bērniem un vecākiem parāda, ka vecāku loma var būt dažāda. Ir jaunieši, kas nākotnes plānus veido sadarbībā ar vecākiem; ir jaunieši, kam vecāki kalpo kā piemērs, kaut varbūt no vecāku puses nav aktīvas iesaistes; ir bērni, kas runā par vecāku atbalstu, kas sniedz viņiem zināmu drošības sajūtu un paļāvību; kā arī ir aktīvi vecāki, kas ļoti iesaistās bērnu nākotnes plānošanā, kamēr bērni paši domā kaut ko pilnīgi citu. Visbeidzot ir arī ģimenes, kurās vecāki nosaka un pieņem izglītības lēmumus bērnu vietā.

Grafiks 16. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kas vai kurš Tev visvairāk palīdz/palīdzēja apdomāt un izlemt, ko darīt pēc 9. klases?

Tabula 5. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (skolēni) (%)

Bāze: aptaujātie skolēni kopumā, n=648; aptaujātie skolēni katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās).

Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30). Ir iekļautas tikai tās mērķgrupas, kurās ir statistiski būtiskas datu atšķirības.

Jautājums anketā: Kādas iespējas Tu apdomā attiecībā uz to, ko darīt pēc 9. klases?

Piezīme: Sarkanā krāsā iekrāsotas tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski augstāks nekā visā izlasē kopumā,

dzelteni – tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski zemāks nekā visā izlasē kopumā.

	Visi aptaujātie skolēni	Vīrietis	Sieviete	Latviešu sarunvaloda	Krievu sarunvaloda	8. klase	9. klase	Rīga	8 lielplisētas	Novads	Ir jau izlēmis pilnībā	Ir daļēji izlēmis	Nav izlēmis
Vecāki	60	63	60	61	60	56	62	59	59	62	64	58	56
Draugi, paziņas	38	34	41	40	26	35	41	37	35	41	36	40	39
Ēnu dienas	37	35	37	38	24	43	33	36	37	36	35	42	24
Skolotāji	32	30	34	34	26	30	34	34	31	33	32	34	29
Atvērto durvju dienas izglītības iestādēs	31	31	32	32	27	31	31	28	28	33	32	34	19
Google	30	38	28	29	40	31	30	31	36	28	25	34	32
Sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem	28	26	31	30	26	28	29	31	32	28	30	29	23
Karjeras testi	28	25	30	28	32	30	28	28	33	28	21	34	26
Ekskursijas uz uzņēmumiem, iestādēm	27	24	29	28	24	31	25	24	29	30	21	33	23
YouTube	23	34	18	22	31	22	23	24	27	20	23	23	20
Masu mediji (TV, žurnāli, avīzes, radio)	22	21	22	22	20	24	21	16	27	23	16	28	16
Karjeras konsultanti	17	15	17	17	19	15	17	10	24	17	12	21	14
Brāļi, māsas	16	13	17	17	10	15	16	13	17	17	15	15	19
Darba pieredze (vasaras darbs, gadījumu darbi, brīvprātīgais darbs)	16	19	15	16	15	20	13	14	19	16	14	17	15
Instagram	15	16	14	15	13	15	15	12	16	16	13	17	14
Izstāde "Skola" Rīgā, Ķīpsalā	14	13	15	15	7	14	14	25	8	12	12	17	9
Nodarbības interešu pulciņā, interešu grupā	14	9	17	15	15	17	12	14	18	13	14	15	10
Vecvecāki	11	9	11	10	12	11	11	7	6	13	9	13	10
Pulciņa vadītājs/vadītāja, treneris	10	10	11	12	4	11	10	14	14	8	12	11	6
Portālā www.niid.lv pieejamā informācija	8	8	9	9	5	4	11	7	7	10	7	8	10
Portālā www.profesijupasaule.lv pieejamā informācija	6	5	7	7	5	6	7	7	7	7	6	7	8
Portālā www.nva.gov.lv pieejamā informācija	6	9	5	6	4	4	7	7	6	6	7	6	5
Snapchat	4	5	4	4	2	7	3	3	4	5	2	7	3
Facebook	3	5	3	3	4	3	3	1	4	3	2	5	1
Jauniešu centra speciālisti	3	3	4	4	1	5	2	2	4	4	1	4	4
Portālā www.prakse.lv pieejamā informācija	3	4	3	3	2	2	4	2	2	4	3	3	5
Twitter	3	5	2	3	1	5	1	3	4	2	3	3	1

Tabula 6. Būtiskākā palīdzība lēmuma pieņemšanā (studenti) (%)

Bāze: aptaujātie studenti kopumā, n=648; aptaujātie studenti katrā no mērķgrupām (skaitu skatīt aptaujas datu tabulās). Nav iekļautas tās mērķgrupas, kurās respondentu skaits ir nepietiekams statistiski korektai interpretācijai (n<30). Ir iekļautas tikai tās mērķgrupas, kurās ir statistiski būtiskas datu atšķirības.

Jautājums anketā: Kādas iespējas Tu apdomāji attiecībā uz to, ko darīt pēc 9. klases?

Piezīme: Sarkanā krāsā iekrāsotas tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski augstāks nekā visā izlasē kopumā, dzeltenī – tās kategorijas, kur rādītājs ir būtiski zemāks nekā visā izlasē kopumā.

	Visi aptaujātie studenti	Latviešu	Krievu	Pēc vispārējās pamatizglītības	Pēc vispārējās vidējās izglītības	Rīga	8. lieldzīmes	Novads	Pamatskola	Vidusskola	Valsts ģimnāzija	Sāka aizdomāties 9. klasē	Sāka aizdomāties 8. klasē	Senāk
Vecāki	53	52	54	53	54	52	56	54	57	52	46	53	52	58
Draugi, paziņas	36	39	31	38	34	36	34	37	37	38	37	40	37	29
Google	23	23	24	23	25	27	15	21	19	27	20	23	21	16
Atvērto durvju dienas izglītības iestādēs	22	26	16	24	15	23	13	23	27	16	17	21	32	15
Skolotāji	19	19	19	19	19	20	21	19	23	15	17	19	18	25
Brāļi, māšas	16	15	16	16	15	16	19	15	16	18	6	15	19	16
Ēnu dienas	14	17	13	14	13	12	16	17	17	12	17	15	20	9
Izstāde "Skola" Rīgā, Ķīpsalā	12	13	10	12	12	16	3	10	11	13	6	14	13	6
YouTube	12	11	16	12	10	13	11	10	10	15	9	10	11	17
Sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem	11	12	10	12	10	11	15	10	11	13	3	11	17	9
Vecvecāki	10	11	10	10	12	9	13	13	10	11	9	9	16	8
Instagram	10	9	12	10	8	9	8	11	9	11	9	10	11	9
Facebook	10	9	12	10	8	11	3	9	8	13	3	9	10	11
Ekskursijas uz uzņēmumiem, iestādēm	9	9	11	10	6	8	11	10	9	9	6	10	13	5
Karjeras testi	8	9	8	8	7	9	11	7	9	8	3	8	13	3
Darba pieredze (vasaras darbs, gadījumu darbi, brīvprātīgais darbs)	7	8	7	6	9	8	5	8	8	6	9	5	8	11
Snapchat	7	6	11	6	10	6	3	8	6	8	9	7	8	4
Masu mediji (TV, žurnāli, avīzes, radio)	6	6	7	6	3	6	6	5	5	7	6	4	7	8
Nodarbības interešu pulciņā, interešu grupā	5	5	3	5	2	6	6	2	5	4	6	5	2	6
Karjeras konsultanti	4	5	4	4	5	6	2	4	5	4	3	4	10	1
Portālā www.profesijupasaule.lv pieejamā informācija	3	3	3	3	2	4	2	2	3	3	3	3	3	3
Portālā www.niid.lv pieejamā informācija	3	2	3	2	3	3	3	2	2	2	6	3	1	4
Pulciņa vadītājs/vadītāja, treneris	3	2	3	3	3	2	3	3	2	3		3	1	3
Portālā www.nva.gov.lv pieejamā informācija	2	2	2	2	2	3	5	1	2	3		2	1	2
Twitter	2	1	4	1	4	2		2	1	3	3	2	1	1
Portālā www.prakse.lv pieejamā informācija	2	1	3	2	1	2	2	1	2	1		2	1	2
Jauniešu centra darbinieki	1	1	1	1	2	2		1	1	1		2		

TĀLĀKĀS IZGLĪTĪBAS IZVĒLĒ BŪTISKĀKIE FAKTORI

Kad skolēni apdomā savas iespējas pēc 9. klases, visbiežāk vērā ņem tādus faktorus kā: kvalitatīvi/profesionāli/ labi pedagogi (71%); iespēja apgūt sev interesējošu profesiju, amatu (71%); iespēja pēc tam iegūt labi apmaksātu darbu (70%); patīkama/mūsdienu skolas vide, telpas (69%); iespēja pēc tam iegūt augstāko izglītību (69%). Būtiski faktori, kurus norāda 50%-60% aptaujāto skolēnu, ir arī: iespēja attīstīt savus talantus, prasmes; labas atsauksmes par skolu, pedagogiem; kvalitatīvs studiju programmu saturs; iespēja saņemt stipendiju; mūsdienu/kvalitatīva skolas infrastruktūra (tehniskais nodrošinājums u.tml.).

Interesanti, ka šādā aspektā skolēnu un profesionālās izglītības iestāžu studentu atbildes atšķiras. Studenti ievērojami retāk kā izvēles faktoru norādījuši mūsdienu skolas vidi (tikai 22% to norāda kā būtisku izvēles faktoru), kvalitatīvu studiju programmu saturu (20%), mūsdienu infrastruktūru (18%). Šie dati netieši apstiprina profesionālās izglītības zemo prestižu un kvalitātes zemo vērtējumu mērķgrupu priekšstatos. Būtiskākie izvēles faktori esošajiem studentiem ir bijuši: iespēja saņemt stipendiju (68%); iespēja apgūt sev interesējošu profesiju, amatu (63%); bezmaksas mācības (57%); iespēja pēc tam iegūt labi apmaksātu darbu (46%); iespēja attīstīt savus talantus, prasmes (41%). Šie dati, savukārt, liecina, ka finansiālais aspekts ir ļoti būtisks izvēles izdarīšanā, un izglītības kvalitātes un iestādes infrastruktūras aspekti ir sekundāri. Daļēji skolēnu un studentu sniegto vērtējumu atšķirības ļauj secināt, ka tie skolēni, kuriem ir būtiska kvalitatīva izglītība un kvalitatīva, mūsdienu izglītības vide, profesionālo izglītību tieši šo iemeslu dēļ neapsver kā izvēli vai arī to neizvēlas gala lēmuma stadijā.

Vecāku un pedagogu viedokļi, savukārt, lielā mērā sakrīt ar skolēnu vērtējumiem. Pedagogu mērķgrupā novērojams, ka bijušo audzēkņu pieredzes un veiksmes stāsti tiek uzskatīti par būtiskiem izvēles faktoriem, kamēr skolēnu un studentu mērķgrupās tie netiek bieži norādīti kā būtiski.

Individuālās padziļinātās intervijas liecina, ka profesionālā izglītība tiem, kas to izvēlas, kopumā saistās ar izdevīgu piedāvājumu – izglītība 'divi vienā'; iespēja mācīties to, kas interesē un mācību process līdz ar to ir aizraujošāks un vieglāks nekā mācības vispārīzglītojošā skolā; ir iespēja saņemt stipendiju un ātrāk sākt pilnvērtīgi strādāt un nopelnīt. Šīs lietas jauniešu acīs ir vērtība, nevis maksa par zemākas kvalitātes izglītību.

„Viņas vēlme pašreizējā ir tāda, ka viņa negrib iet mācīties pliku vidusskolu. Viņa grib iet mācīties vidusskolu, bet viņa vēlas, lai viņai paralēli būtu profesija, pēc tam viņa mācīsies kādu [studiju programmu] no savas izvēles. Tas ir pašreizējais mērķis.” (Vecāks, Vidzeme)

Savukārt jauniešiem, kas izvēlas palikt vidusskolā, tā saistās ar labu universālu izglītību, kas labāk atbilst augstākās izglītības prasībām un attiecīgi labāk apmaksātām profesijām nākotnē, bet kurai pašai par sevi praktiskais pielietojums ir zems.

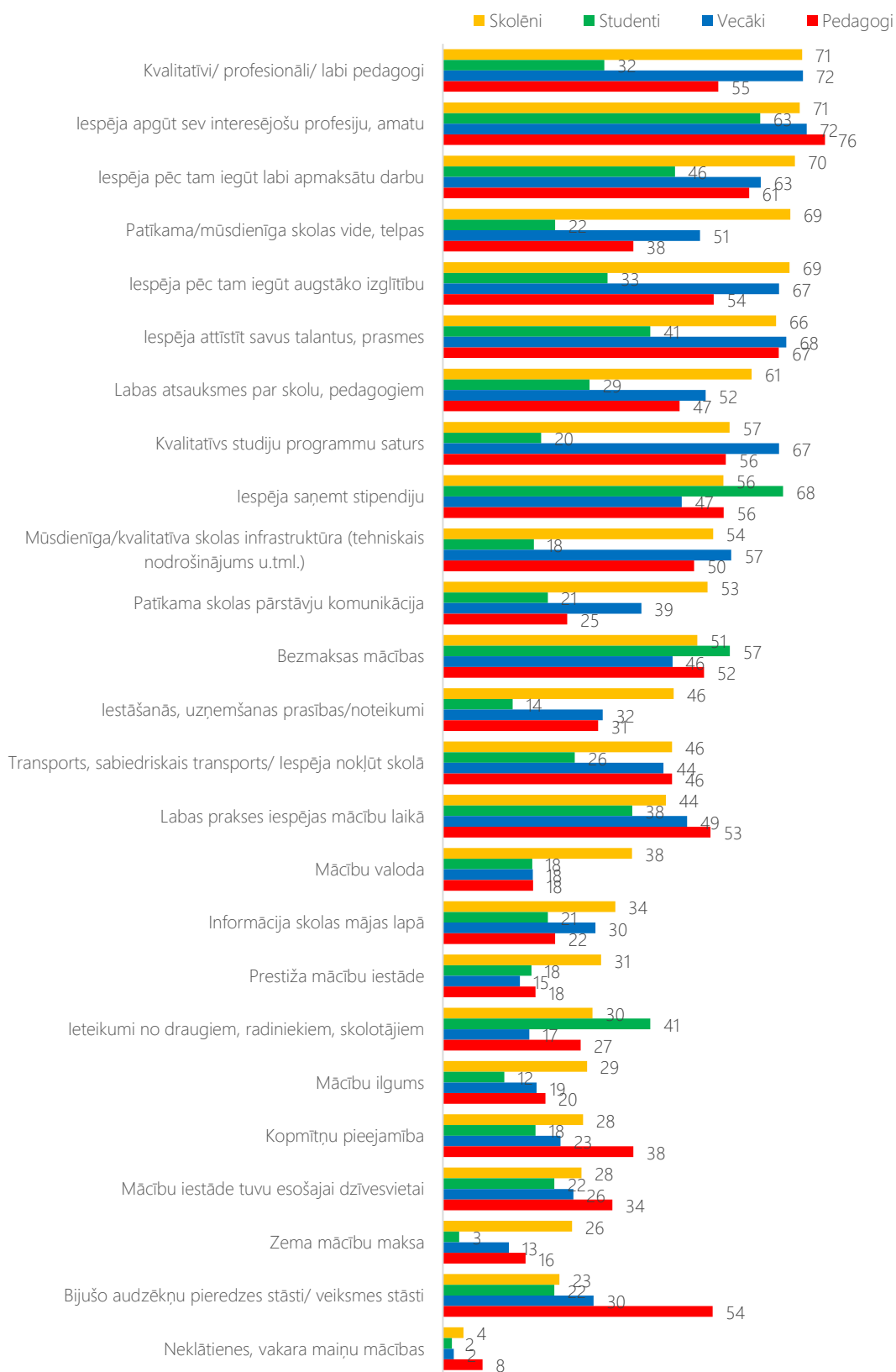
„Tas mani biedē visvairāk, ka pēc 12. klases tu būtībā esi tukšs cilvēks, kuram nav nekādas specialitātes, un tev vajag iet uz universitāti.” (Skolniece, Rīga, 9. klase, mazākumtautību vsk.)

„Man kaut kā gribas tomēr to vidējo izglītību. Nezinu, kāpēc. Gribas tās 12 klases, lai tomēr būtu pašai labāk, ka es izmācījos, ka pašai ir prieks par to, ka es sasniedzu kaut ko.” (Skolniece, Zemgale, 9. klase, pamatskola)

Grafiks 17. Tālākās izglītības izvēlē būtiskākie faktori (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kad Tu domā par to, ko darīt pēc 9. klases, kas no šeit minētā ir Tev visbūtiskākais? Ko Jūs personīgi uzskatāt par būtiskākajiem faktoriem, kas bērnam jāņem vērā, kad izlemj, ko darīt pēc 9. klases?

BŪTISKĀKIE NĀKOTNES NODARBOŠANĀS FAKTORI

Kā sev būtiskākos nākotnes nodarbošanās aspektus skolēni visbiežāk norāda: interesants, aizraujošs darbs (78%), patīkama darba vide (75%), labi kolēģi, labs darba kolektīvs (69%), stabils darbs (68%), liela alga (68%). Vairāk nekā puse aptaujāto skolēnu kā sev būtiskus darba aspektus novērtē arī: spējām atbilstošs darbs (60%), karjeras iespējas (56%), profesijas pieprasījums darba tirgū (54%).

Arī studentu vērtējumi ir līdzīgi skolēnu sniegtajam viedoklim, lai gan kopumā novērojams, ka studentiem dažādie darba aspekti ir mazāk būtiski. Visbiežāk par būtiskāko darba aspektu profesionālās vidējās izglītības studenti norāda lielu atalgojumu, kamēr skolēni – interesantu un aizraujošu darbu.

Būtiski atšķiras skolēnu un vecāku vērtējumi par nodarbinātības svarīgākajiem aspektiem. Vecāki daudz biežāk nekā skolēni uzskata, ka nodarbinātībā ir būtiski, lai profesija būtu pieprasīta darba tirgū, lai būtu pieejamas sociālās garantijas un karjeras iespējas. Savukārt skolēni izteikti biežāk nekā vecāki kā būtiskus vērtē tādus faktorus kā darbs ar cilvēkiem, iespēja ceļot, komandējumi, labs darba kolektīvs, liels atalgojums, patīkama darba vide. Arī pedagogu vērtējumi ir līdzīgi vecāku viedoklim.

Kopumā novērojams, ka vecāki un pedagogi par primārajiem darba faktoriem izvirza darba stabilitāti un pieprasījumu, kā arī ienākumu lielumu un sociālās garantijas, savukārt skolēni vairāk vērtē darba satura un darba vides pievilcību un interesantumu sev personīgi, mazāk vērtējot sociālos, racionālos aspektus. Šādā aspektā novērojams, ka profesionālās vidējās izglītības studentu viedoklis būtiski atšķiras no skolēniem, par prioritāti izvirzot lielu atalgojumu un darba stabilitāti.

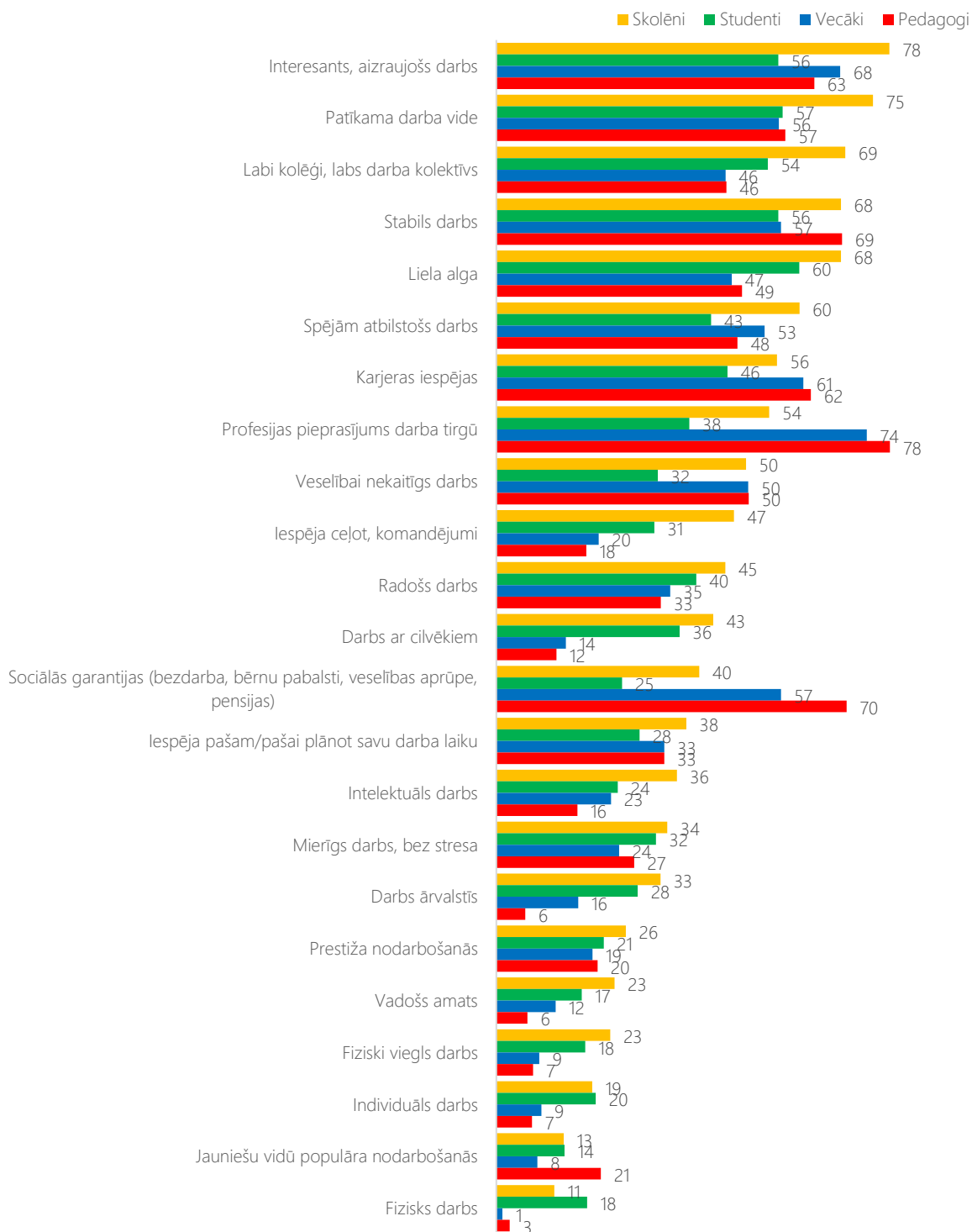
Šī jautājuma datu padziļināta analīze liecina, ka lēmumu par tālāko izglītību grūtāk ir pieņemt tiem, kuri idealizē savu nākotnes nodarbošanos un vēlas to tādu, kurā būtu gan patīkama darba vide, gan liels atalgojums, gan lielas sociālās garantijas, gan mierīgs darbs bez veselības kaitējumiem. Savukārt retāk neizlēmušie jaunieši kā sev aktuālas definē tādus nodarbinātības aspektus kā karjeras iespējas, profesijas pieprasījums darba tirgū, intelektuāls un prestižs darbs, labs darba kolektīvs, spējām atbilstošs darbs. Sekojoši – šie dati netieši liecina, ka tālākās izglītības izvēles grūtības varētu būt lielā mērā saistītas tieši ar prasībām un vēlmēm attiecībā uz savu nākotnes nodarbošanos.

„Ja es varētu nodrošināt sevi ar mākslu un fotografēšanu, tad tas būtu pats labākais, jo man tas ļoti patīk, bet pagaidām ir jāmeklē profesija, kas būs pieejama un labi apmaksāta. Kad brālis sāka mācīties 1. kursā, vienkārši es sāku saprast tās cenas, kad viņš brauc atpakaļ. Viņš arī pastāstīja, ka vispār dzīvokļa noīrēšana Rīgā maksā dārgi, salīdzinoši ar to, ka mēs te savā mājā dzīvojam, tas ir daudz dārgāk. Tāpēc tā ir nepieciešamība. Ja es neizdomāšu galu galā, par ko iet, tad es iešu laikam uz Stradiņiem saistībā ar medicīnu – vai nu acu ārsts, vai zobārsts.” (Skolniece, 8. klase, Latgale)

Grafiks 18. Būtiskākie nākotnes nodarbošanās faktori (%)

Bāze: aptaujātie skolēni, n=648; aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460; aptaujātie studenti, n=648.

Jautājums anketā: Kad Tu domā par savu nākotnes profesiju/nodarbošanos, kas no šeit minētā ir Tev visbūtiskākais? Jūsaprāt, kādi faktori ir būtiski, kad bērns izvēlēšies savu nākotnes profesiju/nodarbošanos?

VECĀKU UN PEDAGOGU LĪDZDALĪBA LĒMUMA PIENĒMŠANĀ

73% vecāku novērtē, ka aktīvi piedalās bērnu lēmuma pieņemšanā par tālāko izglītību.

„Ģimenē esam pārrunājuši paši, kādas ir labas profesijas, kas kam ir atbilstošs, kurš un uz ko ir spējīgs, cik ir intelektuāls, cik garīgi ir stiprs tālāk mācīties, vai iet uz profesionālo vai augstāko... Atbilstoši katram bērnam. Mēs internetā meklējam. Par tehnikumiem, par augstskolām palasījām, kādas ir profesijas, cik tur ir jāmācās, kur pēc tam darbu var atrast tādā jomā. Rūpīgi jāpārlasa. Skatāmies konkrētas skolas. Esam uzzinājuši, kur ir Atvērto durvju dienas. Dažās esam bijuši.” (Vecāks, Latgale)

Pedagogu vidū aktivitātes pašvērtējumi ir nedaudz zemāki, bet arī augsti – 53% pedagogu novērtē, ka piedalās ļoti aktīvi, un vēl 27%, ka viduvēji aktīvi.

Vecāku vidū aktīvāki līdzdalībā ir tie, kuriem ir dēls, kā arī tie, kuri vēlas, lai viņu bērni iegūst maģistra grādu. Dati arī liecina, ka aptuveni katrs desmitais vecāks bērnu tālākās izglītības lēmumā piedalās ļoti maz un padziļināti neinteresējas par bērnu lēmumu un pārdomām tā sakarā.

Kā iemeslus, kādēļ bērnu lēmuma pieņemšanā piedalās maz, neaktīvie vecāki norāda faktu, ka bērnam pašam jāizdara izvēle, savukārt pedagogi norāda, ka tā ir bērna paša un ģimenes izvēle, kā arī, ka tas nav paredzēts pedagoga darba pienākumos.

„Pagaidām ir tā situācija, ka viņa vēl nevar īsti izšķirties par kādu konkrētu skolu. Viņa domā arī, ka varētu iet uz Priekulei mācīties, jo tur viņai labākā draudzene mācās. Tad viņa domā, ka varētu iet uz Ogrī, jo Ogrē, man liekas, ka arī tie arhitekti bija, vai Ogrī viņa izvēlējas saistībā ar pamatprofesiju. Viņai ir tik liela tā amplitūda bijusi, liekas, ka pašreiz nav zināms, ko viņa izvēlēsies. Es domāju, ka viņai pašai ir jāizdara tā izvēle, kur tad īsti, par ko.” (Vecāks, Vidzeme)

Vaicāti par to, kādā tieši veidā palīdz bērniem, vecāki visbiežāk norāda, ka tās ir individuālas, personīgas sarunas, savukārt pedagogi – ka dara to skolotāja darba ietvaros. Vecāki arī norādījuši, ka sniedz bērniem informāciju par profesijām un izglītības iestādēm, kā arī mudina un palīdz aizpildīt karjeras testus. Arī pedagogi norāda, ka mudina skolēnus pildīt karjeras testus, kā arī organizē sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem, sniedz informāciju par profesijām un izglītības iestādēm, nodrošina karjeras konsultantu palīdzību, rīko ekskursijas uz uzņēmumiem un iestādēm. Tomēr jāuzsver, ka dažādas papildu aktivitātes šādā aspektā īsteno tikai neliela daļa pedagogu, kamēr lielākā daļa norāda, ka palīdzība ir netieša, mācību procesa ietvaros.

Kopumā vecāki vairāk tiecas akceptēt savu bērnu izvēli, lai kāda tā būtu, arī tad, ja tai īsti nepiekrīt.

„Es kā vecāks labāk būtu gribējusi un es viņu redzu vairāk profesionālajā skolā, bet aiz rokas es jau viņu neaizvedīšu. Ja viņš tā ir izlēmis, tad lai paliek vidusskolā” (Vecāks, Jūrmala)

„Atkarībā no tās viņas izvēles, es pēc tam domātu, kā to visu dabūt gatavu, kā pakārtot savu maciņu tam visam.” (Vecāks, Vidzeme)

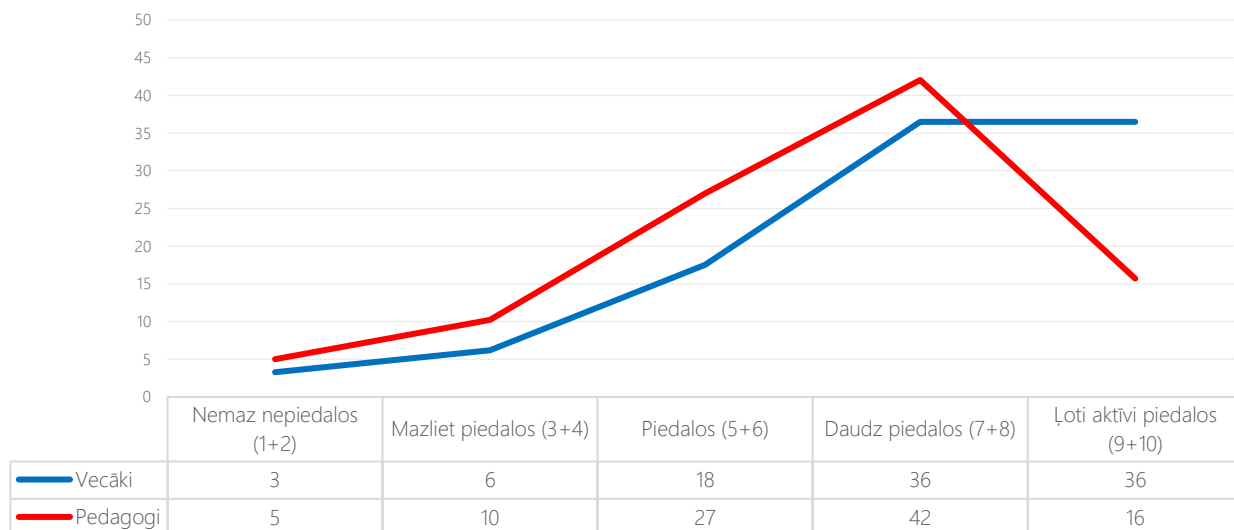
Tomēr ir arī ģimenes, kur vecāku nostāja ir striktāka.

„Pat neapspriedām – 10. klase un viss! Mēs ar vīru pateicām, ka mēs arī 12 gadus mācījāmies, un viņam arī vajag. Pēc tam jau izlems.” (Vecāks, Rīga, krievu val.)

Grafiks 19. Vecāku un pedagogu līdzdalība lēmuma pieņemšanā (%)

Bāze: aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

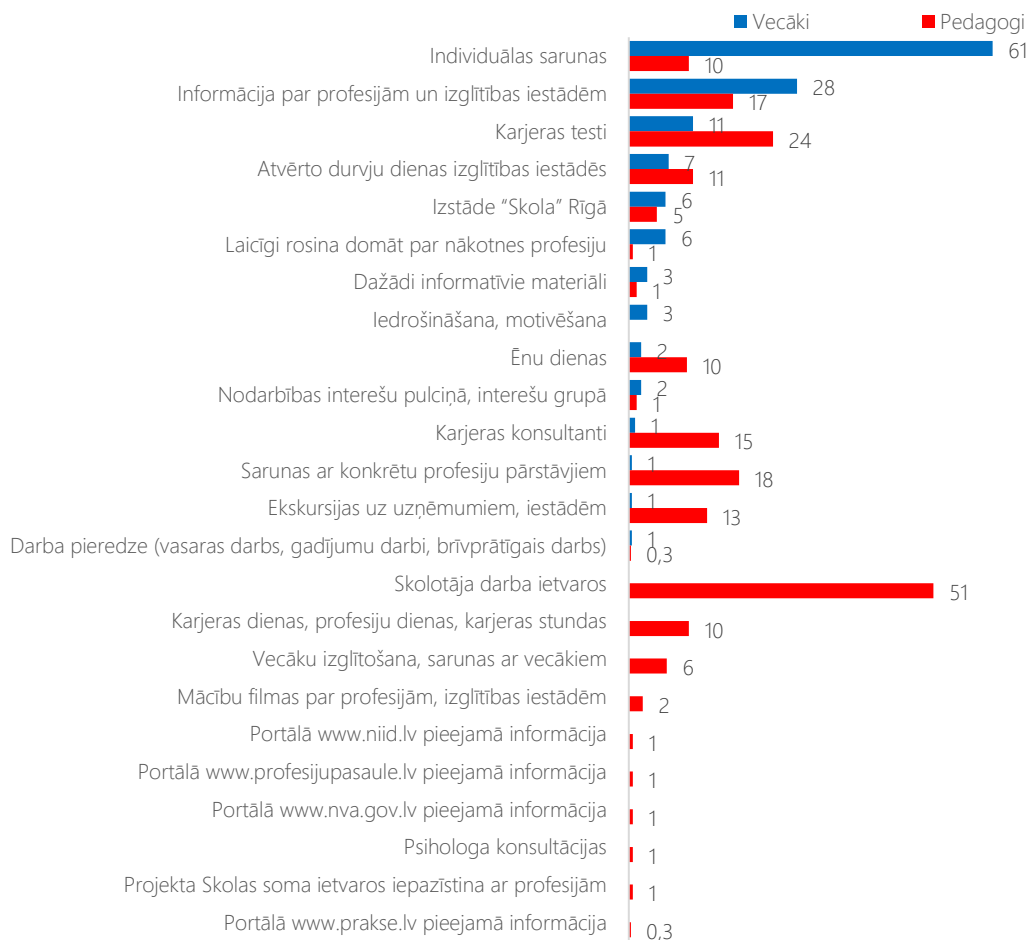
Jautājums anketā: Cik aktīvi personīgi Jūs piedalāties bērna izlemšanā par to, ko darīt pēc 9. klases?

Grafiks 20. Vecāku un pedagogu palīdzības veidi (%)

Bāze: aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

Jautājums anketā: Kādā veidā piedalāties bērna izlemšanā par to, ko darīt pēc 9. klases?

VECĀKU UN PEDAGOGU INFORMĀCIJAS AVOTI

Lai palīdzētu saviem bērniem pieņemt tālākās izglītības lēmumu, vecāki visbiežāk kā informācijas avotus norāda: atvērto durvju dienas izglītības iestādēs (54%), draugi, paziņas, kolēģi (52%), izstāde "Skola" Rīgā (35%), Google, internets (33%), sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem (30%). Tāpat salīdzinoši bieži tiek norādīts, ka informāciju iegūst masu medijos (29%) un no skolotājiem (25%).

Savukārt pedagogu izmantoto informācijas avotu klāsts ir plašāks: atvērto durvju dienas izglītības iestādēs (76%), sarunas ar konkrētu profesiju pārstāvjiem (73%), izstāde "Skola" Rīgā (56%), karjeras testi (52%), masu mediji (TV, žurnāli, avīzes, radio) (48%), draugi, paziņas, kolēģi (45%), portālā www.profesijupasaule.lv pieejamā informācija (43%). Novērojams, ka pedagogi ir tā mērķgrupa, kura visaktīvāk izmanto dažādu specializēto mājas lapu sniegto informāciju, kamēr paši skolēni (un arī viņu vecāki) šos datu avotus kā sev noderīgus aptaujā norādījuši izteikti reti.

Individuālās padziļinātās intervijas ar vecākiem parāda, ka vairāk un plašāk informāciju meklē tie vecāki, kas grib apzināt iespējas vai pārliecināt bērnu par „pareizāku” lēmumu.

„Bija doma par Rīgas Valsts tehnikumu, bet tur diemžēl arī to būvnieku nebija. Tad es sāku meklēt citus variantus, un tad bija Celtniecības koledža. Un tieši pagājušajā nedēļā ar savu kolēģi runāju, kas mums ir saimniecības daļas vadītājs, un viņš arī ir pabeidzis gan tehniskās, gan dažādas universitātes, bet viņam, lai viņš vadītu kādu būvprojektu, ir vajadzīgs būvinženiera amats. Viņš saka, ka visideālākā skola ir tieši tā koledža. Viņš teica, ka cepuri nost! Pasniedzēju līmenis un mācību līmenis ir vienreizējs!” (Vecāks, Jūrmala)

Intervijas apliecina, ka bērnu izglītības lēmumi ir tēma, kas vecākiem ir aktuāla un ko bieži pārrunā ar līdzcilvēkiem, lai pārliecinātos par izvēli savā ģimenē, dalītos pieredzē un smeltos idejas.

„Cilvēki domā un savā starpā viens otram var palīdzēt izlemt, protams, ņemot vērā sava bērna īpašības. Es nevaru pieņemt lēmumu bez bērna, bet vismaz idejas un varianti varētu būt vairāk.” (Vecāks, Rīga)

„Man stāstīja draudzene un arī kolēģes, ka bērni, kas ir tādi viduvējības skolā, koledžās vai tehnikumos paliek labāki, jo viņiem bija interesanti, attieksme bija baigi labā kā pret lieliem cilvēkiem, kā pret studentiem, un viņiem izdevās atvērties. Bet es uztraucos par to, lai tomēr skolā būtu veselīga vide, bet ne katrā koledžā varētu būt tāda vide. Tāpēc man tomēr ir šaubas. Ja manam bērnam būtu vēlēšanās kļūt, piemēram, par pavāru, vai tā vide nepasliktinās viņa situāciju.” (Vecāks, Rīga)

Tas, par ko vecāki interesējas: „dzīvošana, transporta iespējas, cik labi un kvalitatīvi tur māca, cik tu būsi profesionāls tajā jomā, kādas specialitātes tur var izvēlēties, visādas atsauksmes no tiem, kuri tur mācās un ir beiguši tās profesionālās skolas, arī no vecākiem, kuriem ir beiguši, kādas ir atsauksmes”.

Kas vecākiem pietrūkst informācijas meklējumos:

- Plašāk pieejami izdales materiāli, brošūras par profesionālās izglītības iestādēm.
- Izsmeljošāka informācija internetā – „Internetā mājaslapas vairāk par tām profesionālajām skolām sataisītas, lai vairāk aprakstīts būtu”; „kādas ir profesionālās skolas, augstskolas.”.
- Atbalsts no darba devēju puses – „kur tagad ir visvairāk pieprasīts darbs; ko viņi tieši gribētu”; „lai viņi aiziet uz skolu, aizbrauc pie noteiktiem skolēniem uzrunā, parāda, pakonsultē, apspriež”.

- Dažādu profesiju „tulkojumi”, lai labāk izprastu pieejamo klāstu – „Arī vecākiem ir grūti orientēties. Tas pats sabiedriskais menedžments, tur ir ļoti liels profesiju apjoms. Man liekas, ka tagad vienā profesijā ir vairākas apkopotas.”
- Konkrēta informācija par mācību praksēm – „Ja mācību laikā ir vajadzīga prakse, tad to, vai tā skola to var nodrošināt.”
- Informācija par pasniedzējiem – „Var ievietot pasniedzēju foto internetā, lai saprastu, jo pēc sejām arī var pateikt.”
- Vienots interneta resurss, kur atrast atbildes uz visiem ar izglītību un karjeras izvēli saistītiem jautājumiem – „Ideāli būtu, ja būtu tāda interneta lapa, kur ir visa informācija savākta kopā. Piemēram, visas iespējas, visas koledžas, tehnikumi un visas mācību iestādes, kurās bērns var mācīties pēc 9. klases. Tad pats varētu paskatīties, izvēlēties un arī vecāki. Viss būtu vienkopus. Jā, un ideāli būtu, ja tajā pašā interneta lapā būtu saites uz tām iestādēm, kur var pārbaudīt noslieci, par ko labāk kļūt.”
- Atbalsts no skolas karjeras orientācijas jautājumos – „Pirmkārt, man liekas, ja eksistē tā profesiju izvēles iestāde, kura palīdz, skolai vajadzētu organizēt vizītes bērniem uz to iestādi, lai bērniem būtu vieglāk saprast. Tieši par to, kur mācīties tālāk, varbūt arī.”

Ir arī vecāki, kas nekādu papildu informāciju nemeklē, jo pieņem bērnu lēmumu.

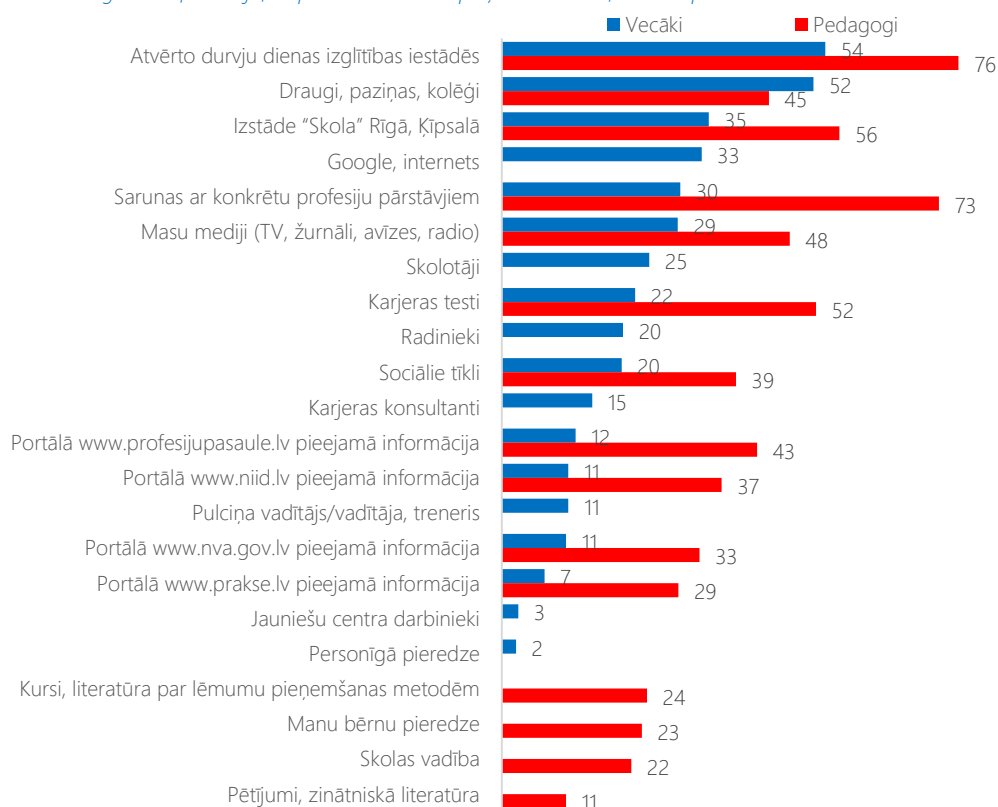
„Tas varētu būt tādā gadījumā, ja es būtu galīgi pret un meklētu kaut kādus ceļus, lai viņu pārliecinātu.” (Vecāks, Vidzeme)

„Ņemot vērā to, ka es tomēr domāju, ka viņš paliks skolā un viņš pats tā domā, es speciāli nemeklēju. Vienīgais es gribu, lai viņš turpinātu savu ārpusskolas izglītību valodu jomā un varbūt matemātikā vai vēl kaut kur, ko viņš pats grib.” (Vecāks, Rīga)

Grafiks 21. Informācijas avoti vecākiem un pedagogiem (%)

Bāze: aptaujātie vecāki, n=274; aptaujātie pedagogi, n=460.

Jautājums anketā: Kur Jūs iegūstat informāciju, lai palīdzētu bērnam pieņemt lēmumu, ko darīt pēc 9. klases?

PIELIKUMI

Pētījuma anotācija¹²

Pētījuma mērķis, uzdevumi un galvenie rezultāti latviešu valodā Pētījuma mērķis bija apkopot jau pieejamo un iegūt papildu nepieciešamo informāciju par jauniešu izvēlēm tālākās izglītības pēc vispārējās pamata izglītības iegūšanā, analizējot jauniešiem pieejamo informāciju, jauniešu vidū pastāvošos priekšstatus, būtiskākos lēmumu pieņemšanas ietekmētājus u.c. saistītus aspektus kontekstā ar ES fondu veiktajām investīcijām izglītības iestāžu infrastruktūras modernizācijā un mācību satura attīstībā atbilstoši šodienas darba tirgus prasībām. Pētījuma ietvaros sniegta analīze par lēmumu pieņemšanas procesu un tā ietekmējošajiem faktoriem.	Pētījuma mērķis, uzdevumi un galvenie rezultāti angļu valodā The aim of the study was to collect the already existing information and get additional necessary data how young people make their decision about further education after general basic education, to provide analysis about decision-making process and its influencing factors. Among other things this study focuses on: information available to young people, perceptions of young people, the most important decision makers, etc. in the context of the EU investments in educational infrastructure and curriculum development in line with today's labour market requirements.
Galvenās pētījumā aplūkotās tēmas	Mērķgrupu (8.-9. klašu skolēni, vidējās profesionālās izglītības mācību iestāžu 1.-2. kursu studenti, vecāki, pedagogi) vērtējumi un attieksmes par tēmām: profesionālās izglītības priekšrocības un trūkumi, lēmuma pieņemšana par tālāko izglītību pēc 9.klases, informācijas pieejamība par tālākās izglītības iespējām, esošā un nepieciešamā palīdzība lēmuma pieņemšanā, būtiskākie apsvērumi/faktori tālākās izglītības izvēlē, vecāku un pedagogu līdzdalība lēmuma pieņemšanā.
Pētījuma pasūtītājs	Izglītības un zinātnes ministrija
Pētījuma īstenotājs	SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija"
Pētījuma īstenošanas gads	2019
Pētījuma finansēšanas summa un finansēšanas avots	7 840,00 EUR + PVN Finansētājs: Izglītības un zinātnes ministrija, no ESF projekta Nr. Nr.10.1.2.0/18/TP/011 "Izglītības un zinātnes ministrijas ES fondu 2014. – 2020. gada plānošanas perioda informācijas un publicitātes projekts, 2. kārtā" līdzekļiem.
Pētījuma klasifikācija	Padziļinātas ekspertīzes pētījums
Politikas joma, nozare	6.3. Profesionālās izglītības sistēmas attīstība
Pētījuma ģeogrāfiskais aptvērums	Visa Latvija
Pētījuma mērķa grupa/-as	Kvalitatīvās izpētes ietvaros: (1) 8.-9. klašu skolēni vispārīzglītojošajās skolās (gan tādi, kuri apsver profesionālās izglītības ieguves iespējas, gan tādi, kuri neapsver). (2) Jaunieši, kuri pēdējo 2 gadu laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1.-2. kursā. (3) 8.-9. klašu skolēnu vecāki. (4) Vispārējās izglītības mācību iestāžu pedagogi. Kvantitatīvās izpētes ietvaros: (5) 8.-9. klašu skolēni vispārīzglītojošajās skolās. (6) Jaunieši, kuri pēdējo 2 gadu laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību vidējās profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1. vai 2. kursā. (7) 8.-9. klašu skolēnu vecāki. (8) 8.-9. klašu pedagogi.
Pētījumā izmantotās metodes pēc informācijas ieguves veida:	
1) tiesību aktu vai politikas plānošanas dokumentu analīze	Jā
2) statistikas datu analīze	Jā

¹² Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr.1 (3. pielikums). Rīgā 2013. gada 3. janvārī (prot. Nr.1 30.§).

3) esošo pētījumu datu sekundārā analīze	Jā
4) padziļināto/ekspertu interviju veikšana un analīze	Jā
5) fokusa grupu diskusiju veikšana un analīze	Nē
6) gadījumu izpēte	Nē
7) kvantitatīvās aptaujas veikšana un datu analīze	Jā
8) citas metodes (norādīt, kādas)	Nē
Kvantitatīvās pētījuma metodes:	
1) aptaujas izlases metode	Pašatlase
2) aptaujāto/anketēto respondentu/vienību skaits	<p>Kvalitatīvās izpētes ietvaros:</p> <p>(1) 8.-9. klašu skolēni vispārīgizglītojošajās skolās (gan tādi, kuri apsver profesionālās izglītības ieguves iespējas, gan tādi, kuri neapsver): 7 intervijas.</p> <p>(2) Jaunieši, kuri pēdējo 2 gadu laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1.-2. kursā: 10 intervijas.</p> <p>(3) 8.-9. klašu skolēnu vecāki: 6 intervijas.</p> <p>(4) Vispārējās izglītības mācību iestāžu pedagogi: 7 intervijas.</p> <p>Kvantitatīvās izpētes ietvaros:</p> <p>(5) 8.-9. klašu skolēni vispārīgizglītojošajās skolās. Izlases apjoms: 648.</p> <p>(6) Jaunieši, kuri pēdējo 2 gadu laikā ir pieņēmuši lēmumu turpināt izglītību vidējās profesionālās izglītības mācību iestādēs un šobrīd mācās 1. vai 2. kursā. Izlases apjoms: 648.</p> <p>(7) 8.-9. klašu skolēnu vecāki. Izlases apjoms: 274.</p> <p>(8) 8.-9. klašu pedagogi. Izlases apjoms: 460.</p>
Kvalitatīvās pētījuma metodes:	
1) padziļināto/ekspertu interviju skaits	30
2) fokusa grupu diskusiju skaits	-
Pētījuma pasūtītāja kontaktinformācija	<p>Izglītības un zinātnes ministrijas Struktūrfondu departamenta eksperte Liene Kupča, tālrunis: +371 67047967, e-pasts: liene.kupca@izm.gov.lv un Struktūrfondu departamenta vecākais eksperts Edgars Lore, tālrunis: +371 67047715, e-pasts: edgars.lore@izm.gov.lv</p>
Pētījuma autori (autortiesību subjekti)	Anna Selecka, Gints Klāsons